

TC.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İLKÖĞRETİM DİNKÜLTÜRÜ VE AHLAKBİLGİSİ
ÖĞRETMENLİĞİ ANA BİLİM DALI
İLKÖĞRETİM DİNKÜLTÜRÜ VE AHLAKBİLGİSİ
ÖĞRETMENLİĞİ BİLİM DALI

**YAYGIN DİN EĞİTİMİ AÇISINDAN DİNİ İÇERİKLİ
TV PROGRAMLARINDA AİLE
(NİHAT HATİPOĞLU ÖRNEĞİ)**

Yüksek Lisans Tezi

FUAT ÖZUĞURLU

İstanbul, 2019

TC.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İLKÖĞRETİM DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ
ÖĞRETMENLİĞİ ANA BİLİM DALI
İLKÖĞRETİM DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ
ÖĞRETMENLİĞİ BİLİM DALI

**YAYGIN DİN EĞİTİMİ AÇISINDAN DİNİ İÇERİKLİ
TV PROGRAMLARINDA AİLE
(NİHAT HATİPOĞLU ÖRNEĞİ)**

Yüksek Lisans Tezi

FUAT ÖZUĞURLU

Danışman: DR. ÖĞR. ÜYESİ EMİNE KESKİNER

İstanbul, 2019

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ

TEZ ONAY BELGESİ

İLKÖĞRETİM DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ ÖĞRETMENLİĞİ Anabilim Dalı İLKÖĞRETİM DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ ÖĞRETMENLİĞİ Bilim Dalı TEZLİ YÜKSEK LİSANS öğrencisi FUAT ÖZUĞURLU'nun YAYGIN DİN EĞİTİMİ AÇISINDAN DİNİ İÇERİKLİ TV PROGRAMLARINDA AİLE (NİHAT HATİPOĞLU ÖRNEĞİ) adlı tez çalışması, Enstitümüz Yönetim Kurulunun 30.05.2019 tarih ve 2019-16/20 sayılı kararıyla oluşturulan jüri tarafından oy birliği / oy çokluğu ile Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Tez Savunma Tarihi 19/06/2019

Öğretim Üyesi Adı Soyadı

İmzası

Öğretim Üyesi Adı Soyadı	İmzası
1. Tez Danışmanı Dr. Öğr. Üyesi EMİNE KESKİNER	
2. Jüri Üyesi Prof. Dr. AHMET KOÇ	
3. Jüri Üyesi Dr. Öğr. Üyesi ZARİFE ŞEYMA ALTIN ARSLAN	

ÖZ

YAYGIN DİN EĞİTİMİ AÇISINDAN DİNİ İÇERİKLİ TV PROGRAMLARINDA AİLE (NİHAT HATİPOĞLU ÖRNEĞİ)

Fuat ÖZUĞURLU

Günümüzde kitle iletişim araçlarından en yoğun olarak kullanılanlarından birisi televizyondur. Hayatın neredeyse tüm alanlarına nüfuz etmiş olan bu kitle iletişim aracı, bazen bir bilgi kaynağı, bazen bir eğlence aracı, bazen de bir eğitim aracı olarak faaliyet gösterebilmektedir. Eğitim teknolojilerinde yapılan araştırmalar, televizyonun yaygın eğitimdeki önemini de arttırmıştır. Bununla birlikte bireylere yönelik tutum belirleme, kültür aktarma gibi işlevleri televizyonu dini açıdan da önemli kılmaktadır. Çünkü dinlerin de topluma aktarılması gereken bir mesajı vardır. Dinin televizyonla buluşması dini içerikli televizyon programları vasıtasıyla gerçekleşmiştir. Bunlardan hareketle çalışmada, Hatipoğlu'nun, dini içerikli televizyon programlarında geçen aile konularında, nasıl bir aile profili çizdiği ve aile kurumunun korunması için ailenin kurulması ve devam ettirilmesi süreçlerinde, hangi tedbirleri sunduğu ve bu programlarda kullandığı, üslup, biçim ve içerik yaygın din eğitimi açısından incelenmektedir.

Çalışmamızın giriş bölümünde araştırmanın konusu, amacı, önemi, yöntemi, evreni, örnekleme, sınırlılıkları ve konuyla ilgili yapılan araştırmalara yere verilmiştir. Birinci bölümde, araştırmanın kavramsal çerçevesi ele alınarak yaygın din eğitimi, yaygın din eğitiminde aile, televizyon ve Hatipoğlu'nun hayatı ve eserleri konularına yer verilmiştir. İkinci bölümde, Hatipoğlu'nun programlarında, aile konusunda aktardıkları belirlenmiş ve üçüncü bölümde de bu veriler değerlendirilip yorumlanmıştır. Sonuç bölümünde ise araştırmada ulaşılan sonuçlara yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: yaygın din eğitimi, Nihat Hatipoğlu, aile, kitle iletişim araçları, dini içerikli televizyon programları.

ABSTRACT

EXAMINING FAMILY IN THE RELIGIOUS TV PROGRAMS FROM THE APPROACH OF PUBLIC RELIGIOUS EDUCATION (CASE OF NIHAT HATIPOGLU)

Fuat ÖZUĞURLU

Today, one of the most active mass media platforms is television. This platform which encompasses almost all course of life, works as a source of information, a tool of entertainment and an education device. Researches on training technologies show the importance of television in the public education. Furthermore, features of television such as cultural transmission and formation of attitude, make it also important for religious education. Because, religions have a message to be delivered to societies. The meeting of television and religion happened by the religious TV shows. In this study, family topics in the Hatipoglu shows were examined. The shows language, form and function, what kind of family profile was drawn, what kind of advices were given to protect family unity were studied in case of public religious education.

The introduction includes research question, importance, purpose, method, population and sample, and limitations of the study. In the first chapter, conceptual framework, public religious education, family in the public religious education, life of Hatipoglu and his works were mentioned. In the second chapter, family topics of Hatipoglu shows were examined and in the last chapter, the data were analysed.

Keywords: public religious education, Nihat Hatipoglu, family, mass media, religious TV shows.

ÖNSÖZ

Gelişen teknolojiyle birlikte insan hayatına giren kitle iletişim araçlarının yaygınlığı ve etkinliğinin gün geçtikçe arttığı bilinmektedir. Bu araçlardan televizyonun, kendine has özelliklerinden dolayı kitle iletişim araçlarından daha yaygın ve etkin bir şekilde kullanılmaktadır. Hayatın neredeyse tüm alanlarına nüfuz etmiş olan bu kitle iletişim aracının eğitim ile ilişkisi hakkında yapılan birçok araştırma, televizyonun yaygın eğitim araçlarından en önemlilerinden birisi olduğu sonucuna ulaşmıştır. Ülkemizde yapılan dini içerikli televizyon programlarından, gerek reyting oranları gerek de yıllardır ekranlarda programlarına devam etmesi açısından öne çıkan Hatipoğlu'nun programlarının, araştırılmaya açık bir yaygın din eğitimi faaliyeti içinde olduğu görülmektedir. Biz de bu çalışmamızda, yaygın din eğitimi açısından dini içerikli televizyon programlarında aile konusunu, Hatipoğlu örneğinde ele alarak din eğitimi açısından incelemeyi amaçladık.

Bu çalışmanın başından itibaren gerekli yönlendirmeleri ve yardımlarıyla bana destek olan tez danışmanım sayın Dr. Öğr. Üyesi Emine Keskiner hocama teşekkürü bir borç bilirim. Çalışmanın her aşamasında fikirleriyle yardımcı olan ve gayretime destek olan Osman Ülker'e ve ismini burada saymadığım diğer arkadaşlarıma, özellikle de her anlamda desteklerini her an yanımda hissettiğim sevgili aileme en içten duygularıyla teşekkür ederim.

İstanbul,2019

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No.
TEZ ONAY BELGESİ.....	I
ÖZ.....	II
ABSTRACT.....	III
ÖNSÖZ.....	IV
İÇİNDEKİLER.....	V
KISALTMALAR.....	VII

GİRİŞ

1. Araştırmanın Konusu, Amacı ve Önemi.....	1
2. Araştırmanın Yöntemi.....	3
2.1. Evren ve Örneklem.....	4
2.2. Sınırlılıklar.....	5
3. Konuyla İlgili Yapılmış Araştırmalar.....	5

1.KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Yaygın Din Eğitimi.....	11
1.1.2. Yaygın Din Eğitiminde Aile.....	14
1.1.3. Kitle İletişim Araçlarından Televizyon	19
1.1.3.1. Televizyonun Yaygın Din Eğitimindeki Rolü.....	20
1.1.3.2. Dini İçerikli Televizyon Programları	22
1.2. Nihat Hatipoğlu Hayatı ve Eserleri.....	29
1.2.1. Hayatı.....	29
1.2.2. Eserleri.....	30
1.2.3. Hatipoğlu'nun Televizyon Programları.....	36
1.2.3.1 Ramazan Programları.....	37
1.2.3.2 Haftalık Yayınlanan Programları.....	40

2.HATİPOĞLU'NUN TELEVİZYON PROGRAMLARINDA AİLE

2.1 Televizyon Programlarında Aile İle İlgili Ele Aldığı Konular.....	45
2.1.1. Evlilik ve Eş Seçimi.....	45
2.1.2. Resmi ve Dini Nikah.....	49
2.1.3. Eşler Arasında Yaş Farkı.....	56
2.1.4. Eşler Arasında İnanç Farkı.....	60
2.1.5. Eşler Arasında Eşitlik.....	61
2.1.5.1. İş Bölümü.....	64
2.1.5.2. Kadının Çalışması.....	68
2.1.5.3. Kadına Şiddet.....	70
2.1.6. Ailede Çocuk Eğitimi.....	77
2.1.7. Ailede Ebeveynlere Karşı Sorumluluklar.....	85
2.1.8. Ailede Mutluluğu Sağlamanın Koşulları.....	90
2.1.9.Boşanmanın Sosyo-Kültürel Sebepleri.....	95

3.TARTIŞMA VE DEĞERLENDİRME

3.1. Üslup ve Program Yapısı.....	107
3.2. İçerik Tespiti.....	111
3.3. Hatipoğlu Algısı.....	116
SONUÇ	120
KAYNAKÇA	125

KISALTMALAR

AÇEV :	Anne Çocuk Eğitim Vakfı
Bknz. :	Bakınız
çev. :	Çeviren
DİA :	Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
DİB :	Diyanet İşleri Başkanlığı
Ed. :	Editör
Hız. :	Hazreti
İLKE :	İlim Kültür Eğitim Derneği
MEB. :	Milli Eğitim Bakanlığı
s. :	Sayfa
s.a.v. :	Sallallâhu Aleyhi ve Sellem
SEKAM :	Sosyal, Ekonomik ve Kültürel Araştırmalar Merkezi
ss. :	Sayfa aralığı
TCK :	Türk Ceza Kanunu
TDK :	Türk Dil Kurumu
TDV :	Türkiye Diyanet Vakfı
Tv. :	Televizyon
vb. :	Ve benzeri
YEKDER :	Yaygın Eğitim ve Kültür Derneği

GİRİŞ

1.Araştırmanın Konusu, Amacı ve Önemi

Çağımızda, gelişen teknoloji ile birlikte kitle iletişim araçlarındaki yaygınlık ve etkinliğin, ülkemizi de etkisi altına aldığı bilinmektedir. Bu araçların, bireyi ihtiyaçlarına daha kolay ulaştırması, en uzak mesafelerle bile her an iletişim içine girebilmesi gibi insan hayatına sağladığı faydalarından dolayı gün geçtikçe yaygınlığı arttığı görülmektedir. Kitle iletişim araçlarından en yaygın şekilde kullanılanlarında biri olan televizyonun, kendine has özelliklerinden dolayı toplumun her kesimi tarafından tercih edildiği söylenebilir. Çağımız insanının temel bilgi kaynaklarından biri haline gelen televizyonun bireyle olan ilişkisi, birçok araştırmaya konu olmuş ve televizyonun bireyleri etkilediği ve bireylerin de televizyona yön verebildiği sonucu ortaya çıkarılmıştır. Televizyon gibi dinin de insanların hayatlarını ve değer yargılarını etkileyen bir yönü bulunmaktadır. İnsanların günlük yaşamlarında bu denli öneme sahip televizyon ile din, etkileşim içine girerek, dinin televizyondan sunumu olan dini içerikli televizyon programlarının ortaya çıkmasına olanak sağlamıştır.

Ülkemizdeki dini içerikli televizyon programlarının son dönemlerde çoğalması, insanların dini bilgilere ulaşma isteklerine ve dinin tebliğ gayesiyle insanlara ulaşma isteğine hizmet etmektedir. Böylelikle televizyon, dini hayat ile modern hayat arasında köprü kurarak, dini kural ve uygulamaları televizyon üslubu ile insanlara ulaştırmaktadır. Çalışmamızın ilerleyen bölümlerinde ayrıntılı bir şekilde ele alınan ülkemiz televizyonlarındaki dini içerikli programların gelişimleri sonucunda, günümüzde yayınlanan birçok dini içerikli televizyon programı yayın hayatına devam etmektedir.

Ülkemizde yayınlanan dini içerikli televizyon programlarını iki grup altında toplamak mümkündür. Birinci grup, izleyiciye doğrudan dini bilgi vermek kastıyla yapılan programlardır. Bu programlar genellikle sohbet, tartışma, soru cevap şeklinde yapılan programlardır. İkinci grup ise genel anlamıyla dini bilgi vermeyi amaçlamayan fakat içerisinde dini argümanların bulunduğu programlardır. Bu çalışmanın da üzerinde durduğu ilk gruptaki sohbet programlarının, ülkemiz televizyonlarında yoğun bir

şekilde yer aldığı görülmektedir. Genellikle toplum tarafından tanınmış ve kabul görmüş hocalar bu sohbet programları ile insanlara ulaşarak, dini değerler çerçevesinde bir dünya algısını yaygınlaştırmaya çalışmaktadırlar.

Farklı televizyon kanallarında, toplum tarafından tanınmış hocalar tarafından sunulan sohbet programları bulunmasına rağmen, hem hitabetiyle hem de konuları ele alış şekliyle insanların ilgisini çeken İlahiyatçı profesör Nihat Hatipoğlu'nun programlarının, gerek reyting sıralamalarında en üst sıralarda bulunması¹, gerekse en uzun süreli yayınlanan programlardan biri olması, araştırmamızın konusuna seçilmesinde etkin rol oynamaktadır. Hatipoğlu, uzun yıllar birçok televizyon kanalında sohbet programları yayınlamış ve 2011 yılından itibaren de atv'de haftada 3 farklı program yaparak ve ramazan ayında yine aynı kanalda iftar ve sahur programları sunarak dinin televizyondan sunumuna büyük katkılar sağlamaktadır. Dinin sosyal hayattaki geniş yeri münasebetiyle, bahsi geçen programlarda çeşitli konulara değinilmektedir. İnsanın ana rahmine düşmesinden ölümüne kadar geçirdiği tüm evrelerde karşılaştığı durumlarda, dinin görüşünü almak istemesinden ve ölümden sonra kendisini neyin beklediğini bilmeye yönelmesinden dolayı programlarda çeşitli konularda sorular sorulmaktadır. Hatipoğlu'nun gerek bu soruları cevaplarken gerekse kendi belirlediği konuları izleyicilere aktarırken yoğunlukla aile konusunu ele aldığı görülmektedir.

Televizyon izleyicilerinin dikkatini çeken konuların başında, aile içi ilişkiler ve haklar konusu geldiği² için, bu programlarda aile ile ilgili konuların sıklıkla işlendiği söylenebilir. Aile, bireylerin hayata ilk adımlarını attıkları ve gelecekte yaşamlarına yön verecek bilgi, davranış ve tutumların temelini atıldığı en önemli toplumsal kurumdur. Toplumsal huzur ve düzen, ailenin sağlam temeller üzerinde inşasına bağlıdır. Dinin toplumla ve insanla olan bağı ve Kur'an-ı Kerim'de aile ile ilgili iki yüz kadar ayet bulunduğu göz önüne alınca, İslam dininin aile kurumuna verdiği önem ortaya çıkmaktadır. Ailenin öneminden hareketle Hatipoğlu'nun tüm konuşmalarının değerlendirilmesinin bir yüksek lisans tezinin sınırlarını aşmasına binaen aileyle ilgili

---

¹ Ayrıntılı bilgi için bkz: <http://www.medyafaresi.com/haber/18-haziran-persembe-tv-reytingleri/714310>, (11 Ekim 2018)

² Mustafa Karataş, "Medya Vaizliği (Analitik Bir Yaklaşım)", **Vaaz ve Vaizlik Sempozyumu II**, Ankara: DİB Yayınları, 17-18 Aralık 2011, s.310.

konusmaları değerlendirmeye alınmıştır. Böylece çalışmanın konusu, yaygın din eğitimi araçlarından biri olan televizyonda yayınlanan Nihat Hatipoğlu'nun dini içerikli programlarında aile olarak belirlenmiştir.

Toplumsal ve dini açıdan büyük öneme sahip olan ailenin, dini içerikli televizyon programlarında ele alınması ve toplumun bu yolla aile konusunda bilinçlendirilmesi de oldukça önem arz etmektedir. Bu sebeple Hatipoğlu'nun programlarında aile konusunda nasıl bir yaklaşım sergilediği ve hangi konulardan bahsettiği sorusu önem arz etmektedir. Buradan hareketle alışmamızda Hatipoğlu'nun, dini içerikli televizyon programlarında geçen aile konularında, nasıl bir aile profili izdiğinin ve aile kurumunun korunması için ailenin kurulması ve devam ettirilmesi süreçlerinde, hangi tedbirleri sunduğunun, yaygın din eğitimi açısından incelenmesi amaçlanmaktadır.

Dini içerikli televizyon programlarıyla ilgili ve aile ile ilgili yapılan birçok araştırma olmasına karşın dini içerikli programlarındaki aile konusunu ele alan herhangi bir çalışmaya rastlanılmamıştır. En önemli toplumsal kurumlardan biri olan ailenin, insanın hayatlarında önemli bir yeri olan televizyonla arasındaki bağın anlaşılması ve dini programlarla nasıl bir aile profili oluşturulmak istendiğinin incelenmesi konularında, ileride yapılacak çalışmalara yardımcı olacağı düşüncesi, çalışmamızın önemini ortaya koymaktadır.

2. Araştırmanın Yöntemi

Programların incelenip yorumlanmasında nitel araştırma yöntemlerinden biri olan doküman inceleme metodu tercih edilmiştir. Doküman incelemesi, amaçlanan olgu veya olgular hakkında bilgiler bulunduran yazılı veya görsel materyallerin analizini kapsamaktadır. Dokümanlar, nitel araştırmalarda etkili bir şekilde kullanılması gereken önemli bilgi kaynaklarıdır. Bu tür araştırmalarda, araştırmacı, ihtiyacı olan veriyi,

gözlem veya görüşme yapmaya gerek kalmadan elde edebilir. Bu sayede doküman incelemesi, araştırmacıya, zaman ve maliyet anlamında katkıda bulunacaktır.³

Dokümanlar sadece yazılı kaynaklardan oluşmamakta, film, video ve fotoğraf gibi görsel kaynaklardan da oluşmaktadır. Bu görsel dokümanların araştırmacıya sunduğu bazı avantajlar bulunmaktadır. Bunlardan ilki; vücut hareketleri, jest ve mimikler gibi sözel olmayan davranışları orijinal haliyle ve belirli bir süreklilikle sunar. İkincisi, araştırmacıya birçok kez farklı zamanlarda aynı davranışı izleme olanağı sunar. Üçüncüsü, tekrar edilmesi zor olay ve olguların belirlenmesi sağlar. Son olarak bu materyaller farklı araştırmacılar tarafından kullanılabilir, ya da daha önce ulaşılan sonuçlardan başka sonuçlara veya alternatif çıkarımlara ulaşılmasına olanak sağlar.⁴

Araştırmamızın konusu olan Nihat Hatipoğlu'nun aile konusunu ele alış biçimine yönelik birçok görsel kaynak bulunması nedeniyle veri toplama yöntemi olarak doküman inceleme tercih edilmiştir.

2.1. Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini Nihat Hatipoğlu'nun hazırlayıp sunduğu dini içerikli televizyon programları oluşturmaktadır. Programların çeşitlerinin ve sayılarının çok olmasından dolayı ve bir yüksek lisans tezinin sınırlarına riayet etmek adına, örneklem, "tesadüfi örneklem" aracılığıyla seçilen programlarla sınırlı tutulmuştur.

Tesadüfi örneklem belirlenirken, evrendeki birimlerin arasında, bir tercih yapmadan, bir fark gözetmeden eşit şans tanınarak ve rastgele seçilerek birimler oluşturulur.⁵

Bu çalışmanın evreninin genişliği sebebiyle, tesadüfi örneklem yöntemi ile örneklem belirlenmiştir. Nihat Hatipoğlu'nun programları arasından rastgele seçilen aile

---

³ Zeki Karataş, "Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri", **Manevi Temelli Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi**, Cilt.1, Sayı.1 (Ocak 2015), s.70.

⁴ Ali Yıldırım ve Hasan Şimşek, **Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri**, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2016, s.189.

⁵ Zeki Arslantürk, **Araştırma Metod ve Teknikleri**, İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2004, s.103.

ile ilgili programlar incelenmiştir. Bu programlar, atv'nin internet sitesinde Hatipoğlu'na ait bölümde bulunduğu gibi, Youtube gibi video izleme sitelerinde de konularına ayrılmış şekilde bulunmaktadır.

Günümüzde insanlar merak ettikleri sorulara, Hatipoğlu'nun nasıl cevap verdiğini araştırırken, karşılıklarına ilk çıkacak kaynaklardan biri Youtube videolarıdır. Bu sebeple Youtube gibi video siteleri tercih edilmiştir. Hatipoğlu'nun programlarında en çok bahsedilen aile ile ilgili konulardan başlıklar oluşturularak bu başlıklar altında o konuyla ilgili doküman incelemesi yapılmıştır. Bu çalışmanın hazırlanması için, Hatipoğlu'nun Youtube'da yayınlanan aile konusunu içeren 63 adet program videosu izlenip doküman incelemesi yapılmıştır.

2.2 Sınırlılıklar

Araştırmamızın konusunun, Hatipoğlu'nun programlarında aile, olması sebebiyle bu programların sadece aile ile ilgili olanları incelenmeye alınmış, böylelikle çalışma aile konusunu içeren programlar ile sınırlandırılmıştır. Yukarıda da belirtildiği üzere, bu programlara erişiminin kolaylığı sebebiyle Youtube'dan ulaşılmıştır. Hatipoğlu 2000'li yılların başından itibaren birçok televizyon kanalında dini içerikli programlar yapmaktadır. Özellikle 2011'den itibaren atv'de programlar yapmaya başlamasıyla, izleyiciler tarafından tanınıp kabul edildiği ve programların ilgi gören kısımlarının ya da tamamının Youtube'a yüklendiği görülmektedir. Bu sebeple çalışmamızın diğer sınırlılık alanı, Youtube'da 2011'den günümüze kadar yayınlanan aile ile ilgili programlar olarak belirlenmiştir.

3. Konuyla İlgili Yapılmış Araştırmalar

Yaygın din eğitimi, medya ve aile konularında yapılan bir çok çalışma bulunmaktadır. Bu araştırmalardan çalışmamızla ilgili olanları şunlardır:

Mustafa Arslan , "Kitle İletişim Araçları, Medya ve Din İlişkisi Üzerine"⁶ adlı makalesinde, teknolojiyle birlikte kitle iletişim araçlarının da hızla yaygınlaşarak popüler kültürün etki alanlarını genişletmesini incelemiştir. Bu durumun bireylere pozitif ve negatif etkilerinin bulunduğu altını çizerek, sebep olduğu sorunların farkına varılıp çözüm yolları bulunması gerektiğini belirtmiştir.

A. Betül Aksu hazırladığı "Medya, Çocuk ve Din Eğitimi"⁷ adlı doktora tezinde, ilköğretim öğrencilerine uyguladığı anket çevresinde çocukların televizyonlarda yayınlanan dini içerikli programlara olan yaklaşımlarını ortaya koymaya çalışmıştır. Çocukların eğitilmesinde televizyonun aile kadar etkili bir unsur olmadığı, dini bilginin ilk olarak ailede verildiği, dini bilgisini arttırmak isteyen çocuğun önce kitap ve dergilerden sonrasında da televizyondan faydalandığı sonucuna ulaşan Aksu, çocukların televizyon izleme alışkanlıklarında ve program türü tercihlerinde ailelerini rol model aldıklarının altını çizmiştir.

İbrahim Yenen'in "Televizyonda Yayınlanan Dini Programların İzler Kitlenin Dini Tutum ve Davranışları Üzerine Etkileri – Konya Örneği"⁸ adlı yüksek lisans tezinde, Dini programların, izleyicileri üzerinde ne gibi etkileri olduğunu, izleyicilerin talep ve beklentilerine ne kadar cevap verebildiği ve bu taleplerin ne derecede dikkate alındığını araştırmıştır. İzleyicilerin genel düşüncelerine yer vererek konuyu dini tutum ve davranışlar çerçevesinde ele almıştır.

İbrahim Turan "Dini İçerikli Televizyon Programlarının Yetişkinler Üzerine Etkisi"⁹ konulu yüksek lisans tezinde, dini içerikli televizyon programlarının, yetişkinlerin gelişim özellikleri ve ihtiyaçlarını da göz önüne alarak ne gibi etkileri olduğunu genel açıdan incelemiştir. Turan, dini televizyon programlarının yetişkinlerin duygu ve düşüncelerinde olumlu değişmelere sebep olduğu sonucuna ulaşmıştır.

---

⁶ Mustafa Arslan, "Kitle İletişim Araçları, Medya ve Din İlişkisi Üzerine", **Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt.6, Sayı.11 (Bahar 2016), s.9.

⁷ A. Betül Aksu, "Medya, Çocuk ve Din Eğitimi", (**Yayınlanmamış Doktora Tezi**, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2004).

⁸ İbrahim Yenen, "Televizyonda Yayınlanan Dini Programların izler kitlenin Dini Tutum ve Davranışları Üzerine Etkileri –Konya Örneği-", (**Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2005).

⁹ İbrahim Turan, "Dini İçerikli Televizyon Programlarının Yetişkinler Üzerine Etkisi", (**Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2005).

Ahmet Turgut Tanrıverdi, "Televizyonlarda Yayınlanan Dini Programların Üniversite Öğrencilerinin Tutum ve Davranışları İle İlişkisi: Adana Örneği",¹⁰ adlı yüksek lisans tezinde, üniversite öğrencilerine uyguladığı anket ile televizyonda yayınlanan dini programlar ile bu programları izleyen öğrenciler arasındaki ilişkiyi araştırmış ve bu programları izleyen öğrencilerin dini bilgi, duygu ve düşüncelerinde olumlu yönde bir artış olduğu sonucuna ulaşmıştır. Ayrıca bu çalışmada, üniversite öğrencilerinin, izledikleri dini programlar arasında Nihat Hatipoğlu'nun üç farklı programını ilk sırada izledikleri ortaya çıkmıştır.

Ayşe Zişan Furat "Yetişkinlerin Yaygın Din Eğitiminde Televizyonun Yeri ve Fonksiyonu (İstanbul Örneği) -Sır Dizileri ve Dini Programlar-"¹¹ konulu doktora tezinde, yaygın din eğitiminin televizyon ile ilişkisini geniş bir şekilde ele almış ve dini programlar kategorisinde bulunan sır dizileri örneğinden hareketle, televizyonun bireylerin dini düşüncelerinin oluşmasındaki etkilerini incelemiştir. Furat, bireylerin, sır dizilerinde anlatılan konuların gerçekte olan ilişkileri ve doğrulukları hakkında bir kararsızlıkları bulunmasına rağmen işlenen konuların deneklerde "*ilahî adalet*", "*ahlak algısı*", "*ilahî müdahale*" ve "*dünya algısı*" konularındaki düşüncelerinin oluşmasına etkisi olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Konumuz bağlamında, dini programlar açısından aile ile ilgili bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Ancak konumuza yakınlığı açısından, medyanın aileye etkilerini inceleyen araştırmalar şunlardır:

Aysel Aziz, Televizyonun Yetişkin Eğitimindeki Yeri ve Önemi,¹² adlı kitabında genel olarak televizyonun yetişkinler üzerindeki etkilerini incelemiştir. Çalışmada bireysel olarak yetişkinlerin ve toplumsal bir yapı olan ailenin televizyondan etkilendiği tespit edilmiştir.

---

¹⁰ Ahmet Turgut Tanrıverdi, "Televizyonlarda Yayınlanan Dini Programların Üniversite Öğrencilerinin Tutum ve Davranışları İle İlişkisi: Adana Örneği", (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2016).

¹¹ Ayşe Zişan Furat, "Yetişkinlerin Yaygın Din Eğitiminde Televizyonun Yeri ve Fonksiyonu (İstanbul Örneği) -Sır Dizileri ve Dini Programlar-", (Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008).

¹² Aysel Aziz, **Televizyonun Yetişkin Eğitimindeki Yeri ve Önemi**, Ankara: Sevinç Matbaası, 1975.

Özge Karataş'ın "Görsel Medya Unsurlarının Aile Üzerine Etkileri -Ankara Mamak İlçesi Örneği-"¹³ konulu yüksek lisans tezinde kitle iletişim araçlarından televizyon ve internetin, toplumsal bir kurum olan aileye etkileri tespit edilmeye çalışılmıştır. Hatice Şahin, "Kitle İletişim Araçlarında Ailenin ve Ataerkinin Yeniden Üretimi (Örnek Olaylar: Zuhal Topal'la İzdivaç Programı ve Geniş Aile Dizisi)"¹⁴ isimli çalışmasında ailedeki ataerkilliğin televizyon aracılığıyla nasıl temsil edildiğini tespit etmeye çalışmıştır.

Aile ile ilgili programlarını incelediğimiz Nihat Hatipoğlu'nu konu alan araştırmalardan birkaçını şöyle sıralayabiliriz:

Mehmet Fatih Çelikkaya, "Seküler Bir Kutsal Oluşturma Aracı Olarak Medya ve Din İlişkisi"¹⁵ adlı yüksek lisans teziyle Nihat Hatipoğlu'nun iftar programlarında, dinin dünyevi söylemlerle nasıl sunulduğunu, televizyon dili bağlamında incelemiştir. Araştırmanın sonuç bölümünde, kapitalizmin etkisiyle medyanın dine ve kutsala saldırıp sömürdüğüne ve tekrar din dışı (medya dini) olarak ürettiğine ulaşılmıştır.

Ali Emre Bilis, "Modern Yaşamda Dini Değerlerin Televizyonda Temsili: 'Nihat Hatipoğlu İle İftar' Programı Örneği"¹⁶ adındaki makalesinde, dini değerlerin temsil edildiği dini içerikli televizyon programlarının içeriğini, söylemini ve yapısını inceleyerek, televizyon ve din arasındaki ilişki ve değer alanını değerlendirmeye çalışmıştır. Dinî programların topluma yalnızca dini bilgiler sunmadığını, aynı zamanda modern çağın şartları ile dinin gerekleri arasında ikileme düşen bireylere çeşitli çözüm önerileri ve uzlaşma alanları oluşturduğu sonucuna ulaşan Bilis, bunun yanında, dini değerlerin bu tarz programlarla temsil edilmesinin, dinin televizyonun inisiyatifine bırakılması sonucunu ortaya çıkardığını tespit etmiştir. Bu durumun sonucu olarak da

---

¹³ Özge Karataş, "Görsel Medya Unsurlarının Aile Üzerine Etkileri -Ankara Mamak İlçesi Örneği-", (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2016).

¹⁴ Hatice Şahin, "Kitle İletişim Araçlarında Ailenin ve Ataerkinin Yenide Üretimi (Örnek Olaylar: Zuhal Topal'la İzdivaç Programı ve Geniş Aile Dizisi)", (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011).

¹⁵ Mehmet Fatih Çelikkaya, "Seküler Bir Kutsal Oluşturma Aracı Olarak Medya ve Din İlişkisi", (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010).

¹⁶ Ali Emre Bilis, "Modern Yaşamda Dini Değerlerin Televizyonda Temsili: 'Nihat Hatipoğlu İle İftar' Programı Örneği", Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi, Cilt.9, Sayı.4 (2017).

dini olanın temsilinin ve dinin özünün arasının açılıp dinin basitleştirilebildiği sonucuna ulaşılmıştır.

Vahdet Mesut Ayan, "Televizyonda Yayınlanan Dini Programlarda Kadının Temsili"¹⁷ isimli yüksek lisans tezinde, atv'de perşembe günleri, Prof. Dr. Nihat Hatipoğlu tarafından sunulan "Dosta Doğru" programı ile yine perşembe günleri Kanal 7'de, Ömer Döngeloğlu tarafından sunulan "Önden Gidenler" programının kadın temsilini feminist teoriler bağlamında, eleştirel söylem analizi çerçevesinde, incelemiştir. Çalışmada, dinî televizyon programlarının ataerkil ideoloji açısından kadına bakışı, yine bu programların kaynak gösterdiği dinî metinlere atıfta bulunularak ortaya koyulmaya çalışılmış ve dinî programların ataerkil bakış açısını devam ettirdiği ve daha genel anlamda ideolojik aygıt rolünü üstlendiği sonucuna ulaşılmıştır.

Nihat Oyman, "Yazılı ve Görsel Basında Din"¹⁸ adlı makalesinde, yazılı ve görsel medyanın din ile ilişkisinin boyutlarının, dünya medyası ve ulusal medyanın din algısının ve dini değerlerin medyada niçin ve ne kadar yer verildiğinin analizini yapmıştır. Bu makalenin bir bölümünde, Nihat Hatipoğlu'nun, atv'de cuma günleri yayınlanan "Nihat Hatipoğlu Sorularınızı Cevaplıyor" adlı programının da bahsi geçtiği görülmektedir. Cuma günleri yayınlanan bu ve benzeri dini programların insanların dinî ihtiyaçlarını karşılamaktan ziyade televizyonculuğun, ekonomik beklentilerle özel dinî günleri kullanarak seyirci sayısını arttırmayı amaçladığı, sonucuna ulaşılmıştır.

---

¹⁷ Vahdet Mesut Ayan, "Televizyonda Yayınlanan Dini Programlarda Kadının Temsili", (**Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014).

¹⁸ Nihat Oyman, "Yazılı ve Görsel Basında Din", **II. Uluslararası Türk Kültür Coğrafyasında Eğitim ve Sosyal Bilimler Sempozyumu**, Gaziantep: 5-7 Mayıs 2016.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

1.KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

1.1.Yaygın Din Eğitimi

Her alanda gelişen dünyada, insanların gelişimlerinin de hayat boyu devam ettiği gerçeği bilimsel verilerle tespit edilmiştir. Eğitim-öğretimin belli bir yaş aralığıyla sınırlandırılmayacağı ve sadece okulda öğretmen tarafından verilen bilgilerden oluşamayacağı anlaşılmıştır. Böylelikle hayat boyu eğitimin yani yaygın eğitimin önemi üzerinde durulmaya başlanılmıştır.¹⁹ Yaygın din eğitimi, yaygın eğitimin bir parçası olup öncelikle bu kavrama açıklık getirmemiz gerekmektedir.Yaygın eğitim kavramını açıklarken de onu oluşturan ilk terim olan eğitimi tanımlamak uygun olacaktır.

Eğitimin, kapsadığı alan geniş olduğu için belirli bir tanımının yapılması da oldukça güçtür²⁰. Bu yüzden eğitimin birçok tanımı bulunmaktadır. Ülkemizde de eğitimin tanımı üzerinde birçok çalışma yapılmıştır. Selahattin Ertürk çeşitli Batılı yazarların çalışmalarını inceledikten sonra Türkiye'de eğitim bilimleri alanında kabul görmüş olan şu tanımı ortaya çıkarmıştır: "Eğitim, bireyin davranışlarında kendi yaşantısı yoluyla ve kasıtlı olarak istendik değişme meydana getirme sürecidir."²¹ Bu tanımdan iki şeye ulaşabiliriz. Birincisi farklı eğitim politikalarıyla belirlenmiş bilgi ve davranışların bireye aktarılma faaliyetleri; ikincisi de bireylerin yaşantılarıyla edindikleri davranışlara ve bilgilere bir otoriteye ihtiyaç duymadan bilerek veya bilmeyerek ulaşma faaliyetleridir. Bu açıklamalardan hareketle ülkemizde, eğitim faaliyetinin meydana geldiği yer açısından sınıflandırıldığında eğitim, örgün eğitim ve yaygın eğitim olmak üzere ikiye ayrılmaktadır.²²

Örgün eğitim, "okul öncesi eğitim, ilköğretim, orta öğretim ve yüksek öğretim kurumlarında yapılan eğitim faaliyetidir." Yaygın eğitim ise, "örgün eğitim sistemine hiç girmemiş ya da örgün eğitim sisteminin herhangi bir kademesinde bulunan veya bu kademedan ayrılmış ya da bitirmiş bireylere; ilgi, istek ve yetenekleri doğrultusunda ekonomik, toplumsal ve kültürel gelişmelerini sağlayıcı nitelikte çeşitli süre ve

---

¹⁹ Orhan Oğuz, Ayla Oktay ve Halis Ayhan, **21.Yüzyılda Eğitim ve Türk Eğitim Sistemi**, İstanbul:Dem Yayınları, 2004, s.19.

²⁰ Cemal Tosun, **Din Eğitimi Bilimine Giriş**, Ankara:Pegem A Yayınevi, 2005, s.12.

²¹ Tosun, s.18-19.

²² Furat, , s.34.

düzeyleerde hayat boyu yapılan eğitim, öğretim, üretim, rehberlik ve uygulama etkinliklerinin tümünü ifade eder".²³

Tosun yaygın eğitim terimini ifade etmek üzere yetişkin eğitimi, kitle eğitimi, halk eğitimi, sürekli eğitim, yaşam boyu eğitim, toplum eğitimi terimlerinin birbirlerinin yerine kullanıldığını belirtmektedir.²⁴

Yaygın din eğitiminin ne olduğuna geçmeden din eğitimi kavramını açıklamamız gerekmektedir.

Din eğitimi kitaplarında en çok tercih edilen din eğitimi tanımlardan biri Tosun'un: "Bireyin dinî davranışlarında kendi yaşantısı yoluyla ve kasıtlı olarak istendik değişme meydana getirme denemeleri sürecidir."²⁵ şeklindeki tanımıdır.

Bu tanımın yanı sıra din eğitiminin dini merkeze alarak tanımlayanlar da vardır. Örneğin Parladr'a göre din eğitimi: "Allah kelimesini yükseltmek hedefi, üstün değerleri hayatımızın temel dinamikleri haline getirmek için medeni ve ilmi her türlü eğitim tedbirini almaktır."²⁶

Din eğitiminin, yukarıda yapılan tanımlardaki hedeflerine ulaşabilmesi için eğitim öğretim faaliyetleri iki koldan yürütülmektedir. Bunlardan birincisi örgün din eğitimi diğeri ise yaygın din eğitimidir. Yaygın din eğitiminin uygulandığı alanlar örgün eğitimin uygulandığı alanlardan çok daha geniş bir sahaya yayılmaktadır. Yaygın din eğitiminin, faaliyet gösterdiği alanlara geçmeden önce, yaygın din eğitiminin tanımı üzerinde durmak gerekmektedir.

Yaygın din eğitiminin kapsamı geniş olduğu için tanımında da çeşitlilik mevcuttur. Bu tanımlardan birkaçı şu şekildedir: "Yaygın din eğitimi, örgün eğitim kurumlarında verilen din eğitimi ve öğretiminin dışında, halkı din konusunda aydınlatmak, toplum bireylerine ortak dinî ve millî değerleri aşlamak, dinin kardeşlik, özveri, hoşgörü gibi ilkelerini bireylere kazandırmak ve dinî pratiklerin usulüne uygun

---

²³ Milli Eğitim Bakanlığı Yaygın Eğitim Kurumları Yönetmeliği, **Tebliğler Dergisi**, haziran 2010/2633

²⁴ Tosun, s.177.

²⁵ Tosun, s.29.

²⁶ Selahattin Parladr, **Din Eğitimi Bilimine Giriş**, İzmir: 1996, s.12.

olarak yerine getirilmesine yardımcı olmak üzere değişik mekânlarda yapılan etkinliklerin tümüdür."²⁷

Tosun'un tanımı ise şöyledir "Yetişkinlere ve okul dışındakilere, örgün eğitim dışında ya da yanında din eğitimi ihtiyacında ve isteğinde olanlara, resmi yada özel kurum ve kuruluşlarca, yetişkinlerin dini bilgilerini artırmak, dini anlayışlarını geliştirerek hayatın dini boyutunu yorumlamalarına yardımcı olmak amacıyla verilen planlı, amaçlı din eğitimidir."²⁸

Yaygın din eğitiminin faaliyet alanları oldukça geniştir. İnsanın olduğu her alanda ve zamanda yaygın din eğitiminden de bahsedilebilir. Çünkü dinimiz, inananlarına doğumdan ölüme kadar eğitim öğretim faaliyetleri içinde bulunmasını buyurmuş ve teşvik etmiştir.²⁹ İnsanların dini öğrenmeleri bir ihtiyaçtır ve insanlar bu ihtiyacı, bilerek isteyerek veya farkına varmadan giderebilmektedirler. Bunu da din eğitiminin faaliyet gösterdiği alanlarda buldukça başarmaktadırlar. Yaygın din eğitimi faaliyet alanları ise şunlardır: Aile, Kur'an Kursları, Camiler, Kitle İletişim Araçları, Ceza ve Tutukevleri, Hastaneler, Yurtlar ve Büyük İşletmeler.³⁰

Yaygın din eğitiminin yapıldığı bu alanlardan aile, din eğitimi açısından oldukça önemli bir kurumdur. Bunun yanında, kitle iletişim araçları, özellikle de televizyon programları da günümüzde oldukça yaygın bir şekilde kullanılan, yaygın din eğitimi faaliyet alanlarındandır. Bu çalışmada kitle iletişim araçlarından televizyonda yapılan dini programlardaki aile konusunun, yaygın din eğitimi açısından incelenmesi söz konusu olduğu için, önce aile konusu ve sonra da kitle iletişim araçlarından televizyon konusu incelenecektir.

---

²⁷ Hüseyin Yılmaz, "Yaygın Din Eğitimi Kurumları ve Toplumsal Barış", **Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt.5, Sayı.2, (15 Aralık 2001), s.333.

²⁸ Tosun, s.190.

²⁹ Mehmet Bulut, "Yaygın Din Eğitimi", **Diyanet İlmî Dergisi**, Cilt.29, Sayı.3 (Temmuz-Ağustos-Eylül 1993), s.4.

³⁰ Muharrem Çakmak, "Mobil (Taşınabilir) Din Eğitimi ve Din Hizmetleri", **I. Din Hizmetleri Sempozyumu**, Ankara: TDV Yayınları, 3-4 Kasım 2007, s.308.

1.1.2. Yaygın Din Eğitiminde Aile

Aile kavramının farklı kültürlere göre farklı tanımları bulunmakla birlikte Türk-İslam toplumuna en uygun tanımlarını şöyle sıralayabiliriz: TDK'da aile, evlilik ve kan bağı yoluyla oluşan, eşler, çocuklar ve kardeşler arasında oluşan ilişkilere dayalı en küçük toplumsal birlik³¹ olarak tanımlanmaktadır.

Aile, kan bağı, evlilik gibi yollarla akrabalık ilişkisi kurulan ve genellikle aynı evde yaşayan bireylerin, psikolojik, ekonomik, sosyal ve cinsel ihtiyaçlarının karşılandığı toplumsal bir birimdir.³² Bireyin doğumundan itibaren içinde bulunduğu, ona yaşamsal faaliyetleri için gerekli bakım ve desteği sunan sosyal bir ortamdır. Toplumda ait değer yargıları ve kuralların en yoğun olarak yaşandığı ve sosyalleşmenin en ciddi şekilde gerçekleştiği toplumsal yapı ailedir.³³

Görüldüğü üzere aile, temeli evlilik akdiyle atılan, dünyaya gelen bireylerin gelişimsel ihtiyaçlarının üstlenildiği, bireyler arasında psikolojik, sosyal ve ekonomik açıdan dayanışma ve beraberliğin olduğu ve bireylerin birbirinden farklı rollere sahip olduğu, ortak yaşam alanının paylaşıldığı, toplumu oluşturan en küçük sosyal birimdir.

2008 yılında, aile kavramıyla ilgili, dünyanın pek çok ülkesinde yapılan, "Dünya Değerler Araştırması"nın sonuçlarına göre tüm dünyanın, aileyi önemli bir kurum olarak gördüğü ortaya çıkmıştır. Ülkemizde yaşayanlara, aile kurumunun önemi sorulduğunda, %97,8'i "Çok önemlidir" cevabını vermişlerdir.³⁴

Hemen hemen tüm dinlerde olduğu gibi İslam dininde de aile kurumunun önemi üzerinde durulmuş ve insanlar aile kurmaya teşvik edilmiştir. İslam'da aile kurumu Kur'an ve Sünnet'e yani iki temel kaynağa dayanır. Zamana, şartlara ve yöresel özelliklere (örf ve adete) göre değişen özellikler bulunsa da, aile ile ilgili temel ilkeler

---

³¹ Aile, www.tdk.gov.tr, (28 Ekim 2018).

³² H. Yunus Apaydın, "İslâm Hukukunda Aile", **Uluslararası Aile Sempozyumu**, İstanbul: Ensar Neşriyat, 02-04 Aralık 2005, s.137.

³³ Ali Bayer, "Değişen Toplumsal Yapıda Aile", **Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt.4,Sayı.8 (Mayıs 2013) s.23.

³⁴ Ali Bayer, "Değişen Toplumsal Yapıda Aile: Eşler Arası Şiddet ve Din İlişkisi Üzerine Bir Araştırma (Konya Örneği)", (**Yayınlanmamış Doktora Tezi**, Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013), s.63.

hep bu ana kaynaklardan elde edilmiştir.³⁵ Kur'an-ı Kerim'de aile ile ilgili birçok düzenlemelerin bulunduğu iki yüz kadar ayet vardır. Bu durum, İslam'ın aile kurumuna verdiği önemi göstermektedir. Kur'an, bebeklerin emzirilme süresine, ana-babaya karşı saygıya, aile içi anlaşmazlıklardan boşanmaya kadar bir çok mevzuda geniş açıklamalar yapmaktadır.³⁶

İslam'a göre aile, sosyal hayatın özünü oluşturan dini ve toplumsal bir birimdir. Aile, nikâh akdiyle beraber yaşamaya başlamış kişilerden doğan çocukların yetiştirilip terbiye edildikleri, bireylerin kendilerini, toplumun onaylamadığı cinsi beraberliklerden koruduğu, akrabalık bağlarının meydana geldiği ve geliştiği, mirastan doğan haklara imkân vererek toplumu ahlaki ve ekonomik çöküntüye uğramaktan koruyan tek kurumdur.³⁷

Aile ortamının huzurlu ve düzenli olduğu toplumların, sosyal hayatında ve toplumsal ilişkilerinde de buna paralel olarak düzen ve huzurdan bahsedilebilir. Kur'an'ın buyruğu ve yönlendirmesi ile ailede kurulan sevgi ve şefkat ortamının, kademe kademe toplumun diğer kurumlarında da yaygınlaştırılması mümkündür. Ailede bir başka bireyin varlığına katlanmayı, gerektiğinde acımayı, merhamet etmeyi, fedakarlığı ve affetmeyi öğrenen kişi, bu nitelikleriyle toplumun arzuladığı bir birey haline gelir. Bununla beraber bir aile ortamında bulunmayan ve bu özelliklere sahip olmayan kimseler topluma her zaman külfet olmuşlardır.³⁸

İnsanın manevi ve dünyevi gelişimi açısından en uygun yer aile ortamıdır. Değerlerin öğretilmesi ve kazandırılmasında en vazgeçilmez toplumsal kurum ailedir. Aile, muhabbet, sevgi ve birlikteliğin bilfiil yaşandığı, temel değerlerin öğrenilebileceği, eşlerin cinsel ihtiyaçlarının yanında, sevgi, güvenme, bağlanma, korunma, ve psikolojik destek gibi fizyolojik ve duygusal ihtiyaçlarının en doyurucu şekilde karşılandığı kurumdur. Çocukların geliştirilip yetiştirilmesinde iyi bir ailenin

---

³⁵ İsmail Hakkı Ünal, "İslam Düşüncesinde Ailenin Dînî Temelleri", **Küreselleşen Dünyada Aile (2009 Yılı Kutlu Doğum Sempozyumu Tebliğ ve Müzakereleri)**, Ankara: TDV Yayınları, Ağustos 2010, s.116.

³⁶ Bkz. Bakara Suresi, Ayet 223,228,229,230; Ankebut Suresi, Ayet 8; Lokman Suresi, Ayet 14,15; Ahkaf Suresi, Ayet 15; Nisa Suresi, Ayet 20,35.

³⁷ Harun Geçer, "Kadını Çalışma Hayatına Girmesiyle Oluşan Aile İçeri Roller Sistemindeki Değişim ve Din İlişkisi (Niğde Örneği)", **(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2016)**, s.20.

³⁸ Ahmet Okutan, "İslam Dini ve Aile", **Diyanet Dergisi (Dini, İlmî, Edebî, Üç Aylık Dergi)**, Cilt.27, Sayı.2 (Nisan-Mayıs-Haziran 1991), s.96.

yerini başka hiç bir kurum tutamaz. Çocuk, toplumun kültürüne, değerlerine ve geleneklerine uyumlu bir birey olarak ancak aile ortamında yetiştirilir. Aile, çocuğun fiziksel ve psikolojik gereksinimlerini karşılayarak güven ortamı sağlar ve onun sağlıklı bir şekilde büyüüp gelişmesini güvence altına alır.³⁹

Çocuğun, kişiliğinin ve sosyalliğinin gelişmesi açısından vazgeçilmez bir kurum olan ailenin, biyolojik, psikolojik, ekonomik ihtiyaçları karşılama ve eğiticilik gibi fonksiyonları bulunmaktadır.⁴⁰ Batılı pedagoğ ve psikoloğların, eğitimde ailenin önemine özellikle dikkat çekmesi ve İslam alimlerinin de ayet ve hadislerden hareketle aileyi, çocukların eğitiminden sorumlu tutması ailenin, eğiticilik fonksiyonunun önemini ortaya koymaktadırlar.⁴¹

Ailede alınan eğitim çocukların gelişimi için büyük önem arz etmektedir. Çocuk psikolojisi üzerinde yapılan araştırmalar, çocukluk döneminde kazanılan davranışların bir çoğunun yetişkinlikte, bireyin şahsiyetini, alışkanlıklarını, inanç ve değer yargılarını şekillendirdiğini ve sağlam bir kişiliğın temellerinin çocukluk dönemindeki aile eğitimiyle atılabileceğini göstermektedir.⁴² Ailedeki eğitim bir bütün olarak düşünüldüğünde içerisine din eğitiminin de girdiği söylenilebilir. Bu bağlamda insanın doğumundan itibaren her türlü hayati ihtiyaçlarının karşılandığı, onun zihinsel, duygusal, dini gelişimini etkileyen ve yön veren, gelecekteki yaşamını şekillendirecek bilgi, beceri ve tutumların ilk olarak yerleştirildiği yer olan ailenin, din eğitimi açısından da büyük bir öneme sahip olduğu ortaya çıkmaktadır.⁴³ Çocuğun din eğitiminde karşılaştığı ilk yönlendirmelerin yapıldığı yer olan aile, aynı zamanda en önemli yaygın din eğitimi kurumlarından biridir. Bireyi, üyesi olduğu toplumun dinine

---

³⁹ Ünal, s.123.

⁴⁰ Mustafa Köylü, "Ailede Din Eğitimi", Mustafa Köylü, Nurullah Altaş (Ed.), **Din Eğitimi** içinde (290-325), Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık, 2012, s.295.

⁴¹ Mehmet Emin Ay, "Ailede Verilecek Din Eğitiminde Genel Prensipler", İbrahim Canan (Ed.), **İslam'da Aile ve Çocuk Terbiyesi (II)** içinde (361-374), İstanbul: Ensar Neşriyat, 2005, s.362.

⁴² Sinan Okur, "Ailede Din Eğitime Yönelik Bir Materyalin İncelenmesi: (Ev Okulu İlmihal Kitapları Örneği)", **(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011)**, s.4-5.

⁴³ Fatih Çakmak, "Din Eğitiminde Program Geliştirme ve Aile Faktörü", **İğdır Üniversitesi. İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Sayı.1 (Nisan 2013), s.97.

yönlendiren, onu kültürel ve eğitimsel anlamda etkileyen sağlıklı bir aile kurumu, çocuk için fiziki ve psikolojik açılarından uygun bir din eğitimi ortamı oluşturmaktadır.⁴⁴

Yapılan araştırmalarda, aile ve din kurumları arasında önemli bağların olduğu⁴⁵ ve çocuklarda dini değerlerin oluşmasındaki ilk faktörün aile, sonrasında bireysel fikirler ve son olarak da okul olduğu ortaya çıkmıştır.⁴⁶

Aile bireylerinin çocukla kurduğu iletişimin, çocuğun sosyal gelişiminde ve çevresiyle olan iletişimde belirleyici bir rolü bulunmaktadır. Gelişim dönemdeki çocuk, genellikle kendine ebeveynlerini model olarak seçer. Onların değer yargılarını örnek alır ve benimser. Tutum, davranış, konuşma ve olaylar karşısındaki tepkilerini taklit etmeye çalışır. Yani çocuk, dış dünyayı aile bireylerinin gözüyle görmeye çalışarak onların olumlu ya da olumsuz taraflarını özdeşim yoluyla içselleştirir. Bu sebeple aile ortamı, çocuğun ilk tecrübelerinden hareketle, psikolojik ve sosyolojik gelişimini olumlu ya da olumsuz şekilde etkilemektedir. Aile içinde karşılıklı dayanışma ve güven duygusu oluşturulmuşsa, çocuk, aile dışı çevresinde karşılaştığı olumsuzluklardan yıkıcı şekilde etkilenmez. Güven duygusunun hakim olduğu aile ortamı, dış dünyanın sebep olduğu üzüntü ve kaygılardan uzaklaşılacak bir sığınaktır. Aile üyelerinin çocuğa örneklik açısından etkili olabilmeleri, çocukla aralarında kurulan duygusal bağın gücü nispetindedir.⁴⁷

Dini inanç ve duygular, duygusal bağa sahip bir aile ortamında uyarılır ve şekil alır. Ailedeki din eğitiminin çocukları büyük ölçüde etkilemesi, ailenin dini değerler ve aile içi ilişkiler bağlamında bir model oluşturmasından kaynaklanmaktadır. Çocuk, sosyalleşirken kendisine yakın gördüğü, sevgi bağı kurduğu aile büyüklerini, model olarak seçmekte ve aile bireylerinin dinsel davranışlar, kullandıkları dini deyimler, çocuğu içsel bir dini yaşayışa yönlendirmektedir.⁴⁸ Yapılan araştırmalar ebeveynlerin olumlu davranışlarının, çocuğun dini yaşantısına olumlu bir şekilde katkıda

---

⁴⁴ Okur, s.2-3.

⁴⁵ Şuayip Özdemir, "Çocuğun Din Eğitiminde Ailenin Rolü", **Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi**, Sayı.9 (2002), s.115.

⁴⁶ Köylü, s.299.

⁴⁷ Özdemir, s.115.

⁴⁸ Tosun, s.167-169.

bulduğunu ve aile yaşamında yapılan ibadetlerden, çocukların olumlu olarak etkilenecek bu ibadatlere katıldıklarını göstermektedir.⁴⁹

Çocukta var olan inanma meyli, yakın etkileşimde olduğu ailesi tarafından itina ile eğitilmesiyle orantılı olarak düşünce ve davranışa dönüşebilir. Çocuğun dini açıdan bir sorumluluğu olmasa da, ailenin onu iyi bir şekilde yetiştirme sorumluluğu bulunmaktadır. Çocukların ilerideki dindarlığına ya da dinden uzak oluşuna etki eden faktörler hakkında yapılan araştırmalar, kişinin dindarlığına etki eden en iyi göstergelerden birinin, çocukluk dönemi aile hayatı olduğu sonucuna ulaşmıştır. Yani aile, çocuğun dini duygu ve düşüncesinin sağlıklı olarak gelişimine rehberlik edip, onun sağlam bir şekilde dini değerlere bağlı olmasını sağlayabileceği gibi, yanlış yada eksik bir eğitim vererek, çocuğun dini değerlerden uzaklaşmasına da sebep olabilmektedir.⁵⁰

Buradan hareketle, çocukların din eğitiminde ailenin, çok önemli bir yerinin olduğu ortaya çıkmaktadır. Çünkü ailede etkili, verimli ve doğru bir din eğitiminin verilebilmesi için, aile ortamının düzgün olmasının yanında, aile bireylerinin de bilinçli olarak çocuklarına dini değerleri kazandırmaya yönelik hedeflerinin ve donanımlarının bulunması gerekmektedir.⁵¹ Ailede çocuğa verilen din eğitiminin nitelikli hale gelebilmesi için ebeveynlerin, hem çocuk eğitimi ile ilgili bilinçlerini ve donanımlarını artırıcı hem de mutlu aile ortamı oluşturmada gerekli olan aile içi roller ve iletişim ile ilgili bilgiler edinebileceği, eğitim faaliyetleri içinde bulunması gerektiği söylenebilir. Ülkemizde yaygın eğitim faaliyetlerinde bulunan kurumların aileye yönelik eğitim çalışmaları bulunmaktadır.⁵² Aileyle ilgili yaygın din eğitimi yapan kurumlardan konumuzla ilgili

---

⁴⁹ Özdemir, s.116.

⁵⁰ Ayşegül Yiğit, "Çocuğun Gelişim Özellikleri ve İletişim İlkeleri Doğrultusunda Ailede Din Eğitimi", **Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Sayı.22 (2006), s.183.

⁵¹ Köylü, s.301.

⁵² Farklı kurum ve kuruluşların katkılarıyla, MEB'in Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü'nün koordinatörlüğünde hazırlanmış, Halk Eğitim Merkezleri aracılığıyla gerçekleştirilen "Aile Eğitimi Programı (0-18 Yaş)", aile eğitimi faaliyetlerinden biridir. Aynı zamanda AÇEV farklı hedef kitlelerine yönelik, çocuklarının gelişimlerine yardımcı olmaları için ebeveyn eğitimleri düzenlemektedir. Bu konuda DİB'in aile ile ilgili yaptığı yaygın din eğitimi çalışmalarından biri "Aile ve Dini Rehberlik Büroları"dır. Yaygın Eğitim ve Kültür Derneği (YEKDER) ve (İLKE) İlim Kültür Eğitim Derneği'nin ortaklaşa sürdürdükleri "Ailede Din Eğitimi Programı" ile ailelere, çocuklarına nitelikli bir din eğitimi vermelerinde yardımcı olacak bilgileri uygulamalı olarak aktarılmaktadır. Bkz. <http://aileegitimi.meb.gov.tr/menu.php?id=1&i=895367>; <https://www.acev.org/ne-yapiyoruz/anne-babalar-icin/>; <https://www2.diyadin.gov.tr/DinHizmetleriGenelMudurlugu/Sayfalar/Gorevler.aspx>; <https://www.yekder.org/birimler/ailede-din-egitimi-programi> (14.04.2019)

olanı televizyondur. Aşağıda yaygın din eğitim kurumlarından biri olan televizyonun din eğitimine etkisi üzerinde durulacaktır.

1.1.3. Kitle İletişim Araçlarından Televizyon

Bilgi edinme ihtiyacı insanlık tarihinden itibaren iletişimi zorunlu kılmıştır. İletişim sayesinde bilgisinin ve gücünün arttığını fark eden insan, iletişimi engelleyen faktörleri kaldırmaya çabalayarak bilgisini ve gücünü arttırmaya çalışmıştır. Çoğalan nüfus, toplu yaşamın gerekliliği, karmaşık üretim ilişkileri sebebiyle toplumsal ve evrensel eşitliğin yerini, teknoloji ve buna bağlı olarak gücün alması, iletişimde her geçen gün yeni araçların ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Yüz yüze iletişimdeki sınırlılık ve yetersizlik insanları daha hızlı, daha kolay ve daha çok bireyle iletişim kurmaya yönlendirmiştir. Bu ihtiyaca cevap vermek için teknolojinin de yardımı ile özel olarak geliştirilen bir takım araçlar kullanılmaya başlanmış ve böylelikle kitle iletişim araçları icat edilmiştir.⁵³

Kitle iletişim araçları eğitime işlevinin yanı sıra bir çok farklı amaç için de kullanılmıştır. Bu amaçlar kitle iletişim araçlarına sahip kişiler tarafından belirlenmektedir. Kitle iletişim araçlarının amaçlarını, işlevlerini şu şekilde sıralayabiliriz:

1. Haber verir,
2. Eğitir,
3. Eğlendirir,
4. Mal ve hizmetlerin tanıtılmasını sağlar,
5. Toplumun ufkunu gözetir,
6. İnanırdır harekete geçirir,
7. Kuşaktan kuşağa kültürel iletişimi sağlar.⁵⁴

---

⁵³ Elçin Çalışkan Ülkü, "Kitle İletişim Araçlarının Öğrencilerin Sınıf İçin Davranışlarına Etkisi Üzerine Öğretmen Görüşleri", (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011), s.30.

⁵⁴ Aytekin Can, "Okulöncesi Çocuklara Yönelik Televizyon Programları İçinde Çizgi Filmlerin Çocukların Gelişimine ve İletişimine Etkileri", (Yayımlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1995), s.55.

Bu işlevlerin uygulanmasını sağlayan araçlardan ilk akla gelenleri ise; kitap, dergi, gazete, sinema, radyo, televizyon, internet, cep telefonu ve sosyal medyadır. Bu sayılan kitle iletişim araçları içinde en yaygın şekilde kullanılanı ise televizyondur.

"Televizyon bir olguya ilişkin görüntü ve sesin elektromanyetik dalgalar ile iletilmesi ve bunların iki boyutlu, sesli, siyah-beyaz ya da renkli olarak izlenilmesine olanak sağlayan bir sistemdir."⁵⁵ Hem göze hem de kulağa hitap etmesi, iletilenlerin daha kolay öğrenilmesini sağlamış, iletilenlerin kalıcılığını arttırmış ve bireyler tarafından tercih sebebi olmuştur. Kitle iletişim araçlarından televizyonun toplum hayatında yer edinmeye başlaması 1950'lerden sonradır.⁵⁶

Televizyonun, her an ulaşılabilir olması, izlemek için okuma bilmek gibi bir beceriye ihtiyaç duyulmaması, birçok görsel ve işitsel sanatı içinde barındırması ve eğlendirerek sıkmadan öğretme gücüne sahip olmasından dolayı diğer kitle iletişim araçlarından daha yaygın ve etkin bir şekilde kullanılmaktadır.⁵⁷

Televizyonun, eğitim hizmetlerini genişletmesi, yer ve maliyet tasarrufu sağlaması, öğretim zamanının değerlendirilmesi, yaygın eğitim hizmetlerini kapsamını arttırması ve toplumun kalkınmasını hızlandırması gibi faydalarından⁵⁸ dolayı yaygın eğitimde kullanıldığı gibi yaygın din eğitiminde de kullanılan kitle iletişim araçlarından biri olduğu söylenebilir.

1.1.3.1. Televizyonun Yaygın Din Eğitimindeki Rolü

Televizyon ile ilgili yapılan bir çok araştırma, televizyonun bireyleri etkilediği sonucunu saptamıştır. Televizyonun, bireyleri ya da daha genel ifadeyle toplumu nasıl etkilediği ise eğitimcilerin ve sosyologların tartışma konusudur. Televizyonun, sahip olduğu potansiyelden dolayı, gelişmekte olan ülkelerde sosyal, eğitsel, siyasal ve

---

⁵⁵ Deniz Güler, *Eğitim İletişimi Kurumu Olarak Çocuk Televizyonu ve Uygulamaları İle Bir Model Önerisi*, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi İletişim Bilimleri Yüksekokulu Yayınları, 1991, s.143.

⁵⁶ Kocadaş, s.130.

⁵⁷ Güler, s.143.

⁵⁸ Furat, s.45.

ekonomik problemlerin çözümünü televizyonda arayanlar vardır. Bununla beraber televizyonu, zamanı boşa harcamaktan başka bir işe yaramayan, aldattıcı, eğitimden uzak, kişiyi aptallaştıran bir araç şeklinde tanımlayanlar da vardır. Ancak bu iki uç düşünce arasında, daha çok karşılaşılan ise, daha ılımlı bir yaklaşım olan, televizyonun eğitim alanına yardımcı olabileceği görüşüdür. Bu görüşten hareketle televizyonun, eğitime yardım eden ve eğitimi zenginleştiren fonksiyonlarının olduğu söylenmektedir.⁵⁹ Televizyon hakkında yapılan bu çalışmalar, televizyonun ister olumlu yönünü ister olumsuz yönünü ele alsın, bütün yaklaşımların bulunduğu nokta, “televizyonun karşı konulmaz bir etki gücüne sahip olduğu”⁶⁰ varsayımdır.

Televizyondan yaygın eğitimde yararlanıldığı gibi yaygın din eğitiminde de yararlanılmaktadır. İnsanların vakitlerinin önemli bir kısmını, televizyon izleyerek geçirmesi ve televizyonun bireye etkisinin önemi göz önüne alındığında dinin televizyondan uzak durması mümkün değildir. Çünkü insanın olduğu her yerde din de vardır.

Kitle iletişim araçlarını "tutum değişikliği araçları" olarak tanımlayan Mustafa Arslan'ın konuyla ilgili sözleri, dinin televizyon ile bağlantısının anlaşılmasına yardımcı olacaktır: *"Birey ve topluma dönük tutum belirleme, sosyalizasyon, kültür aktarma vb. işlevleri kitle iletişim araçlarını din açısından da önemli kılmaktadır. Çünkü dinlerin de bir mesajı vardır ve topluma bunun aktarılması gerekir. Dini kurum ya da toplulukların dini mesajları kitlelere ulaştırmak için kitle iletişim araçlarını kullanmak istemeleri bu anlamda tabiidir."*⁶¹

Dinin yeni nesillere aktarılma görevi, toplumumuzda aileye ait bir görevdir. Fakat toplumumuzun modernleşmesiyle birlikte dinin yeni nesillere aktarılma görevi de dini kurumlara devredilmeye başlanmıştır.⁶² Birey fitratı gereği dine karşı ilgi ve merak duyar. Bu fitrî duygunun farkında olan kurumlar da insanların yine ilgi ve merakını cezbeden televizyon ile dini birleştirme çabasına girerek, topluma ihtiyacı olan dini

---

⁵⁹ Aziz, s.32-33.

⁶⁰ Ekmel Geçer, "Türk Televizyonlarında 2000-2005 Yılları Arasında Yayınlanan Popüler Kültür Programlarının Medyaya Yanstıyış Biçimlerinin Psiko-Sosyal Açından Değerlendirilmesi", (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007), s.38.

⁶¹ Arslan, s.9.

⁶² Ayşegül Gün, "Yaygın Din Eğitimi Kapsamında Kadının Eğitimi", (Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011), s.70.

bilgiyi, kitlelere daha hızlı ve kolay bir şekilde aktarmaya çalışmışlardır. Televizyon yapımcılarının reyting elde etme istekleri de bu birlikteliğe olumlu yönde etki etmiştir. Böylelikle televizyonda dini programlar yapılmaya/sunulmaya başlanmıştır.

Ülkemizde dini konularda faaliyet gösterme yetkisi, yasal dayanaklarla Diyanet İşleri Başkanlığı'na verilmiştir. Televizyonun ülkemizde yaygınlaşmasıyla beraber Diyanet İşleri Başkanlığı, toplumu uyarıp dini bilgiler aktarmayı amaçlayarak din eğitimi veren programlar hazırlamış ve TRT aracılığıyla sunmaya başlamıştır. Diyanet İşleri Başkanlığı Görev ve Çalışma Yönergesi 29/a), "*Camilerde ve cami dışında her türlü teknik araç ve gereçler ile radyo ve televizyonlardan yararlanarak, vaaz, konferans ve benzeri usullerle toplumu dini konularda aydınlatmak, 29/b) TRT ve diğer televizyon kuruluşları ile işbirliği yaparak dini gün ve gecelerde mevlid programları düzenlemek,*"⁶³ kararlarıyla, DİB kurumsal olarak bu konuda kendisini en önemli vazifeli olarak ortaya koymuştur.

DİB'in yanında, yeni kurulan televizyon kanalları ve diğer dini kurum ve topluluklar da televizyondan dini programlar yapmaya başlayarak genel olarak toplumu özel olarak da kendi takipçilerini dini anlamda bilgilendirmeye çalışmışlardır.

1.1.3.2. Dinî İçerikli Televizyon Programları

Yaşamın her alanında bulunan din, teknolojik gelişmelere bağlı olarak kitle iletişim araçlarında da yerini almıştır. Dinin televizyonla buluşması dini içerikli televizyon programları vasıtasıyla gerçekleşmiştir. Dini içerikli programlar aracılığı ile dini mesajlar muhatap kitleye, televizyonun görsel aktarım gücü de kullanılarak verilmeye çalışılmıştır. Dini içerikli televizyon programları çeşitlilik arz etmektedir. Bu yüzden dini içerikli programlar incelenirken bu programların iki gruba ayrılması gerekmektedir.

---

⁶³ Diyanet İşleri Başkanlığı Görev ve Çalışma Yönergesi, <http://www.diyanet.gov.tr> (30 mart 2018)

Birinci grup izleyiciye doğrudan dini bilgi vermek kastıyla yapılan programlardır. Bu programlar genellikle sohbet, tartışma, soru cevap şeklinde yapılan programlardır. Yapımcılar, halkın dini konulardaki sorularına cevap vermek ve halkı dini anlamda bilgilendirmek amacıyla program akışını düzenlerler. Bu programların sunucuları genellikle halk tarafından tanınmış, kabul görmüş hocalardır.

İkinci grup ise genel anlamıyla dini bilgi vermeyi amaçlamayan fakat içerisinde dini argümanların bulunduğu programlardır. Dinin yaşamın her anında bulunmasından dolayı bu tarz programlarda da dini içerikli söylemlerin/olayların bulunması tabiidir. Bu programlardan dolayı öğrenme yoluyla dini bilgiler edinilmektedir. Genellikle diziler ve filimler bu grupta değerlendirilen programlardır.

Bu çalışmada birinci gruptaki programlar üzerinde durulacaktır. Yani dini içerikli televizyon programları denildiğinde, izleyicisine doğrudan dini bilgi vermeyi amaçlayarak hazırlanan programlar kastedilecektir.

Ülkemizde ilk dinî yayına, TRT radyosu aracılığı ile 1950 yılında radyodan Kur'an okunarak başlanmıştır. Bu program Ramazan ayı boyunca her gün sabah ve akşam, diğer aylarda cuma günü sabahı olmak üzere yapılmıştır.⁶⁴ 1955 yılına kadar Kur'an tilaveti yapılarak devam edilen programda bu tarihten sonra okunan ayetlerin mealleri de verilmeye başlanmıştır. Yine bu dönemde, tanınmış bazı isimlerin de konuşmacı olarak katıldığı "Dini ve Ahlaki Muhasebeler" adında salı ve perşembe günleri olmak üzere haftada iki defa yayınlanan bir program sunulmaya başlanmıştır. 1974 yılında ise TRT2 de cuma günleri "İslam Kültür ve Uygarlığı" adında bir program yayınlanmış ve 1975 yılından itibaren de Ramazan ayında 20-30 dakikalık iftar programları radyolarda yer bulmuştur.⁶⁵

Ülkemizde ilk dini televizyon yayını 1974 yılında, Kıbrıs Barış Harekatı'nda şehit olan askerler için televizyonda mevlid okutulması ile başlamıştır. Yine TRT'de ilk defa Ramazan ayında Kadir gecesini özel programının camiden canlı olarak sunulması da

---

⁶⁴ Mehmet Bulut, "Diyanet İşleri Başkanlığının Yaygın Din Eğitimindeki Yeri" (Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1997), s.235.

⁶⁵ Furat, s.48.

aynı yılda gerçekleşmiştir.⁶⁶ İlk olarak yayınlanan ve Ramazan ayı boyunca süren dini program ise 1975 yılında Dr. Asaf Demirbaş tarafından hazırlanan "İftara Doğru" programıdır.⁶⁷ 1980 yılında, yine Dr. Asaf Demirbaş'ın hazırlayıp sunduğu uzun yıllar ekranlarda yerini koruyan "İnanç Dünyası" adlı program yayınlanmaya başlanmıştır. Bu programın içeriğinde Kur'an okunması ve açıklanması, dini sohbetler, hadisler ve dini müzikler bulunmaktaydı.⁶⁸ Dini içerikli programların bir yenisi 1986 yılında TRT2'nin yayın hayatına başlamasıyla bu kanalda yayınlanan, Yusuf Ziya Alçakakar'ın hazırladığı "İslam ve Toplum" programıdır. Bu program, 1992 yılında format değişikliği yapılarak "İslam ve İnsan" adını almış ve Dr. Asaf Demirbaş tarafından hazırlanmaya başlanmıştır.⁶⁹

Dini içerikli televizyon programları, 1990 yılına kadar, devlet tarafından kurulan ve tek televizyon kurumu olan TRT tarafından yayınlanmıştır. Bu tarihten sonra ülkemizde özel televizyon şirketleri kurulmaya başlanmış ve bu televizyonlarda da dini içerikli programlara yer verilmiştir.

TGRT, Kanal 7, TV5 gibi muhafazakar kimliğe sahip kanalların kurulması ile dini içerikli programların sayıları daha da çoğalmış ve muhafazakar kesimin televizyona olan ilgisi artmıştır. Özellikle dini gün ve gecelerde ve Ramazan ayında dini içerikli programların sayısında bir artış olduğu görülmektedir. Bu özel günlerde, seküler bir anlayışla yayın yapan televizyon kanallarında sohbet tarzında ya da farklı formatlarda dini içerikli programlar yer almaktadır.

Ülkemizde sadece dini yayın yapan tematik kanallar⁷⁰ da vardır. Genellikle bir cemaat veya gruba hitap eden bu kanallar, dini yayınlar yaparak hizmet etmiş ve

---

⁶⁶ Özden Çankaya, **Bir Kitle İletişim Kurumunun Tarihi: TRT 1927-2000**, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2003, s.129.

⁶⁷ Bilis, s.197.

⁶⁸ Bulut, Diyanet İşleri Başkanlığının Yaygın Din Eğitimindeki Yeri, s.237.

⁶⁹ Furat, s.50.

⁷⁰ Tematik televizyon kanalları, 3984 Sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkındaki Kanun'un 1. maddesinin Y bendinde, "haber, belgesel, spor, müzik ve benzeri türlerde olmak üzere yalnızca belli bir konuda yayın yapan kanal" olarak tanımlanmıştır. Bu kanallar genel kitleye değil sayıca daha az olan özel izleyicilerine yayın yapmakta ve bu yayınların içeriğini de seçtikleri grubun ortak istekleri doğrultusunda planlamaktadırlar. Dini yayın yapan tematik kanallardan bazıları şunlardır:Hilal Tv, Dost Tv, Nur Tv, Berat Tv, Yasin Tv, Bedir Tv. Bkz. Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkındaki Kanun, <https://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k4676.html> (20 Ekim 2018); Aylin Kırhan, "Üniversite Öğrencilerinin Tematik Televizyon Kanal Tercihleri Kullanımlar ve Doyumlar Kuramı-Sosyal Öğrenme Kuramı Çerçevesinde Maltepe Üniversitesi'nde Bir Çalışma", (**Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007), s.22;

Ülkemiz televizyonlardaki, dini içerikli televizyon programları yoğunluğunun artmasını sağlamışlardır.

Bu kanalların çoğalması ve dini yayınların artması sonucunda bazı kanunlar çıkarılarak bu yayınların belirli ölçüler içerisinde yapılması ve kontrolünün sağlanması amaçlanmıştır. RTÜK Kanununa (3984 sayılı yasa) dayanılarak çıkarılan ve 28 Mayıs 1995'te yürürlüğe giren Radyo ve Televizyon Yayınları Yayın Esas ve Usulleri Hakkında Yönetmeliğin, Genel Yayın İlkeleri'ne ilişkin bölümünde, yayın yoluyla din istismarı yapılamayacağı açıkça belirtilir. Yönetmeliğin 5. maddesinin (b) bendine göre; *"Devletin sosyal, ekonomik, siyas veya hukukî temel düzeninin kısmen de olsa, din kurallarına dayandırılmayacağı, dinin veya din duygularının yahut dince kutsal sayılan değerlerin kişisel veya siyas çıkar ya da nüfuz sağlamak amacıyla kullanılmayacağı ilkelerine aykırı veya Türkiye Cumhuriyeti'nin demokratik devlet ve hukuk devleti niteliklerini değiştirmek için kitleleri yönlendirmeye yönelik yayın yapılamaz."*⁷¹

2 Mayıs 1995 tarihinde yürürlüğe giren, eğitim, kültür ve müzik programları hakkındaki yönetmeliğin 7. maddesinde ise, dinî yayınlarda uyulması gerekli esaslar belirtilmiştir. Buna göre: *"Anayasada kaynağını bulan din ve vicdan özgürlüğüne uygun olarak toplumdaki birleştirici özelliğinin vurgulandığı, insan özüne ve kardeşliğine değer veren dinî programlar yapılabilir. Dinî yayınlar sırasında, kişi, kuruluş ve kitleleri inançları dolayısıyla kınayıcı, tahrik edici, toplumsal tepki ve olaylara sebebiyet verici yayınlar yapılamaz. Bu yayınlar sırasında alaycı ve aşağılayıcı bir üslup kullanılamaz. Dinî yayınlarda siyas akımlara çağrışım yapılamayacağı gibi, dinî duyguları rencide edici veya din istismarına imkan tanıyıcı yaklaşımda kesinlikle bulunulamaz."*⁷²

Görüldüğü üzere, kanun ve yönetmelikler ile televizyonlardaki dini içerikli programların ülke halkını ayırıştırması ve ötekileştirmesi nlenmeye çalışılmıştır. Aynı

<http://www.arselgroup.com.tr/t%C3%BCrkiye-de-yay%C4%B1n-yapan-televizyon-kanallar%C4%B1-listesi.html>
(21 Ekim 2018).

⁷¹ **Resmi Gazete**, 28 Mayıs 1995 — Sayı:22296, s.33,

⁷² **Resmi Gazete**, 2 Mayıs 1995 — Sayı:22275, s.9.

zamanda bu programların, toplumun dini anlayış ve yaşayışına zarar verme ihtimali de ortadan kaldırılmak istenmiştir.

Gerek Batı'da gerekse ülkemizde televizyonda yayınlanan dinî içerikli programlara yönelik bazı eleştiriler mevcuttur. Postman'a göre;"*Televizyon ekranları belleklerimizde dinsel olmayan olaylarla o kadar doldurmaktadır, ticaret ve eğlence dünyasıyla o kadar içli dışlı hale getirmektedir ki, kutsal olaylara bir çerçeve hazırlayacak şekilde yeniden düzenlenmesi çok zordur. İzleyici, bir düğmeye basarak farklı ve dünyevi bir görüntüye (bir maç, bir reklam ya da bir çizgi film) geçebileceğinin her zaman farkındadır. Zaten çoğu dinsel programlardan hemen önce ya da sonra gene reklamlar, popüler programların tanıtımları ve çeşitli dünyevi görüntülerle söylemlere yer verilmektedir dolayısıyla ekranın asıl mesajı aralıksız bir eğlence vaadi olmaktadır.*"⁷³

Görüldüğü üzere Postman, dinî içerikli programlarda anlatılan dinin, televizyon gibi dünyevi bir araç ile sunulmasından dolayı, uhrevi boyutundan çıkarılarak dünyevi herhangi bir şey gibi sunulduğunu ve televizyon için bir araç haline getirildiğini savunmaktadır.

Bu konuda Postman'ın görüşlerini destekleyici yorumları bulunan Bostancı, televizyondan yayınlanan dini programların belirli zamanlarda ekrana gelmesinin hayatın televizyondaki gibi bölümler olarak algılanmasına yol açtığını savunmaktadır. Bu programların öncesinde ve sonrasında eğlence, yarışma, şiddet içeren film ya da reklam gibi yayınların dinî programlarla aynı ekrandan aktarılmasının izleyicilerin zihninde, dinin ritüellerinin belli zamanlarında yerine getirilip sonrasında hayata kaldığı yerden devam edilebilen bir yaşam anlayışı yerleştirdiğini, böylece dinin tüm hayatı kuşatması yerine, bazı vakitlerin dinleştirilip kalan vakitlerin ise seküler şekilde yaşandığını belirtmektedir. Bunun yanında Bostancı, dini içerikli televizyon programlarının diğer yayınlara (haber, reklam, dizi, v.b) göre daha sönük olduğundan dolayı zoraki izlenen programlar olduğunu söylemektedir. Televizyonun bu canlı akışının yanında bu sönük programlar izleyicilere dini olan şeylerin, hayatın asıl temaları olmadığını işlemektedir. Böylelikle de dini içerikli televizyon programları,

⁷³ Neil Postman, **Televizyon: Öldüren Eğlence**, Osman Akınhay (çev.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 1994, s.135.

izleyicilerin göz ucuyla bakıp geçerek Müslümanlıklarını garanti altına alıp psikolojik rahatlığa ulaşmalarından öteye geçememektedir.⁷⁴

Ülkemizde bazı televizyonlar, dini içerikli programları Ramazan aylarında yayınlayıp sonrasında yayından kaldırdıkları için eleştirilmektedir. Dinî haber, yorum ve programlarının, yılın tüm aylarında yapılmayıp sadece Ramazan ayında yapılması, yazılı basından geçme bir alışkanlıkla sanki bu yöndeki yayınların promosyon gibi verilmesi, ayrıca reklamlarda da yazılı basının ve bazı kuruluşların uyguladığı promosyon duyurularının yoğunlukla verilmesi, eleştiri konusu olabilmektedir.⁷⁵

Televizyon ve dini içerikli programların arasındaki ilişkiye olumsuz bir bakış açısıyla yaklaşan Cereci, televizyonun, dine bakışını mesafeli, temkinli hatta soğuk olduğunu belirterek, bayağılığın medyası olarak televizyonun, ya dine yaklaştırmaya fazla cesaret edemediğini ya da dini bayağılaştırmak yoluna gittiğini belirtmektedir. Çünkü televizyonun ciddiyetsizliği ve tutarsızlığıyla dinin ciddiyetinin bağdaşmadığını iddia etmektedir.⁷⁶

Kitle iletişim araçları, yayın hayatına devam edebilmek için kitlenin beğenisini toplayan, reyting alan programlar yayınlamaya mecburdur. Bu sebeple popüler kültüre hizmet eden televizyon, dini bilgileri halkın anlayışına ve beğenisine indirgeyen dini programlar sunmaya çalışmaktadır. Bu da bazı dini bilgileri kendi bağlamından koparmakta ya da doğasından farklı olarak halkın beğenisine sunulmasına sebep olmaktadır. Bu yüzden dini programlarda bir “seviye düşüklüğü ya da sığlık” tartışması ortaya çıkmaktadır.⁷⁷

Öte yandan dini içerikli televizyon programlarının izleyicileri olumlu yönde etkilediğini gösteren araştırmalar mevcuttur. Ülkemizde yapılan bir araştırmaya göre televizyonda yayınlanan dini programları faydalı bulan izleyicilerin oranı %72,4, faydasız bulanların oranı %12,4, faydası hakkında kararsız olanlar ise %13,5'lik bir

---

⁷⁴ Naci Bostancı, "Televizyon Dilindeki İslam", **Çağımızda Sosyal Değişme ve İslam 2002 Yılı Kutlu Doğum Sempozyumu Tebliğ ve Müzakereleri**, Ankara: 23-30 Mayıs 2002, s.538-539.

⁷⁵ Cengiz Özdiker, "Televizyonda Dinî Haber ve Yorumlar", <http://www.dorduncukuvvetmedya.com/aramiz/cengiz3.htm>, (18 Şubat 2018)

⁷⁶ Sedat Cereci, **Televizyonun Sosyolojik Boyutu**, İstanbul: Şule Yayınları, 1996, s.73.

⁷⁷ Arslan, s.19.

oranı teşkil etmektedir.⁷⁸ Kadınlar üzerinde yapılan bir diğer araştırmada da kadınların dini içerikli televizyon programlarından etkilenme durumlarına göre dağılımına bakıldığında ankete katılanların %78,2'si bu programlardan olumlu yönde etkilendiklerini belirtmişlerdir. %2,9'u olumsuz yönde, %18,9'u da herhangi bir şekilde etkilenmediklerini belirtmişlerdir.⁷⁹ Çakan'a göre çoğu saatlerini, televizyon izleyerek geçirmekte olan insanlara, medyanın imkanları içerisinde dini gerçekleri ulaştırmak onları aydınlatmaya çalışmak, hizmeti toplumda yaygınlaştırmaktır. Bu sebepten bu imkanlardan en iyi şekilde faydalanılmalıdır.⁸⁰

Kitle iletişim araçlarındaki gelişim sayesinde, dini kurumlar önceden ulaşamadıkları farklı ve geniş kitlelere ulaşabilmektedirler. Din bu sayede coğrafi ve etnik sınırları aşabilmektedir. Kitle iletişim araçları sayesinde bireyler, farklı inançlara ait bilgilere istedikleri zaman ulaşabilmekte ve onlardan haberdar olabilmektedir. Ayrıca insanlar, dinleri hakkında ayrıntılı bilgi alıp ve alanlarında uzman olan kişilerden kitle iletişim araçları sayesinde istifade edebilmektedirler. İletişim ortamının artması ile dinin hedeflediği irşat ve tebliğ hizmetlerinin önüne çok fazla imkan çıkmıştır. Bu sayede dini yorumlar daha fazla insana ulaştırılabilmektedir. Bu, dini bilginin toplumsallaşmasına imkan sağladığı gibi dini grupların fonksiyonlarının ve etki alanlarının artmasını da sağlamıştır. Bu durum "kitle iletişim araçlarının dine karşı pozitif etkisi" şeklinde adlandırılmaktadır.⁸¹

Çalışmamızın konusu olan dinî içerikli programların hazırlayıcısı ve sunucusu olan Hatipoğlu da, televizyonda yayınlanan dini içerikli televizyon programlarının insanlara pozitif yönde etkisi olduğunu savunmaktadır. Kendisi, "*Dini hizmetler artık sadece cami kürsüsünde verilen vaaz ve hutbelerle temsil edilemez. Zira dine ihtiyacı olanlar çoğu kez cami dışındadır.*" diyerek bu programların toplum için gerekli olduğunu vurgulamakta ve insanları rehabilite ettiğini belirtmektedir.⁸²

---

⁷⁸ Yenen, s.54.

⁷⁹ Gün, s.134.

⁸⁰ İsmail Lütfi Çakan, **Dini Hitabet, Çeşitleri-İlkeleri-Örnekleri**, İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 2000, s.95.

⁸¹ Arslan, s.16.

⁸² Nihat Hatipoğlu, "*Dini Programlar Neden Hedef Alınıyor*" <https://islamvemedya.com/televizyon-ve-din/530-hatipoglu-dini-programlar-neden-hedef-aliniyor.html>, (19 Eylül 2018)

Yukarıda bahsedilen müspet ve menfi yönlerinin bulunması, dini içerikli televizyon programlarının büyük kitleler tarafından takip edilmesi gerçeğini etkilememektedir. Bu programlar ülkemizde ilgi gören ve takip edilen programlar arasında varlığını devam ettirmektedir.

Ülkemizde bir çok dini içerikli televizyon programı olmasına rağmen, bu çalışmanın giriş bölümünde de bahsedildiği üzere, çalışmanın konusunu oluşturan Nihat Hatipoğlu'nun dini programlarını, incelemekle yetinilecektir.

1.2. NİHAT HATİPOĞLU HAYATI VE ESERLERİ

1.2.1. Hayatı

11 Mayıs 1955'de Diyarbakır'da doğan Nihat Hatipoğlu'nun çocukluğu Diyarbakır'da geçmiştir. Babası Haydar Hatipoğlu'nun müftülük görevindeki tayinlerinden dolayı birçok şehir değiştiren Hatipoğlu, ilkokulu Siirt ve Malatya'da tamamlamıştır. 1975 yılında Uşak İmam Hatip Lisesi'nden mezun olan Hatipoğlu, ayrıca fark derslerini vererek Uşak Lisesi'nden de diploma almıştır. 1981'de Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'ni bitiren Hatipoğlu, 1995 yılında aynı fakültenin Hadis Ana Bilim Dalı'ndaki "Kur'an-ı Kerim'in Anlaşılmasında Hadislerin Rolü" adlı teziyle doktorasını tamamlamıştır. 2000 yılında Doçent ve 2012 yılında da Profesör olmuştur.⁸³

1985 yılında gittiği Mısır'da iki yıl kalarak burada Arapça eğitimi almıştır.⁸⁴ 1981-1985 yılları arasında Diyanet İşleri Başkanlığı Kuran Kursları Müdürlüğü (İzmir), 1990-2005 yıllarında Diyanet İşleri Başkanlığı Din İşleri Yüksek Kurulu Uzmanlığı. 2011-2016 yılları arasında Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Hadis Ana Bilim Dalı Öğretim Üyeliği,⁸⁵ görevlerinde bulunan Hatipoğlu, 10 Mart 2017'de Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan tarafından YÖK Yönetim Kurulu üyeliği görevine⁸⁶ ve 18 Ocak

⁸³ <https://www.biyografi.info/kisi/nihat-hatipoglu> (16 Nisan 2019)

⁸⁴ <http://www.nihathatipoglu.com/biyografi.aspx>, (20 Eylül 2018)

⁸⁵ <https://www.yok.gov.tr/kurumsal/yuksekogretim-kurulu-uyeleri/nihat-hatipoglu> (16 Nisan 2019)

⁸⁶ <http://www.biyografya.com/biyografi/8874>, (25 Eylül 2018)

2019'da da Gaziantep İslam Bilim ve Teknoloji Üniversitesi Rektörlüğü görevine atanmıştır.⁸⁷

Yukarıda belirtilen akademik kimliğinden ziyade, çeşitli yayın organlarında yaptığı dini programlar aracılığıyla, toplum tarafından tanınan Hatipoğlu'nun, bu alanda çalışmalarını yoğunlaştırdığı görülmektedir. Kendisi adına bir de internet sitesi bulunan Hatipoğlu, bu sitede genellikle televizyonda yaptığı sohbet programlarının videolarını yayınlamaktadır. Bununla birlikte dosyalar, duyurular, dualar, Kuran-ı Kerim ve sorular&cevaplar gibi sekmeler bulunmakta sorular&cevaplar kısmından, takipçilerinin sorduğu sorulara internet ortamında da cevaplar vermektedir.

1.2.2.Eserleri

Hatipoğlu'nun yazmış olduğu birçok kitabının yanında sohbet ve anlatımlarından oluşan kaset, CD ve VCD'leri de bulunmaktadır..⁸⁸

Kitapları

Fitneler (1997) : Hatipoğlu, Ahmed İzzüddin el Beyânûnî'nin, "el Fiten" adlı eserinin tercümesi olan Fitneler kitabında, bir Müslüman'ın yaşamı boyunca karşısına çıkabilecek her türlü fitne durumlarını Kur'an ve sünnetin kaynaklığında ortaya koyarak Müslüman'ı maddi ve manevi yönde imtihanlara karşı uyarmaktadır. Tercümesinde kitabın orijinalliğini azami şekilde korumaya çalışan Hatipoğlu müellifin eserinde bahsettiği hadisleri kaynakları açısından inceleyip tashihini yapmış ve bazı ayetlerin tefsirlerini de diğer tefsir kaynaklarından yararlanarak zenginleştirmiştir.

Ashaptan Bir Demet (1997): Kur'an-ı Kerim'in indirildiği dönemdeki İslamî anlayış ve hayat tarzını öğrenmenin en pratik yolunun, Ashab-ı Kiram'ın hayatını öğrenmek olduğunu belirten Hatipoğlu, bu amaç doğrultusunda yazdığı eserinde, önemli sahabileri belli noktalarıyla tanıtmaktadır. Heysemi'nin "Mecmeuz- Zevâid" adlı eserindeki, sahabilerin, takva, zühd ve samimiyetleriyle ilgili özelliklerini öne çıkaran

⁸⁷ <https://www.haberturk.com/cumhurbaskani-erdogan-6-universiteye-rektor-atadi-2295361> (16 Nisan 2019)

⁸⁸ Bkz:<http://www.nihathatipoglu.com/eserlerim-2.aspx>, (20 Eylül 2018)

rivayetleri esas alan Hatipoğlu, diğer siyer kitaplarından da faydalanarak bu şahsiyetlerin hayatlarının incelemiş ve az bilinen hususiyetlerini ortaya koymaya çalışmıştır.

Asr-ı Saadette Müşrik ve Münafık Liderler (1999) : Hz. Peygamber'in tebliğ görevindeki mücadelelerini anlayabilmek için ona karşı olan müşriklerin liderlerin bireysel ve teşkilatlı şekilde yaptıkları zulümleri, inatlarını, şirkte ısrarlarını bilmek gerektiğini belirten Hatipoğlu bu esrinde, Hz. Peygamberin davasında kararlı oldukça müşriklerin, düşmanlıklarının ne derecelere ulaştığını gözler önüne sermektedir. Müslüman şahsiyetlerin, Hz. Peygamberi örnek alarak sabırlı ve mütevazı bir şekilde davranıp hiçbir durumda ruhî iradesini kaybetmemesi öğütlenen eserde, en önemli hedefin Allah'a kulluk olması gerektiğini belirtilmektedir.

Kur'an-ı Kerim'in Anlaşılmasında Hadislerin Rolü (1999): Kur'an'ı anlamada sünnetin önemini ele alan kitap üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm sünnetle ilgili tanımlardan ve sünnette ihtilafa düşülen konulardan, ikinci bölüm Kur'an ve sünnetin bağlantısından bu bağlamda Hz. Peygamberin konumundan, üçüncü bölüm ise Kur'an'ı daha doğru anlamada yardımcı olan hadislerden, oluşmaktadır. Hatipoğlu bu eserinde Kur'an'da geçen konuların sınırlarını çizdikten sonra hadislerin nerede, hangi amaçla ve ne kadar bu sınırı genişlettiğini, Kur'an ile hadislerin arasındaki farkı belirterek açıklamaktadır. Hadislerin Kur'an'ı açıklamada getirdiği ek hükümleri belirtmekte ve bunu itikad, ibadet ve ceza konuları ile sınırlandırmaktadır. Kur'an ve hadisler karşılaştırılırken aralarındaki irtibata işaret etmek amacıyla, mezheplerin bu konudaki görüşlerine yer vermektedir.

Ebu Zü'r'a er-Razi ve Hadis İlmindeki Yeri (2000): Hadis İlmiyle ilgili yapılan çalışmalar, Müslümanların en çok özen gösterdiği konuların başında gelir.Çünkü hadisler, Müslümanların ibadet, ahlak ve muamelat ile ilgili hayatlarını düzenlemiş ve Kur'an ile bağlarını tanzim etmiştir. Bu sebeple sahih hadislerin tespit edilmesi ve usul ile ilgi noktaların netleştirilmesi hadis alimlerini ilgilendiği önemli hususlardandır. Hatipoğlu'nun bu amaca hizmet etmek adına kaleme aldığı eseri de hadis araştırmaları için önemli bir kaynak oluşturmaktadır. Cerh ve ta'dil ilminde döneminin önde gelen

alimlerinden Eb'u Zur'a er-Râzî'den ve hadis ilminde yaptığı çalışmalardan bahsetmektedir.

Hız. Peygamberle İslam'ı Doğru Anlamak (2006): Çağımızda, Batı'daki oryantalizmin de etkileriyle ortaya çıkan Kur'an'cılık anlayışı, Hız. Peygamberi ve onun hadislerini gereksiz görüp devre dışı bırakarak din üzerinde oynamaya çalışmaktadır. Hatipoğlu'nun bu eseri, hem bu oyunu bozmak üzere hem de ortaya çıkan soruların cevabını, akademik bir şekilde ama herkesin anlayacağı bir üslup ile, vermek üzere hazırlanmıştır.

Saadet Asrından Damlalar (2008): Günümüzde Müslümanların, Kur'an'ı ve Sünneti okuyup anlayarak hayatlarında uygulayamadıkları için, yaşanan İslam ile gerçek İslam arasında oluşan farklılığa neden olduklarının belirten Hatipoğlu bu eserinde, İslam'a yakıştırılan bir takım kötü sıfatların, aslında İslam'ı doğru yaşayamayan insanlardan kaynaklanan bir hata olduğunu belirtmiştir. Hatipoğlu bu hatanın ortadan kaldırılması için tüm insanları, barışa, sevgiye, anlayışa ve rahmete davet ederek Hız. Peygamberin yaymaya çalıştığı asıl İslam'ı aktarmayı amaçlayarak bu eseri kaleme almıştır.

Sevgi Dininden Yansımalar (2009): Hız. Peygamberin ve sahabenin günlük yaşamlarında İslam ile olan irtibatlarının ve İslamî yaşam tarzının örneklerinin sunulduğu eserde, İslam'ın Müslümanlar arasında tesis ettiği sevgi, merhamet, diğerkamlık gibi özellikler ön plana çıkarılarak kaleme alınmıştır. Günümüzde etkinliğini yitiren bu özelliklerin Müslümanlar ve hatta tüm insanlık arasında tekrar inşa edilmesi yönünde tavsiyeler aktarılmaktadır.

Dört Halife (2010): Hız. Peygamber'in vefatından sonra, İslam toplumunu idare görevinde bulunan dört büyük halifenin hayatının özünden, ibret alınacak durumların anlatıldığı, her yaş grubunun anlayabileceği üsluba sahip bu eser, Hatipoğlu'nun sesli ve görüntülü yayınlarının, çeşitli yöntemler ve çalışmalarla yazı diline uyarlanmış ve cepte taşınacak şekilde, kolayca okunacak biçimde kitaplaştırılmıştır.

O'nu Nasıl Sevdiler (2010): Hız. Peygambere duyulan sevginin boyutlarını anlayabilmek adına kaleme alınan eser, tüm varlıklar tarafından beslenen bu sevgiyi

gözler önüne seren, Hz. Peygamberin ya da sahabenin bizzat yaşadığı/anlattığı olaylardan örnekler aktarmaktadır.

Gökteki Yıldızlar (2010): Hz. Peygamberin gökteki yıldızlara benzettiği ve hangisine tutunulursa kurtuluşa götüreceği ashabının, önde gelenlerinden bazılarının ibret alınacak yaşam öykülerinin anlatıldığı eser, günümüz Müslümanları için de kurtuluş yolları sunmaktadır. Bu eser de Hatipoğlu'nun sesli ve görüntülü yayınlarının yazı diline çevrilerek ve kitap haline getirilmesiyle oluşturulmuştur.

Nihat Hatipoğlu'nun Kaleminden Günlük Dualar (2010): Müslümanlar için direnç noktası ve manevi güç kaynağı olan duaların yer aldığı eser, Hz. Peygamberin farklı nedenlerle yaptığı ve Müslümanlara da yapılmasını tavsiye ettiği dualardan seçilerek oluşturulmuştur. Hatipoğlu duaları derlerken, aynı dua hakkında yapılmış birkaç rivayetten en derli olanı seçmeye dikkat etmiş ve fazlaca duaların fazileti üzerinde durmuştur. Pratik ve rahat kullanılan bir eser olması için içindekiler bölümünde dualar, konularına göre alfabetik sırayla verilmiştir.

Barış Elçisinden Rahmet Dokunuşları (2010): Günümüz toplumunu aydınlatabilmek için Müslümanların samimi bir şekilde İslam'ı yaşamalarını sağlamak gerekmektedir. Bunun için de hoşgörü, barış ve diyalog dini olan İslam'ın kendi karakterini koruyan bir metot ile anlatılması icap eder. Bunun için de Hz. Peygamberin yüce ahlakı, ve hayatının idrak edilmesiyle gerçekleşebilir. Bu eser de bu amaca hizmet etmek için hazırlanmış ve eserde Hz. Peygamberin son konuşmalarına ağırlık verilmiştir.

Allah'ı Bildiğimi Sanırdım (2011): Değişik sebeplerle kendisine sorulan sorulara verdiği cevapların bulunduğu eserde Hatipoğlu, gerekmedikçe soruların cevaplarını uzatmamış ve oldukça kısa cevaplar vermeye gayret etmiştir. İslamiyetin doğuşu ve temel bilgiler, gündelik yaşam, ölüm, özel hayat, oruç, namaz gibi bölümlere ayrılan eser, bu başlıklar altında insanların aklına takılabilecek soruları cevaplamaktadır.

Rahmete Firar Etmek (2011): Dünya hayatının cazibesine aldanmadan sadece Allah'ın rızasını kazanmayı amaçlayan Müslüman'ın rahmete firar ettiğini dile getiren

Hatipoğlu, gerek Hz. Peygamber'in uygulamalarını O'nun hayatından örneklerle gerekse de çağımız olaylarından örneklerle ve kendi tavsiyeleriyle, gündelik yaşamda İslam'ın nasıl yaşanması gerektiğine ışık tutmaktadır. Eserde, günlük olaylar karşısında tek amacı Allah'ın rızasını kazanmak olan Müslüman bireye, doğru duygu düşünce ve davranışın ne olduğu hakkında yol gösterilmiştir.

Büyüklerin Duaları (2011): Hatipoğlu bu eserinde, Peygamberlerin, dört büyük halifenin, sahabenin, hanım sahabenin, alimlerin ve arifelerin duaları ve özel dualar bölümleri altında, bu büyük zatların, normal Müslümanların aklına gelmeyen ve ufkuna ulaşmayan dualarını aktarmıştır. Sağlam bir imanın, ihlasın, tövbenin ve ilmin yansıması olan bu dualar, Allah'a ulaşmaya çalışan insanların, doğru ve güzel bir şekilde dua etmesine vesile olması amaçlanarak derlenmiştir.

Kur'an ve Sünnet Işığında Felaketler ve Deprem (2011): Müslüman'ın her türlü bela, sıkıntı, ve felaketlere hazırlıklı olması gerekmektedir. Direkt olarak müdahale alanı dışında olan olaylar karşısında hazırlıklı olmalıdır. Hayatın bir imtihan yeri olduğunu, yaptıklarından sorgulanacağını bilmeli ve maddi ve manevi her türlü tedbiri almalı buna göre de hayatını sürdürmelidir. Bu eserin amacı da Müslüman'ı bu konularda bilgilendirme ve hazırlıklı olmasını sağlamaktır. Eser üç bölümden oluşmaktadır. ilk bölümde "Allah'ın Kudretini Kavramak" ana başlığı altında, kevnî kanunlar, sünnetullah, kader ve tevekkül gibi kavramlar açıklanmış. ikinci bölümde "Eski Milletler ve Sünnetullah" başlığı altında, helâk olan kavimler ve helak olma sebepleri/işledikleri günahlar aktarılmış. Üçüncü bölümde de "Deprem" başlığı altında, İslam tarihinde gerçekleşen depremler ve Hz. Peygamber ve sahabenin depreme karşı tutum ve davranışlar hakkında bilgi verilmiştir.

İslam'la Yüzleşmek 2012: Bu eserinde, dünya üzerindeki, doğusuyla batısıyla tüm medeniyetlerin mutsuz olduğuna değinen ve bunun sebebinin de insanların aç gözlülüğünden, doymak bilmez egolarından ve her şeyin kolayına kaçma eğilimlerinden kaynaklandığını belirten Hatipoğlu, bu karanlıklar içindeki insanların bir ışık aradığını dile getiriyor. Müslümanların İslam'ı yanlış yaşadıkları için bu duruma çare olamadıklarını, model teşkil etmediklerini belirtiyor. Bu sebeple Müslümanların uyanıp silkinmesi ve özüne dönmesinde bir nefes olabilmesi için bu eseri hazırlamıştır.

Hatipoğlu'nun, Müslümanların kendini sorgulayıp gelişime dönük çalışmalar yapmaları için bir takım tavsiyelerde bulunduğu eseri, dört bölümden oluşmaktadır. "Hz. Muhammed (s.av) Hakkında", "Dini Günler ve İbadetler Hakkında", "İslam Büyükleri Hakkında", "Günümüz ve Dünya Meseleleri Hakkında" bölümlerinde bu konularla ilgili bilgiler ve tavsiyeler sunmaktadır.

Hz. Peygamber ile Kur'an'ı Doğru Anlamak (2015): Hatipoğlu'nun 2006 yılında yayınlanan "Hz. Peygamberle İslam'ı Doğru Anlamak" adlı eserindeki bazı bölümlerin genişletilerek "Hz. Peygamber ile Kur'an'ı Doğru Anlamak" adıyla 2015 yılında tekrar yayınlandığı görülmüş ve bu eserde, bir içerik değişikliğine rastlanılmamıştır

Kaset, CD ve VCD'leri

Anneye Özlem ve Peygambere Özlem (23.05.1995 Kaset). Cehennem ve Azap Cennet ve Nimetleri (23.05.1995 Kaset). Kerbela 23.05.1995 Kaset. Resullahın Kefenlenmesi ve Defni (23.05.1995 Kaset). Kabir ve Ötesi(23.05.1995 Kaset). Hz. Ali ve İlim (23.05.1995 Kaset). Hz. Ömer ve Şehadet (23.05.1995 Kaset). Resullahın Son 13 Günü (23.05.1995 Kaset). Hz. Ebubekir ve Sadakat (23.05.1995 Kaset). Hz. Osman ve Çileli Yıllar (23.05.1995 Kaset). Rüya (23.05.1995 Kaset). Tebuk Seferi ve Tövbe(23.05.1995 Kaset). Anneye Özlem ve Peygambere Özlem (23.05.1995 CD). Cehennem ve Azap (23.05.1995 CD). Gökteki Yıldızlar (23.05.1995 CD). Gökteki Yıldızlar 1 / Hz. Hamza (r.a.). (23.05.1995 CD). Gökteki Yıldızlar 2 / Hz. Zülhicadeyn (r.a.) (23.05.1995 CD). Gökteki Yıldızlar 3 / Hz. Hubeyb bin Adiyy (r.a.) (23.05.1995 CD). Gökteki Yıldızlar 4 / Hz. Sabit Bin Kays (23.05.1995 CD). Gökteki Yıldızlar 5 / Hz. Osman bin Mazun (23.05.1995 CD). Hz. Ali ve İlim (23.05.1995 CD). Hz. Osman ve Çileli Yıllar (23.05.1995 CD). Hz. Ömer ve Şehadet (23.05.1995 CD). Hz. Ebubekir ve Sadakat (23.05.1995 CD). İşkence Yılları ve Mekke (23.05.1995 CD). Kerbela-Hz. Hasan ve Hüseyin Peygamberin İki Güllü (23.05.1995 CD). Nasıl İman Ettiler ? Resule Sevgi (23.05.1995 CD). Resulullahın Kefenlenmesi ve Defni (23.05.1995 CD). Resulullahın Son 13 Günü (23.05.1995 CD). Rüya (23.05.1995 CD). Sahabenin

Cömertliği (23.05.1995 CD). Anneye Özlem ve Peygambere Özlem (23.05.1995 VCD). Asrı Saadetten Altın Sayfalar (23.05.1995 VCD). Bedir ve Merhamet (23.05.1995 VCD). Cennet ve Nimetleri (23.05.1995 VCD). Dört Halife ve Peygamber'in iki Gülü (23.05.1995 VCD). Hz. Ali ve İlim (23.05.1995 VCD). Hz. Ebubekir ve Sadakat (23.05.1995 VCD). Hz. Osman ve Çileli Yıllar (23.05.1995 VCD). Hz. Ömer ve Şehadet (23.05.1995 VCD). İşkençe Yılları ve Mekke (23.05.1995 VCD). Kabir ve Ötesi (23.05.1995 VCD). Kerbela-Hz. Hasan ve Hüseyin Peygamberin İki Gülü (23.05.1995 VCD). Mahşer ve Şefa'at (23.05.1995 VCD). Nasıl İman Ettiler ? (23.05.1995 VCD). Resule Sevgi (23.05.1995 VCD). Resulullahın Kefenlenmesi ve Defni (23.05.1995 VCD). Resulullahın Son 13 Günü (23.05.1995 VCD). Rüya (23.05.1995 VCD). Sahabenin Cömertliği (23.05.1995 VCD). Tebuk Seferi ve Tövbe (23.05.1995 VCD).

1.2.3. Hatipoğlu'nun Televizyon Programları

Hatipoğlu, kendisinin topluluk önünde konuşmaya, kendini dinletme anlamında ilk tecrübelerine, on sekiz yaşında iken imamlık yaptığı camide vaaz vererek başladığını söylemektedir. İlerleyen yıllarda Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde farklı görevlerde bulunmuş ve aynı zamanda da radyo aracılığıyla dini programlar yapmaya başlamıştır.⁸⁹

Diyanette çalıştığı yıllarda bir arkadaşının ricası üzerine bir tartışma programına katılan Hatipoğlu, televizyonun genel müdürünün kendisine program teklifinde bulunduğunu ve konuk olarak çıktığı programı sunmaya başladığını ifade etmektedir.

İlk olarak Kanal A'da dini programlar sunmaya başlamış ve bu programlar beş yıl sürmüştür. Ayrıca Ankara'da yayın yapan iki yerel radyoda 10 yıldan fazla, aralıksız olarak haftalık yayınlar yapmıştır. 2004 yılında Ramazan ayında Flash TV'de , 2005 Ramazan ayında Star TV'de Sahur programını, 2006 yılında Star TV'de "Dosta Doğru" programı ile iftar ve sahur programlarını sunmuştur. 2011 yılından itibaren atv'de

---

⁸⁹ Nihat Hatipoğlu, "Peygamberimiz Yaşasaydı Televizyona çıkar İslam'ı Anlatırdı", *Sabah*, 29 Temmuz 2007, <https://www.sabah.com.tr/yasam/2011/07/29/peygamberimiz-yasasaydi-televizyona-cikar-islami-anlatirdi?paging=3>, (21 Eylül 2018).

program sunmaya başlamış olup halen atv'de Ramazan programı ve sonrasında da haftalık programları devam etmektedir.⁹⁰

Görüldüğü gibi önce yerel televizyonlarda programlara başlayan Hatipoğlu, sonrasında ana akım medyadan gelen teklifler üzerine bu televizyonlarda programlar yapmaya devam etmektedir. Kendisi televizyonlarda yayınlanan dini yayınlara yapılan olumsuz eleştirilere katılmadığını şu cümlelerle ifade etmektedir: *“Dini programların topluma yaptığı katkı ortada. Yüz binlerce insanın ibadetle, İslam'ın güzel temsiliyle, tahammülle tanışmasına vesile olan bu hizmetler, dini, sosyolojik, psikolojik, moral ve manevi cephesi olan birer reçete sunar olmuştur. Yığınla zararlı program varken neden dini yapımları hedef alırlar? Kendileri hayatları boyunca ne yapmışlar? Ne fayda sağlamışlar? Milyonlarca kişinin kendini rehabilite etmek için bu programlara kilitlenmesi anlamsız değildir. Kendilerine yarım saat ekran teslim edilecek bazı sözüm ona uzmanların ortalığa nasıl kötü kokular yayacağı iyi bilinmektedir.”*⁹¹

Hatipoğlu, Türkiye'de dini program yapma adına bir yol açtığını ve bu yolun artık kolay kolay kapanmayacağını düşünmektedir.⁹²

Aşağıda Hatipoğlu'nun 2011 yılından itibaren atv'de hazırlayıp sunduğu programlar hakkında bilgi verilecektir.

1.2.3.1 Ramazan Programları

Ramazan ayında ülkemizin girdiği manevi atmosfer sonucunda birçok televizyon kanalında dini içerikli programlara yer verilmektedir. Gerek dini bilgiler vererek toplumun ihtiyacını karşılamak adına gerekse kanalların reytinglerini yükseltme kaygısıyla yapılan bu programları birçok ünlü sima ve hoca sunabilmektedir.⁹³ Bu

⁹⁰ <http://www.nihathatipoglu.com/biyografi.aspx> (20 Eylül 2018)

⁹¹ Nihat Hatipoğlu, "Dini Programlar Neden Hedef Alınıyor" <https://islamvemedya.com/televizyon-ve-din/530-hatipoglu-dini-programlar-neden-hedef-aliniyor.html>, (19 Eylül 2018).

⁹² <https://www.youtube.com/watch?v=fHoQfgYjMYw> (12 Şubat 2019).

⁹³ Geniş bilgi için bakınız: <https://www.aksam.com.tr/televizyon/ramazanda-hangi-kanalda-ne-var-hangi-hocalar-olacak-ramazan-ayi-tv-programlari/haber-735791> (25 Eylül 2018)

mukaddes ayda Hatipoğlu da yıl içerisinde düzenli olarak sunduğu programları iftar ve sahur programına dönüştürerek ekranlara taşımaktadır.

İftar Programları

İftar programları İstanbul Sultanahmet Meydanı'nda yapılmakta ve canlı olarak televizyondan yayınlanmaktadır. Programı yerinde izlemek isteyenler için sahne görülebilecek şekilde dizayn edilmiş, seyircilerin oturabilecekleri bir bölüm düzenlenmiştir. Her yıl ramazan ayının ilk günü yaklaşık olarak iftar saatine kırk beş dakika kala başlayan program ay sonuna kadar sürmektedir. Programa günlük yapılan bir dua ile başlanmaktadır.

Programda inanç ve ibadetlerle ilgili bilgilerin verilmesi yanında peygamberlerin ve sahabelerin ve büyük din alimlerinin hayatlarından kesitler seyirci tarafından etkileyici bulunan bir üslup ile anlatılmaktadır. Program genel itibariyle soru cevap şeklinde bir sohbet havası içinde geçmektedir. Her yaştan ve kesimden izleyicilerin sorularına cevap verilmektedir. Sorular, sadece oruç ile ilgili değil dini anlamda her konuda olabilmektedir. Sadece soru sormak isteyenlere değil başından geçen ilginç bir hikayeyi anlatmak isteyenlere, selam göndermek isteyenlere veya sure, dua, şiir, okumak isteyen küçük çocuklara da söz hakkı verilmektedir. Nadiren de olsa programa sanatçılar veya tanınmış kişilerin konuk olarak katıldığı görülmektedir.

Program boyunca, anlatılan konulara göre veya programın içeriğine göre değişen fon müzikleri (Fatih Koca'nın "Bismillah" ilahisi gibi) kullanılmaktadır. Programda anlatılan konuyla ilgi görseller, ayetler, hadisler ve dualar sahnede bulunan ekranlara yansıtılmaktadır. İftar saatinin yaklaşmasıyla birlikte tüm izleyicilerle birlikte iftar duası edilip program son bulmaktadır.

Çalışmamızın giriş bölümünde de bahsedildiği üzere Hatipoğlu'nun iftar programlarını farklı yönlerden inceleyen çalışmalar bulunmaktadır. İncelediğimiz bu çalışmalardan ilkinde, iftar programları biçim ve içerik yönüyle çözümlenerek, programların üç farklı anlatı yapısı olduğu ve temelde, dînî eğitim ve telkin metodunun benimsendiği sonucuna ulaşılmıştır. Program sunulurken belli bir düzende olmasa da

programın, öz itibariyle ders, hikaye ve soru-cevap bölümlerinden oluştuğu belirtilmektedir.⁹⁴

Bir diğer çalışmada ise, Hatipoğlu'nun 2010 yılında Star TV'deki iftar programları "televizyon dili" açısından incelenmekte ve Hatipoğlu'nun, iftar programlarında ele aldığı meseleleri dramatik anlatım üslubuyla aktardığı belirtilmektedir.⁹⁵ Hatipoğlu'nun kendine özgü dramatik, hikayesel anlatısının bazı mizah programlarına malzeme yapıldığı bilinmekle beraber, atv'deki programlarını incelediğimiz çalışmamızda ulaştığımız genel kanıya dayanarak, televizyon diline uygun şekilde kullandığı eski üslubunu yıllar geçtikçe değiştirdiğini ve azalttığını söyleyebiliriz.

Sahur Programları

İftar programları gibi sahur programları da İstanbul Sultanahmet Meydanı'ndan canlı olarak yayınlanmaktadır. Program yaklaşık olarak sahur vaktine bir buçuk iki saat kala başlayarak imsak vaktine kadar devam etmektedir. Sahur programı da günün duasıyla başlamaktadır.

İftar programında olduğu gibi soru-cevaplara yer verilse de sahur programlarının yoğunluğunu dini menkıbe ve kıssaların anlatımı oluşturmaktadır. Hemen hemen her programda konuklar bulunmaktadır ve bu konuklar programın belirli yerlerinde ilahiler ve kasideler okuyup Kur'an-ı Kerim tilavetinde bulunmaktadır.

Bunların yanında bir de saz ekibi bulunmakta ve gerek ilahileri gerekse program esnasında çalan fon müziğini icra etmektedirler. Yine bu programda da anlatılan konuyla ilgili ayetler, hadisler, dualar ve diğer görseller sunulmaktadır. Bazen ekran ikiye ayrılıp bir tarafında Hatipoğlu'nun diğer tarafta sunulan görselin yer aldığı görülmektedir. Sahur programları bu yönleriyle iftar programlarına nazaran daha duygusal programlar olduğu görülmektedir.

---

⁹⁴ Bilis, s.200.

⁹⁵ Çelikkaya, s.87.

1.2.3.2 Haftalık Yayınlanan Programları

Hatipoğlu'nun yıl içerisinde haftanın belirli günlerinde, özellikle de dini anlamı bulunan günlerde, atv ekranlarından yayınlanan üç programı bulunmaktadır. Bunlar: "Nihat Hatipoğlu Sorularınızı Cevaplıyor", "Nihat Hatipoğlu İle Dosta Doğru" ve "Nihat Hatipoğlu İle Kur'an ve Sünnet" tir. Bu programların içerikleri ve sunumları genel olarak benzerlik gösterse de bir takım farklılıkları bulunmasından dolayı tek tek ele alınıp yayın akışı hakkında genel bilgiler verilecektir.

Nihat Hatipoğlu Sorularınızı Cevaplıyor

Program atv'de cuma günleri sabah saat 08.30'da başlayıp yaklaşık bir saat sürmektedir ve bir stüdyo ortamında seyircisiz olarak ve canlı yayın şeklinde yapılmaktadır. Hatipoğlu programa başlarken o güne özel bir dua ile başlamaktadır. Bu programda da izleyicilerden gelen telefon bağlantılarıyla sorulan sorulara cevap vermektedir.

Cuma günü mesai saati içerisinde olduğu için programı genellikle kadınlar takip etmekte olduğu, telefonla bağlanan seyircilerin büyük çoğunluğunun kadınlardan oluştuğundan anlaşılmaktadır. Hatipoğlu programda birçok güncel videodan ve haber kesitlerinden faydalanarak dini kural ve ilkelerle bağlantı kurmaktadır. Bu videolar hakkında yorumlarda bulunarak o konuda Hz. Peygamber ve sahabenin uygulamalarının nasıl olduğunu açıklamaktadır. Hatipoğlu'nun bir de "whatsApp İhbar Hattı" bulunmakta ve bu hatta gönderilen videolardan seçtiklerini izleyicileriyle paylaşmaktadır. Gönderilen videolar internette en çok izlenen videolar olabildiği gibi izleyicilerin Hatipoğlu için özel olarak çektiği selam, dua, çocuklarına sure-ilahi okutmaları gibi videolardan da oluşabilmektedir.

Bunların yanında Hatipoğlu o güne özel dini bir konuyu da izleyicilerine anlatmaktadır. Bunu da televizyonun sağladığı görsel tekniklerden faydalanarak yapmaktadır. İkiye bölünmüş ekranın sağ tarafından konuyla ilgili bilgiler akmakta ve sol tarafta da Hatipoğlu konuyu anlatmaktadır. Programın sonlarına doğru ortaokul veya lise düzeyinde bir okulun belirlenmiş bir sınıfıyla bağlantı kurulup sınıftaki hoca ve

öğrencilerden dini konularda sorular alınıp cevaplanmaktadır. Son olarak da "cuma günü özel duası" yapılarak program sonlandırılmaktadır.

Nihat Hatipoğlu ile Dosta Doğru

Program atv'de perşembe günleri saat 00.15 civarında başlamakta ve yaklaşık 45 dakika sürmektedir. Bu program da televizyon stüdyosunda, seyircisiz bir şekilde ve canlı olarak sunulmaktadır. Program Bismillah ilahisiyle başlamakta ve başlarken de programa uygun görsellere yer verilmektedir.

Programa selam ve dua ile başlayan Hatipoğlu bu programın genelinde, Peygamber Efendimizin ve Ehl-i Beyt'inin hayatından hikâyeleri ve peygamberler tarihinden o döneme ait olaylarla ilgili bilgileri kendine has hikayesel anlatım ile vermektedir. Az da olsa telefonla bağlanan izleyicilerinin sorularını cevaplamakta ve itikat ve ibadetle ilgili konularda da bilgilendirici anlatımlar yapmaktadır.

Bu programa da bazı sanatçılar konuk olarak katılmakta ve programın uygun yerlerinde ilahiler okumaktadırlar. Gerek bu ilahileri gerek de programın belli yerlerinde çalan fon müziğini icra etmek üzere bir de saz ekibi bulunmaktadır. Anlatım sırasında konuya uygun görsellerden faydalanılmaktadır. Anlatılan konuyu açıklayıcı bilgiler veya konuyla ilgili açıklanan ayetler ekranın yarısına yansıtılarak diğer yarısında da Hatipoğlu'nun görüntüsüne yer verilmektedir. Aynı zamanda anlatılan konunun mahiyeti de ekranda altyazı olarak bulunmaktadır. Programın sonuna doğru o günün programına has, "Dosta Doğru Özel Dua"sını yapan Hatipoğlu güzel dilek ve temennilerle programı sona erdirmektedir.

Hatipoğlu'nun sunduğu "Dosta Doğru" programı ile ilgili yapılan bir çalışmada, Hatipoğlu'nun bu programdaki üslubu hakkında bazı tespitler ortaya konulmaktadır. Hatipoğlu'nun geleneksel İslami motifler taşımasının yanında, hitap ettiği kitlenin büyüklüğü düşünülerek dini metinleri diğer dini program sunucularına göre daha popüler bir tarzda sunmakta olduğu ve söylemlerinin de daha yumuşak olduğu belirtilmektedir. Ayrıca İslam'ın şiddete değil barışa ve eşitliğe davet ettiği gibi

"ılımlı İslam"ın temel prensiplerini sürekli işlemekte olduğu belirtilmektedir.⁹⁶ Bu çalışma kapsamında izlenen programlarda da, Hatipoğlu'nun yukarıda bahsedilen ılımlı üslubuna rastlanılmaktadır. Bunun sebebi, hitap ettiği farklı kesimlerdeki bireyleri ortak bir paydada buluşturmayı istemesi ve böylelikle daha çok izleyicinin programları izlemesini arzu etmesi olarak açıklanabilir.

Hatipoğlu ile Kur'an ve Sünnet

atv'de pazar günleri saat 10.00 da başlayan program yaklaşık bir saat sürmektedir. Başlangıcında programa ait bir fon müziğini, dini görseller ve Hatipoğlu'nun görüntüsü desteklemektedir. Ayrıca program boyunca hangi konuların ele alınacağını özetleyen bir fragman verilmekte ve ardından Hatipoğlu selamlama ve bazen de bir dua ile programa başlamaktadır. Stüdyo ortamında seyircisiz olarak çekilen bu programlar canlı yayınlanmaktadır.

Bu programda da genel itibari ile telefonda yayına bağlanan izleyicilerin sorularına cevaplar verilmektedir. Programın bir de "whatsapp İhbar Hattı" bulunmaktadır. Bu hatta izleyiciler tarafından ilginç videolar, merak edilen soruların sorulduğu videolar veya çocukların sure okuma/dini içerikli davranış videoları gönderilmektedir. Bu videolardan seçilenler programda gösterilmekte ve whatsapp aracılığı ile gönderilen sorulara cevaplar verilmektedir. İbretlik olarak nitelendiği videoları veya haber kesitlerini izleyenlerle paylaşan Hatipoğlu videodaki olaylarla ilgili dini kuralları ve bu olay karşısında nasıl davranılması gerektiğini dini kaynaklar ışığında açıklamaktadır.

Program boyunca, arayan kişinin sorusu, Hatipoğlu'nun anlattığı konunun içeriği veya whatsapp ihbar hattının numarası alt yazı olarak ekrana yansıtılmaktadır. Hatipoğlu o gün yapılacak olan program için belirlenen konuları da izleyicilere açıklamakta ve bunu yaparken de ekran ikiye bölünüp sağ tarafta anlatılan konunun içeriği veya o konuyla ilgili ayetler-hadisler bulunmakta ve sol tarafta da yine Hatipoğlu'nun görüntüsüne yer verilmektedir. Program boyunca hafif bir fon müziği ile birlikte, stüdyodaki ekranlara anlatılan konuyla ilgili görseller aktarılmaktadır.

---

⁹⁶ Ayan, s.83-84.

Hatipoğlu programın sonunda, her program için ayrı bir "Kur'an ve Sünnet Özel Duası"nı yapıp iyi dilek ve temennilerle programı sonlandırmaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

HATİPOĞLU'NUN TELEVİZYON PROGRAMLARINDA AİLE

2. HATIPOĞLU'NUN TELEVİZYON PROGRAMLARINDA AİLE

2.1. Televizyon Programlarında Aile İlgili Ele Aldığı Konular

Nihat Hatipoğlu'nun televizyon programlarında aile ile ilgili olarak, bazen kendinin belirlediği konuları seyirciye aktardığı, bazen de seyirciden gelen sorular nedeniyle bu konuları açıkladığı görülmüştür.. Hatipoğlu'nun programlarında aile ile ilgili üzerinde durduğu konular hakkında bilgi verilip değerlendirmeye çalışılacaktır.

2.1.1. Evlilik ve Eş Seçimi

Ailenin oluşabilmesi için ilk adım olan evlilik, evlenmek isteyenler arasında kısılan nikah ile başlamaktadır. Hatipoğlu'nun aile ile ilgili incelediğimiz 63 programından nikah, evlilik ve eş seçimi ile ilgili konulara 16 farklı programında yer verdiği görülmektedir. Hatipoğlu nikah konusunda: Allah'ın evlenin emri, eşler birbiri için örtüdür, mealindeki ayeti ve Peygamberimiz (sav)'in evlenin çoğalın, gibi prensiplerinde, evlenmenin insanlar için dini bir vecibe olduğunu belirtmektedir.⁹⁷ “Nikâh benim sünnetimdir. Bundan yüz çevirenler benden değildir”⁹⁸ hadisini hatırlatan Hatipoğlu, evlenmenin sünnet olduğunu dile getirmektedir. Bir kimsenin evlenmeyip kendini ibadete adayabileceğini, fakat sünneti inkar edemeyeceğini aktarmakta ve evlenmemenin, sünneti inkar etmedikçe bir mesuliyetinin olmadığını belirtmektedir. Hatipoğlu, evlenmenin gerekliliğinin, kişiden kişiye değiştiğini, eğer kişi evlenince eşine zulmedecekse o kişinin evlenmemesinin daha hayırlı olduğunu; yok eğer evlenmezse zina gibi kötü yollara başvurabilecek bir yapıdaysa da o kişinin evlenmesinin farz olduğunu dile getirmektedir.⁹⁹ Yani evlenmenin hükmünün, evlenecek kişinin psikolojik ve biyolojik yapısına göre değişeceğini vurgulamaktadır. Bir kişinin başka faktörlere bakılmaksızın sadece yaşı geldiği için evlenmemesi gerektiği, asıl olanın sağlıklı ve huzurlu bir aile kurmak olduğu vurgusunu burada

⁹⁷ <https://www.youtube.com/watch?v=dEx3KNPA73Y> (05 Kasım 2018).

⁹⁸ Buhârî, Nikâh, 1; Müslim, Nikâh, 5; Nesâî, Nikâh, 4; Dârimî, Nikâh, 3; Ahmed b. Hanbel, II, 158; III, 241, 259, 285; V, 409.

⁹⁹ <https://www.youtube.com/watch?v=ij5cEivkNAQ> (05 Kasım 2018).

görmek mümkündür. Bir kişi ancak zinaya düşecek noktaya geldiği takdirde evlilik artık onun için farz olmaktadır. Kişi evliliği yürütebilecek şartları henüz taşıyamıyorsa, hazır olana kadar beklemesi gerekmektedir. Bu şartlardan biri de kişinin ekonomik yeterliliğe ulaşmasıdır. Hatipoğlu konuyla ilgili bir programında evlenecek erkeğin eşini geçindirebilecek güce sahip olması gerektiğini dile getirmektedir.¹⁰⁰ Burada aile kurumunun oluşması için ekonomik şartların da uygun olmasına yapılan vurgunun yanında, Hatipoğlu'nun ailenin geçiminin erkeğe ait bir sorumluluk olduğunu da savunduğu anlaşılmaktadır.

Geleneksel aile yapısında erkek çalışarak aile geçimini sağlamakla yükümlüdür. Günümüz aile yapısına bakıldığında ise artık birçok ailede her iki eşin de iş hayatında yer aldığı görülmektedir. Değişen toplumsal yapıda bu, yadırganılmayan bir durumdur. Ailenin geçimini sağlama sorumluluğuna artık kadınlar da dahil edilmektedir. Bu bağlamda Hatipoğlu'nun, açıklamalarında ailenin geçimini sağlama konusundaki yaklaşımı geleneksel aile yapısına paralellik gösterdiği anlaşılmaktadır.

Ailenin mutlu bir şekilde devamı için, evliliğe adım atacak kişilerin, psikolojik, biyolojik ve ekonomik durumlarının olgunlaşması gerektiğinden bahseden Hatipoğlu bu yeterliliklere ulaşan kişilerin kimler ile evlenip evlenemeyeceğini Nisa suresi 23. ayeti ele alarak açıklamaktadır. Dinimizce evlenilmemesi gereken kişileri televizyon ekranına akan yazılar şeklinde yansıtarak şöyle aktarmaktadır.¹⁰¹ "Analarınız, kızlarınız, kız kardeşleriniz halalarınız, teyzeleriniz erkek kardeş kızları kız kardeş kızları, sizi emziren süt anneleriniz, süt kız kardeşleriniz, karılarınızın anneleri, kendileriyle zifafa girdiğiniz karılarınızdan olup evlerinizde bulunan üvey kızlarınız, öz oğullarınızın karıları, iki kız kardeş ile aynı anda nikahlanmak yasaklanmıştır." Bunların dışında kalan kişilerle evlenilebileceğini dile getiren Hatipoğlu, bazı bölgelerde kuzenlerle evlenilemeyeceği konusundaki görüşün yanlış olduğunu ve Peygamberimiz (Sav)'in, kızı Hz. Fatıma'yı amcasının oğlu Hz Ali ile evlendirdiğini belirtmektedir ve şöyle devam etmektedir: "...eğer bu uygulama dinen sakıncalı olsaydı Hz. Peygamber yapmazdı". Hatipoğlu kendisinin de teyzesinin kızıyla evli olduğunu ve eğer bu evliğin haram olması söz konusu olsaydı, kendisinin de bu evliliği gerçekleştirilmemiş olacağını dile getirmekte ve

¹⁰⁰ <https://www.youtube.com/watch?v=YRfa9WPILhM>, (26 Ocak 2019).

¹⁰¹ <https://www.youtube.com/watch?v=ymKmTfW4wJo>, (05 Kasım 2018).

kuzenlerin birbiriyle evlenmesinde bir sakınca olmadığını belirtmektedir.¹⁰² Hz. Peygamberin kuzenleri birbiriyle evlendirilmesini bizzat uyguladığı göz önüne alınca, Hatipoğlu'nun, kuzenlerin evlenmesinde dini anlamda bir sakınca bulunmadığını kendi yaşayışından da örnek vererek vurguladığı ve Hz. Peygamberin bu uygulamadaki tavrını örnek göstererek, günümüz Müslümanlarına kuzenlerle evlenilebileceği mesajını verdiği anlaşılmaktadır.

Bunun yanında günümüzde, akraba evliliklerinden doğacak çocukların birtakım genetik hastalıklara yakalanma olasılıklarının daha kuvvetli olduğuyla ilgili birtakım tıbbi veriler bulunmaktadır.¹⁰³ Bu sebepten dolayı toplumumuzda akraba evliliğine mesafeli duran bazı kesimler mevcuttur.¹⁰⁴ Ancak Hatipoğlu'nun izlediğimiz programlarında akraba evliliğinin sakıncaları ile ilgili herhangi bir yorumuna rastlanılmamıştır. Hatipoğlu'nun, kuzenlerin evlenmesinde bir sakınca olmadığını belirtmesi hasebiyle akraba evliliklerine karşı olmadığı anlaşılabilir. Bu konuda geleneksel bir yaklaşım tarzı benimseyen Hatipoğlu'nun, tıbbın gelişimi sonucu ortaya çıkan yeni bulgular üzerinde durmadığı görülmektedir.

Hatipoğlu, İslam'ın izin verdiği kişilerle evlenilebileceğini ifade etmekle birlikte, sağlıklı bir aile kurumunun ortaya çıkması için eş seçiminde yine dini kaynaklardan hareketle dikkatli olunması gerektiğine vurgu yapmaktadır. Örneğin bir konuşmasında seyircilere, bir kadının neyi için nikahlanacağını sormakta ve şöyle cevaplamaktadır: "Hz. Peygamber(Sav) sayıyor: soyu, zenginliği, güzelliği, ahlakı için... Şimdi ibadetle ahlakla ilgi bir soru soruluyor mu? Peygamberimiz (sav) ahlakı için al hanımı, yüzün toprağa düşmez,¹⁰⁵ elin temiz olur, bulaşmaz diyor. Şimdi parası varsa elektrik alıyor, evlenilecek kişinin önceki evliliğinden çocuk varsa, veya kaynanayla oturacaksa elektrik almıyor."¹⁰⁶ Hatipoğlu, Bu konuyla ilgili farklı bir programında da evlenecek kişilerin taliplerinde araması gereken bazı özelliklerin olması gerektiğini dile getirmekte ve bu özelliklerin din, iman ve ahlak güzelliği olduğunu

¹⁰² <https://www.youtube.com/watch?v=Ma5QA6ZEehg>, (10 Şubat 2019).

¹⁰³ Dursun Ayan, Rahime Beder-Şen, Gülsen Ünal, Semra Yurtkuran, "Akraba Evliliğinin Toplum Hayatındaki Bazı Görünümleri: Dil, Din ve Tıp", **Diyanet İlmî Dergi**, Cilt.40, Sayı.2 (Nisan-Mayıs-Haziran 2004), s.78-79.

¹⁰⁴ Ali Şafak, "İslam'da Evlenilmesi Yasaklananlar, Yakın Akraba Evlilikleri ve Sakat Doğan Çocuklar", **Diyanet İlmî Dergi**, Cilt.22, Sayı.4 (Ekim-Kasım-Aralık 1986), s.25.

¹⁰⁵ Buhari, Nikâh 15; Müslim, Radâ, 53; Nesai, Nikâh 13.

¹⁰⁶ <https://www.youtube.com/watch?v=NYX2bV-ITt0>, (05 Kasım 2018).

belirtilmektedir.¹⁰⁷ Bazı kesimlerin günümüzde bu hadisi uygulamadığını ve artık maddi imkanları ve dünyevi çıkarları odak noktası haline getirerek evlenmek istediklerini vurgulamaktadır.

Yine bu konuyla bağlantılı olarak, "Genç kızların kısmetlerinin görünüşüne önem vermeleri ne kadar doğrudur?" sorusu üzerine, görünüşün önemli olduğunu fakat tek başına belirleyici olmaması gerektiğini belirterek şöyle devam etmektedir: "Genç kızlar kısmetlerinin dış görünüşüne bakmalıdır ama ahlakına, imanına, karakterine bakmazlarsa yanılırlar. Genç kızlara söylüyorum ne paraya aldanın kızlar, ne de adamın fiziğine aldanın. Fiziğe doyarsınız para pul da gider ama ahlak, karakter, şeref, haysiyet o kalıcıdır. Lütfen ona göre hareket edin."¹⁰⁸ Bu konuşmasında sadece evlenecek genç kızlara sesleniyor olsa da erkeklerin de evlenecekleri kadında dikkat etmesi gereken önceliğin, güzellik, para gibi geçici özelliklerden ziyade, ahlak, haysiyet ve karakter gibi eşler arasındaki uyumu ve iletişimi kalıcı hale getirebilecek özellikler olması gerektiğini vurguladığı anlaşılmaktadır.

Hatipoğlu evlenecek kişilerde aranması gereken bir diğer özelliğin, denklik yani küfüv olduğunu dile getirmektedir. Evlenecek kişilerin arasında kültürel bir yakınlık, benzerlik olması gerektiğini ve küfüvün gerekliliğini bazı alimlerin de uygun gördüğünü belirtmektedir. Aksi durumda eşlerin arasında uyumsuzluklar yaşanacağını, eşlerin birbirini üzüp hor görebileceğini ve bunun sonucunda boşanmaların gerçekleşebileceğini vurgulamaktadır. Bu konuda dikkat edilmesi gereken şeyin, ırk, soy-sop anlamında değil, anlaşma ve uyum sağlama anlamında bir yakınlık olduğunu belirtmektedir.¹⁰⁹

Hatipoğlu'nun küfüv ile ilgili açıklamalarını yorumlayabilmek adına küfüv terimiyle ilgili bilgilenmek faydalı olacaktır. Küfüv (denklik), evlenecek çiftler arasında sosyal ve ekonomik anlamda bir yakınlık, denklik bulunmasıdır.¹¹⁰ Bu konuda yapılan çalışmalara bakıldığında küfüvün, evlilikte aranan şartlardan olup olmaması ve denklik kriterleri konularında fukahanın farklı görüşlerinin olduğu görülmektedir. Klasik görüş,

¹⁰⁷ <https://www.youtube.com/watch?v=z93JJvaWzNw>. (26 Ocak 2019).

¹⁰⁸ https://www.youtube.com/watch?v=v_HkLl0IQYI (26 Ocak 2019).

¹⁰⁹ <https://www.youtube.com/watch?v=CijYXy9qBIU> (26 Ocak 2019).

¹¹⁰ Hayreddin Karaman, **Mukayeseli İslâm Hukuku**, İstanbul:İz Yayıncılık, 1999, c.I, s.310.

evlilikte dindarlık, nesep, mal, hürriyet, İslâm'a giriş, meslek gibi kriterlerde eşlerin denkliğinin bulunması gerektiğini savunmaktadır.¹¹¹ Kur'an'da ve sünnette bakıldığında denklik konularının çoğu hakkında sağlam bir delile ulaşılamamasından dolayı modern görüş, denkliğin evlilikte aranan şartlardan olmadığını öne sürmektedir.¹¹² Modern görüşe göre denklik konuları zaman ve örf'e göre değişiklik gösterebilmektedir.¹¹³ Bu sebeple klasik dönemde belirlenen denklik şartlarından bazıları ortadan kaldırılabileceği gibi yeni konular da eklenebileceği belirtilmektedir.¹¹⁴ Hatipoğlu'nun küfüv meselesinde soya ve ırka bakmak yerine eşlerin karşılıklı anlaşması ve uyum sağlamanın bir yakınlığın aranmasını tavsiye etmesinden hareketle, modern yorumları benimsediği söylenebilir. Çünkü klasik anlayışta küfüv sağlanırken soy, ırk ve zenginlik gibi kriterlere bakılırken, Hatipoğlu bu kriterlere bakmayıp, modern bir anlayışla hareket ederek asıl olan küfüvün eşlerin evlenmeden önce iletişim kurarak anlaşması ve uyum sağlamanı olduğunu vurgulamaktadır.

2.1.2. Resmi ve Dini Nikah

Sözlükte, bir erkek ve bir kadının, aile kurmak için yasaya uygun olarak birleşmesi, izdivaç etmek¹¹⁵ anlamında kullanılan evlilik aile kurumunun temelini atıldığı ilk adımdır. Hatipoğlu nikahı, bir erkekle bir kadın arasında başka zamanlarda haram olabilecek yakınlaşmayı meşru hale getirmek için yapılan bir akit olarak tanımlamaktadır.¹¹⁶ İslam'da evlilik, Allah'ın belirlediği, insanların fitratında olan bir kanun olarak, aralarında evlenmelerine engel teşkil edecek bir durum bulunmayan bir kadın ile bir erkeğin, belirli hakları ve görevleri yerine getirmek için, ortak bir hayat

---

¹¹¹ Şevket Pekdemir, "Evlilikte Denklik Konuları Üzerine Bir Değerlendirme" **Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi**, Cilt.15, Sayı.1,(Ocak-Nisan 2015), s.147.

¹¹² Hamza Aktan, "Kefaet", DİA, <https://islamansiklopedisi.org.tr/kefaet> (15 Mayıs 2019)

¹¹³ Karaman, **Mukayeseli İslâm Hukuku** s.311.

¹¹⁴ Pekdemir, s.147.

¹¹⁵ "Evlenmek", <http://www.tdk.gov.tr> (15 Kasım 2018).

¹¹⁶ <https://www.youtube.com/watch?v=Ir8etpE1hCo> (19 Şubat 2019).

kurmayı amaçlayarak oluşturdukları hukukî bir sözleşmedir. İslam literatüründe bu sözleşme “Nikah akdi” olarak geçmektedir.¹¹⁷

Ülkemizde, evlenmek isteyen kişiler evlilik bağlarını iki yolla kurabilmektedirler. Bunlardan birisi resmi nikahtır ve evlenecek kişilerin resmi nikah yaptırılmaları kanunen zorunludur. Türk Medeni Kanunu'nun 118 ila 160. maddeleri evlenmeyle ilgili hükümleri açıkça ifade etmektedir. Diğer evlenme türü ise dini nikahtır. Dini nikah kıydırmak Medeni Kanun'a göre zorunlu değildir fakat dini nikah kıydırmak isteyenlerin Medeni Kanun'un 143. maddesi gereğince, resmi nikahının olması gerekmektedir.¹¹⁸ Ayrıca TCK'nın 230/5 ve 230/6 fıkralarında resmi nikahı olmadan dini nikah kıyanlara ve kıydıranlara 6 aydan 2 yıla kadar hapis cezası verileceği hükmü bulunmaktadır. Anayasa Mahkemesinin 10.06.2015 tarihinde aldığı karar ile bu fıkralar kaldırılmış ve resmi nikah olmadan dini nikah kıydırmak suç olmaktan çıkmıştır.¹¹⁹ Ayrıca çalışmamızın hazırlık aşamasında gerçekleşen, 2 Aralık 2017 Tarihli ve 30258 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan, Evlendirme Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik'te, İl ve ilçe müftülüklerine evlendirme memurluğu görev ve yetkisi verilmektedir. Böylece aşağıda bahsi geçen, resmi ve dini nikah arasındaki farklılıklar nispeten ortadan kalkmaktadır. Ancak Hatipoğlu'nun bu tarihten önce yaptığı programlarda resmi ve dini nikahı birbirinden ayrı olarak değerlendirdiği görülmektedir. Hatipoğlu'nun hukuki düzenlemelere katkısı olduğu varsayımı ile, resmi ve dini nikah konularına yaklaşımı ortaya çıkarılmaya çalışılmaktadır. Hatipoğlu'nun incelediğimiz 63 programında resmi ve dini nikah konularını içeren 10 adet programı olduğu tespit edilmiş ve konu hakkındaki yorumları için bu programlardan yararlanılmıştır.

Hatipoğlu, programlarında sıkça sorulan, dini nikah ve resmi nikah arasındaki farkları açıklarken, dini nikahın bir takım şartlarının olduğundan ve resmi nikahın bu şartları sağlayamama ihtimalinin bulunduğundan bahsetmekte ve bu sebeple dini nikah ile resmi nikahın birbirinin yerini tutmadığını belirtmektedir.¹²⁰ Hatipoğlu nikah akdinin

---

¹¹⁷ Nedim Bahçekapılı, "İslam ve Kilise Hukuku Açısından Aile ve Evlilik" **Avrupa İslam Üniversitesi İslam Araştırmaları Dergisi**, Yıl.1, Sayı.1 (Şubat 2008), s.32.

¹¹⁸ Ayrıntılı bilgi için bakınız: <https://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k4721.html> (19 Şubat 2019).

¹¹⁹ TCK Madde 230. <https://www.turkhukuksitesi.com/mevzuat.php?mid=5178>, (15 Mayıs 2019)

¹²⁰ <https://www.youtube.com/watch?v=7qYnH-paay0> (19 Şubat 2019).

geçerli olabilmesi için gerekli şartların, resmi nikahta tam karşılanamayan kısımlarını şöyle belirtmektedir:

1.Nikah akdinin geçerli olabilmesi için evlenmek isteyen iki kişinin İslam dinine göre evlilikleri yasaklanmış kişiler olmaması gerektiğini belirten Hatipoğlu, bu yasağın sınırlarına giren, kan bağı ve süt bağı bulunan kişilerin (anne, baba, süt kardeş gibi) nikahlanamayacağını dile getirmektedir. Resmi nikahta, evlenecek kişilerin kan bağıyla yakınlık derecelerinde bir sınırlama olmasının yanında, eşlerin süt bağına dikkat edilmeden resmi nikahlarının kıyılabilmesine dikkat çekmektedir.¹²¹

2.Nikah akdinin olmazsa olmaz şartlarından biri olarak şahitlerin bulunması gerektiğini belirten Hatipoğlu, şahitlerde bulunması gereken özellikleri dile getirirken, iki erkek şahidin Müslüman olma, adil olma, kulaklarının duyması gibi özelliklerinin bulunması gerektiğini belirtmektedir. Ayrıca kadının ehlikitaptan olması durumunda bir şahidin ehlikitap olabileceğini, alimlerin uygun gördüğünü dile getirmektedir.¹²² Resmi nikahta ise, "Evlenme töreni, ayırt etme gücüne sahip ergin iki tanığın önünde açık olarak yapılır."¹²³ ibaresi bulunmaktadır. Bu maddeye bakıldığında İslam dinine göre şahitte aranan şartların bir kısmının bulunmadığı görülmektedir. Bu sebepten Hatipoğlu, şahitlerin yapısının önemli olduğunu belirtmekte ve resmi nikahın bunu karşılamadığını dile getirmektedir.¹²⁴

3.Nikah akdinin geçerli olabilmesi için nikah esnasında, evlenecek kişilerin, evliliği kabul ettiklerini belirtirken kullandıkları fiil kipinin önemli olduğunu belirten¹²⁵ Hatipoğlu, tarafların karşılıklı olarak geçmiş zaman kipi kullanarak, kabul ettim, vardım, aldım, gibi kelimeler kullanması gerektiğini dile getirmektedir.¹²⁶ Resmi nikahta tarafların evet yada hayır dedikleri için bunun yetersiz olabileceği uyarısında bulunan Hatipoğlu, "...nikah memurlarının biraz dini bilgisi olsa, biraz uyanık olsalar, taraflara kabul ettin mi? diye sorsalar, onlar da kabul ettim diye cevaplasalar, hem

---

¹²¹ <https://www.youtube.com/watch?v=dEx3KNPA73Y> (19 Şubat 2019).

¹²² <https://www.youtube.com/watch?v=dEx3KNPA73Y> (19 Şubat 2019).

¹²³ Bknz: Türk Medeni Kanunu, Madde,141.

¹²⁴ <https://www.youtube.com/watch?v=dEx3KNPA73Y> (19 Şubat 2019).

¹²⁵ <https://www.youtube.com/watch?v=7qYnH-paay0> (19 Şubat 2019).

¹²⁶ <https://www.youtube.com/watch?v=c7-1GR8hZOI> (19 Şubat 2019).

hocalık görevlerini hem de belediyenin verdiği görevi yerine getirmiş olurlar."¹²⁷ diyerek, nikahtaki ifade probleminin bu şekilde ortadan kalkabileceğini vurgulamaktadır. Nikahtaki ifade probleminin kaynağını, tarafların evlilik akdini kabul edip etmediklerini belirtirken kullandıkları fiilin kipi oluşturmaktadır. Klasik İslam hukukçuları, burada kullanılan fiilin, daha önce zihinde verilen kararı açıkladığı için evlendim/kabul ettim demek suretiyle geçmiş zaman kipi içermesi gerektiğini belirtmektedirler. Günümüz İslam alimleri ise, evlilik akdinde kullanılan kelimelerin, belirli bir nass'dan çıkarılmadığını, o zamanın örf ve âdetlerine dayandığını belirtmektedirler. Bugünkü resmi kayıt şartlarının bulunmadığı, her şeyin sözler üzerine kurulduğu o dönemlerde akitte kullanılan kelimelere bu kadar önem verilmesini normal karşılamaktadırlar. Ancak günümüz resmi kayıt imkânlarının gelişmesi ile sözün değil resmi belgelerin geçerlilik kazandığını belirtmekte ve evlenilirken kullanılan kelimelerin zaman kipi ne olursa olsun, kişilerin evliliğin kabulünü ifade ediyor olmalarını, yeterli görmektedirler.¹²⁸ Hatipoğlu'nun açıklamaları ve verilen bilgiler göz önüne alınınca, nikahta tarafların evlenmeyi kabul ettiklerini belirten kelimelerin şekli konusunda Hatipoğlu'nun, klasik yorumları benimsediği söylenebilmektedir. Çünkü Hatipoğlu da eşlerin evliliği kabul ederken kullandıkları fiilin zamanının önemli olduğunun belirtmekte ve geçmiş zaman kipi kullanılması gerektiğini vurgulamaktadır.

4. İslam dinine göre, evlenip boşanan yada eşi vefat eden kadının tekrar evlenebilmesi için belirli bir zaman beklemesi gerekmektedir bu bekleme süresine de iddet denir.¹²⁹ Hatipoğlu dini nikah yaptıracak bir kadının iddet bekliyor olmaması gerektiğini belirterek, iddet süresinin, eşi vefat eden kadın için dört ay on gün olduğunu, eşinden boşanan kadın için ise üç hayız dönemi olduğunu dile getirmektedir.¹³⁰ Resmi hukukta da iddet bekleyen kadının nikahının yapılmadığını dile getiren Hatipoğlu, resmi iddet süresinin on ay olduğunu ama iki tarafın mahkemeye başvurması halinde bu sürenin kısaltılabildiğini belirtmektedir. Aynı zamanda Hatipoğlu, "...dini müddet

¹²⁷ <https://www.youtube.com/watch?v=wrorf5uifeI> (19 Şubat 2019).

¹²⁸ Ayrıntılı Bilgi İçin Bknz: Karaman, **Mukayeseli İslâm Hukuku** s.246. Hasan Şahin, "Nikahta Rıza ve Cebir", (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008), s.36.

¹²⁹ İddet ile İlgili Geniş Bilgi İçin Bknz: <https://islamansiklopedisi.org.tr/iddet> (19 Şubat 2019).

¹³⁰ <https://www.youtube.com/watch?v=wrorf5uifeI> (19 Şubat 2019).

mutlaka konulmalı ama dikkat edilmiyor" diyerek resmi nikahın eksik kalabildiğini vurgulamaktadır.¹³¹

5. Müslüman bir kadın ile evlenecek olan erkeğin İslam dinine göre Müslüman olması gerektiğini belirten Hatipoğlu, resmi nikahta böyle bir sınırlamanın olmadığını dile getirmektedir.¹³²

6. Hatipoğlu, bu sayılan durumların dışında, direkt nikahı etkilemese de mehir konusunun resmi nikahta bahsedilmediğine de değinmektedir.¹³³ Hatipoğlu mehri, nikahta erkek kadına kendisiyle evlenmeyi kabul etmesi karşılığında ve boşanma ihtimalinde, kadının kullanabileceği güvence olarak aldığı bir para şeklinde tanımlamaktadır.¹³⁴ Mehir olmadan yapılan nikahın geçerli olduğunu fakat nikahın önemli hükümlerinden birinin geçersiz olduğunu bildiren Hatipoğlu, böyle bir durum söz konusu olduğunda mehr-i misil ile kadının yakın akrabalarına verilen mehir miktarınca, kadına mehir tespit edilip verileceğini dile getirmektedir.¹³⁵

Hatipoğlu, yukarıda sayılan sebeplerden dolayı Türk Medeni Kanunu'na göre yapılan nikah akdinin, İslam dininin aradığı şartları tam olarak karşılayamadığını ve bazı şüpheler barındırdığını belirtmektedir.¹³⁶ Bu sebeple Hatipoğlu, programlarında sıkça sorulan "resmi nikah kıydıranların ayrıca dini nikah kıydırmasına gerek var mıdır?" sorusuna cevaben: Resmi nikahtan sonra dini nikah da kıydırmak gerektiğini belirtmiş ve "...resmi nikah ne kadar gerekiyorsa ne kadar önemliyse dini nikah bir o kadar önemlidir."¹³⁷ diyerek, evlenecek tarafların resmi nikahlarını yaptırma ve sonrasında imam nikahı kıydırmalarını tavsiye etmektedir.

Hatipoğlu'nun programlarında bu konuyla ilgili sıkça sorulan bir diğer konu da, resmi nikah yapılmadan dini nikahın yapılması durumudur. Hatipoğlu bu konuda, İslam dinindeki nikahın geçerlilik şartlarının sağlanarak yapılması koşuluyla, resmi nikah yapılmadan da dini nikahın yapılabileceğini dile getirmekte ve bu nikahı kimsenin yok

---

¹³¹ <https://www.youtube.com/watch?v=dEx3KNPA73Y> (19 Şubat 2019).

¹³² <https://www.youtube.com/watch?v=dEx3KNPA73Y> (19 Şubat 2019).

¹³³ <https://www.youtube.com/watch?v=7qYnH-paay0> (19 Şubat 2019).

¹³⁴ <https://www.youtube.com/watch?v=GCedAlpkS3M> (06 Ocak 2019)

¹³⁵ <https://www.youtube.com/watch?v=JyWPh4Gg2rI> (06 Kasım 2018).

¹³⁶ <https://www.youtube.com/watch?v=dEx3KNPA73Y> (19 Şubat 2019).

¹³⁷ <https://www.youtube.com/watch?v=7qYnH-paay0> (19 Şubat 2019).

saymasının mümkün olmadığını belirtmektedir.¹³⁸ Fakat resmi nikah kıyılıp, belli bir güvence altına girildikten sonra, dini nikahın kıyılmasının daha doğru olduğunu şu sözleriyle ortaya koymaktadır: "Resmi nikah olmadığı zaman kadın bütün güvencesini adama teslim ediyor. Bütün yetki, yani nikahla ilgili bütün ipler, adamın elinde oluyor. Adam istedi mi boşuyor, istemedi mi boşamıyor. Mağdur edilen kadın. Bu nedenle benim tavsiyem, resmi nikah olmaksızın, yani imzanızı atmadan, dini nikah kıymanız doğru değildir. Geçerli değildir demiyorum bakınız, onu deme hakkına sahip değiliz ama doğru değil diyoruz."¹³⁹

Görüldüğü gibi Hatipoğlu, evlenecek tarafların, ülkemizde uygulanan iki tür nikahı da yapturmaları gerektiğini dile getirmektedir. Resmi nikahın dini yönden eksikliğini gidermek için dini nikah kıydırmak gerektiğini belirtmekte ve kadınların mağduriyet yaşamamaları adına dini nikahı resmi nikahtan sonra yapmalarını tavsiye etmektedir. Yine resmi nikahın da önemli olduğunu belirten Hatipoğlu, "...resmi nikah illaki olmalı zaten, defter olmalı yani."¹⁴⁰ ve "resmi nikah illaki lazım çocukların nüfusa kaydolması için"¹⁴¹ gibi sözleriyle izleyicilerinin medeni hukukun evlenme ile ilgili hükümlerine aykırı davranışlarda bulunmasının önüne geçerek onları, ülkemiz hukuk devleti yapısına uygun olan resmi nikaha teşvik ettiği görülmektedir. Çünkü evliliklerin belirli bir disiplin içinde bulunması, eşler arasında doğan bir takım hakların korunması ve bu hakların temini için devletin kayıt altına alarak yaptığı nikahın büyük öneme sahip olduğu bilinmektedir.¹⁴²

Hatipoğlu dini nikah yolu ile birden çok evlilik yapılmasıyla ilgili sorulan bir soruya şöyle cevap vermektedir: "İkinci evliliği yapmayın. Bir hanım almışsınız zaten, hanımınızın hakkını verin, ailenizi geçindirir. Kavgaya niye giriyorsunuz? Kur'an'da dörde kadar müsaade var ama bu bir emir, yol, yöntem değil öyle bir talimat yok İslam'da. Olabilirlik ayrı şey ol emri ayrı şeydir Bunlar benim temennimdi, sorunun fıkhi cevabını vereyim. İki şahit huzurunda, nikaha engel bir durum olmadan kıyılan nikaha, geçersiz diyemem, dersem buna zina demiş olurum. Bunu da nasıl diyeyim?"

¹³⁸ <https://www.youtube.com/watch?v=XEjA3L8b0fI> (19 Şubat 2019).

¹³⁹ <https://www.youtube.com/watch?v=gICv4HyVegg> (19 Şubat 2019).

¹⁴⁰ <https://www.youtube.com/watch?v=c7-1GR8hZQI> (19 Şubat 2019).

¹⁴¹ <https://www.youtube.com/watch?v=dEx3KNPA73Y> (19 Şubat 2019).

¹⁴² Köksal, s.32-33.

Böyle bir yetkim yok benim. Onun için, evet bu nikah geçerlidir, ama tavsiye etmiyoruz, teşvik etmiyoruz, yapmayın birle yetinin diyoruz." Bu açıklamalarına baktığımızda Hatipoğlu'nun, Kur'an'da birden fazla kadınla aynı zamanda nikahlanmaya müsaade edilmişken bunun bir ruhsat olduğunu fakat emir olmadığını dile getirmektedir. Birden fazla kadınla evli olunabileceğini dile getiren Hatipoğlu, bunun aile içi mutluluğu ve huzuru bozan bir durum olduğu için tercih edilmemesi gerektiğini bildirmekte ve izleyicilerine, Türk toplumunun kültürel yapısına uygun olan tek eşliliği tavsiye ettiği anlaşılmaktadır. Bu konudaki İslamî yorumlara değinmeden, konuyu yüzeysel olarak açıkladığı görülmektedir. İslam alimlerinin çok kadınla evlilik konusuna yaklaşımlarına bakıldığında, geleneksel anlayış ile modern anlayış arasındaki farkın, Nisa suresi 3. ayetinin yorumundan kaynaklandığı görülmektedir. Bahsedilen ayette erkeklerin birden çok kadınla evlenebilmeleri, eşlerine adaletle davranmaları şartına bağlanmaktadır. Geleneksel İslam yorumunda bu adaletin maddi (barınma, beslenme, cinsellik gibi) konularla sınırlı olduğu belirtilmektedir. Modern yorumlarda ise maddi konularla birlikte manevi (sevgi, saygı, hoşgörü gibi) konularda da kadınlara adaletli davranılması şartıyla birden çok evliliğin yapılabileceği belirtilmektedir. Sevgi konusunda adil olmanın insanî özellikleri aşan bir durum olduğunu ileri süren modern düşünürler, bu sebeple İslam'ın birden fazla evliliğin önüne geçtiğini ileri sürmektedirler.¹⁴³ Hatipoğlu'nun birden çok kadınla evlilik yapılmamasını ve bir eşle yetinilmesini tavsiye ettiği göz önüne alınınca, modern yorumları benimseyerek izleyicilerine tek eşliliği tavsiye ettiği söylenebilir.

Ülkemizde nikah yaptırdıktan sonra dünya evine giren çiftler ve yakınlarının bu özel günü kutlamak için bir takım eğlenceler düzenlediği bilinmektedir. Düğün eğlencesi denilen bu etkinliklere, Peygamberimiz (Sav)'in izin verdiğini ve teşvik ettiğini dile getiren Hatipoğlu, bu eğlencelerde israftan kaçınmak gerektiğini, harama kaymamak şartı ile meşru çerçevede içerisinde, kadınlarla erkeklerin ayrı yerlerde eğlence düzenlemesi gerektiğini belirtmektedir.¹⁴⁴ Günümüzde düğün merasimlerinde yapılan eğlencelerin, kadın ile erkeğin aynı ortamda, İslam'a uygun olmayan hal ve

---

¹⁴³ Ayrıntılı bilgi için bkz: Semra Ulaş, "İslâm'da Çok Kadınla Evlilik" **İslami Araştırmalar**, Cilt.6, Sayı.1 (1992). Kevser Kâmil Ali ve Salim Öğüt, "Çok Evlilik" TDV İslam Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/cok-evlilik>, (16.05.2019)

¹⁴⁴ <https://www.youtube.com/watch?v=P7NMDMuxNdE> (05 Kasım 2018).

davranışlarla yapılıyor olması Peygamber (Sav)'in "nikahta def çalın"¹⁴⁵ tavsiyesinin yanlış anlaşıldığını belirten Hatipoğlu, bu uygulamanın nikahın ilan edilmesi ve evlenenlerin mutluluklarının paylaşılmasına vesile olması için yapılabileceğinin altını çizmektedir.¹⁴⁶

2.1.3. Eşler Arasında Yaş Farkı

Eşler arasında yaş farkıyla ilgili İslam sert çizgiler çizmemiş olmasına rağmen izleyicilerin dinin tutumunu merak etmeleri sebebiyle bu konuda çeşitli zamanlarda Hatipoğlu'na sorular yöneltilmektedirler.¹⁴⁷ Bu sorular üzerine Hatipoğlu, bununla ilgili dinimizde bir sınırlama olmadığını, ve bunu örfün belirlediğini dile getirmektedir. Peygamber (sav)'in kendisinden büyük, kendisiyle yaşıt ve kendisinden küçük hanımlarla evlendiğini söylemektedir. Kadının yaşının eşinin yaşından beş-altı yaş küçük olmasının daha uygun olacağını dile getirmekte, bunun halk arasında yaygın olan bir uygulama olduğunu da belirtmektedir. Kadın izleyicilerini de göz önünde tutarak "kadınlar kızmasın ama kadınlar ev işleriyle uğraşıp çöktükleri için bu yaş farkı normaldir" şeklinde bir açıklamada bulunmaktadır.¹⁴⁸ Daha eski tarihli bir programında ise Hatipoğlu bu yaş farkının sekiz-on yaş olması gerektiğini belirtmektedir. Fakat olaylara katı bakılmaması gerektiğini dile getirmekte ve şöyle devam etmektedir: "...illa büyük olacak küçük olacak değil anlaşabilecekleri makul bir yaş olmalıdır. O yaş geleneklerin de tespit ettiği veya ortamın, tarihin, coğrafyanın tespit ettiği yaşlar olabilir. Yani din illaki bu yaşta olsun demiyor bunu şartlara bırakıyor ama makul yaş olabilmelidir."¹⁴⁹

Peygamberimizin kendinden hem büyük hem de küçük hanımlarla evlendiğini söyledikten sonra, evlilikte, kadının yaşının erkeğin yaşından büyük olabileceğinden bahsetmeyerek erkeğin yaşının kadının yaşından büyük olması gerektiğini söylemesi ve

---

¹⁴⁵ Tirmizi, Sünen, 1089.

¹⁴⁶ <https://www.youtube.com/watch?v=EKAwARLevAs> (19 Şubat 2019).

¹⁴⁷ Hatipoğlu'nun, izlediğimiz programlarından yaklaşık olarak %8 'inin eşler arasındaki yaş farkı konusuyla ilgili olduğu saptanmıştır.

¹⁴⁸ <https://www.youtube.com/watch?v=B7HhLujWqc0> (05 Kasım 2018).

¹⁴⁹ <https://www.youtube.com/watch?v=YRfa9WPILhM> (06 Ocak 2019).

2013 yılında yaptığı bir programda yaş farkının sekiz-on yaş olması gerektiğini belirtirken 2015 yılındaki bir programında bu farkın beş-altı yaş olması gerektiğini dile getirmesi göz önüne alınınca, Hatipoğlu eşler arası yaş farkı konusunda İslamî bir sınırlama olmadığını dile getirirse de tamamen örfeye dayalı ve ataerkil düşünceye hizmet eden bir yaklaşım ortaya koyduğu anlaşılmaktadır. Hatipoğlu'nun farklı zamanlarda farklı yaşlar vermesinden kendisinin de bu konuda bir ölçü belirleyemediği anlaşılmaktadır. Eşler arasındaki yaş farkı hakkında, Hz. Peygamber (sav)'in uygulanmalarına bakıldığında, kadının erkekten küçük olması gerektiği vurgusuna ulaşılamamaktadır. Fakat Hatipoğlu İslam'ın şart koşmadığını belirtmiş olsa da kadının erkekten küçük olmasını normal gösterdiği için izleyicilerinin zihnine, eşler arası yaş farkı konusunda kadının erkekten küçük olması gerektiği fikrini yerleştirdiği savunulabilir. Bu da tamamen örfi olan bu uygulamanın izleyiciler tarafından İslamî bir olgu olarak algılanma tehlikesini doğurmaktadır.

Hatipoğlu, ayrıca "kadınlar ev işleriyle uğraşıp çöktükleri için" diyerek ev işlerinin sadece kadınların sorumluluğunda olduğu mesajını da vermektedir. Bir yandan ev işleriyle uğraşmanın çok zor olduğu vurgusunu yapmakla birlikte bu uğraşlara erkekleri katmayıp sadece kadınların görevi gibi sunması yönüyle, geleneksel aile yapısına vurgu yaptığı anlaşılabilir gibi bu konunun da izleyicilerin zihinlerine İslamî bir kural olarak yerleşmesi gibi tehlikeli bir sonuç ortaya çıkarmaktadır.

Bunu yanında ev kadınlarının yoğun olarak izlediği gündüz kuşağı ya da kadın programları olarak ifade edilen saat dilimlerinde program yapan Hatipoğlu'nun, genel izleyici kitlesinde ev kadınları yoğunluğu oluşturmaktadır.¹⁵⁰ Hatipoğlu, kendi seyirci kitlesini esas alarak, onların gündelik yaşantılarından örnekler vermektedir. Anlatımını güçlendirmek istediği için bu yaklaşımı benimsediği söylenebilir. Bu da yaygın din eğitimi açısından anlaşılır bir yaklaşımdır. Çünkü yaygın din eğitiminde muhatap kitlenin seviyesine ve ilgi alanına göre konuların anlatılması, öğrenme motivasyonunu artırıp öğrenmenin daha kolay gerçekleşmesine katkı sağlayacağı bilinmektedir. Anlatılanların ilgi alanı içinde olması izleyicilerin, programları kendileriyle ilişkilendirip sahiplenmesini ve programlara olan ilgisini, böylelikle izlenme sıklığını

---

¹⁵⁰ Bilis, s.202.

arttırdığı savunulabilir. Bununla birlikte bahsedilen durum, dini bilgileri halkın anlayışına ve beğenisine indirgeyen dini programlar yapılmasının popüler kültüre hizmet edildiğini gösterebilmektedir. Bu da dinin bayağılaşması tehlikesini doğurabilmektedir

Eşler arasındaki yaş farkı konusu içine giren, küçük yaşta evlilik (çocuk gelin) konusunu da gündeminde tutan Hatipoğlu'nun bu konuyla ilgili bazı açıklamalar yaptığı görülmektedir. Bu açıklamalar ışığında konuyu bir başlık altında açmak faydalı olacaktır.

Çocuk Gelin

Çocuk evliliğinin, tarihi süreç içerisinde birçok toplumda bilinen ve uygulanan toplumsal bir vakıa olduğu bilirse de çağımızda, modern toplumun duyarlılığını gün geçtikçe daha da rahatsız eden bir olguya dönüştüğü bilinmektedir.¹⁵¹ Son zamanlarda çocuk gelin olarak da tabir edilen 18 yaşından küçük çocukların evlendirilmesiyle ilgili tartışmalar yapılmaktadır.

Hatipoğlu çocuk gelin konusundaki bir programında, çok küçük hanımlarla evlenilmemesi gerektiğini ve kadının en az on sekiz yaşına girmiş olmasının şart olduğunu dile getirmektedir.¹⁵² Bir başka programında da, "genç kızların en azından evliliği anlayabilecek, sorumluluğu alabilecek yaşa gelmiş olmaları gereklidir, çünkü bir sene sonra çocuk sahibi olabilirler. Genç erkekler de aileyi geçindirebilecek bir yaşa geldikten sonra evlenmelidirler", demektedir.¹⁵³ Konuyla ilgili Hz. Aişe'nin Peygamberimizle evlendiği yaşının sıkça dillendirilmesiyle ilgili olarak, Hz. Aişe'nin Peygamberimizle evlendiğinde yaşının 16-18 arasında olduğunu söylemektedir.¹⁵⁴ Bununla birlikte Arap toplumunda kızların erken yaşta evlendirildiğini belirtmektedir.

---

¹⁵¹ Oğuzhan Tan, "İslam Hukukunda Çocukluk Ve Çocuk Evliliği", **Cumhuriyet İlahiyat Dergisi**, Cilt.22, Sayı.2, (Aralık 2018), s.785.

¹⁵² <https://www.youtube.com/watch?v=AjLXD3fEnEY> (06 Ocak 2019).

¹⁵³ <https://www.youtube.com/watch?v=YRfa9WPILhM> (06 Ocak 2019).

¹⁵⁴ Hz. Aişe'nin Peygamberimizle evlendiği yaşıyla ilgili yapılan tartışmalara bakılacak olursa iki görüş çevresinde toplandığı görülmektedir. Hadis kaynaklarındaki rivayetler Hz. Aişe'nin 6 yaşında nişanlanıp 9 yaşında evlendiği

Hatipoğlu'nun çocuk gelin konusunda söyledikleri, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın "Kız çocuklarını anne olma ve aile kurma sorumluluğuna sahip olmadan, psikolojik ve biyolojik olgunluğa erişmeden evlendirmek, nikâhta rıza ve irade hürriyetini şart koşan İslam dini ile bağdaşmaz. Nitekim Başkanlığımız, tarihi boyunca erken yaşta evliliklere asla onay vermemiştir, vermeyecektir."¹⁵⁵ şeklindeki açıklamasıyla örtüşmektedir.

Bir çok fıkıh alimine göre, ergenlik yaşına giren, bazı alimlere göre ise rüştü erişen, kızların evlenebileceğine dair çeşitli yorumlar¹⁵⁶ bulunmakla birlikte modern dini yorumlarda¹⁵⁷ ve Diyanet İşleri Başkanlığı'nın açıklamalarında¹⁵⁸ da ergenlik çağına girmenin evlilik için yeterli bulunmadığı dile getirilmektedir. Şunu da belirtmek gerekir ki 18 yaşından küçük kişilerin evlendirilmesi Türk Medeni Kanunu'na göre yasaktır.¹⁵⁹ Hatipoğlu, Medeni Hukuk'ta 18 olan evlilik yaşının doldurulması gerektiğini ifade etmektedir. Bu tartışmalı konuda Hatipoğlu'nun 18 yaşından küçüklerin evlenebileceğini söylemesi, medeni kanuna göre suça teşvik olacağından, Hatipoğlu'nun bu konuda gösterdiği hassasiyet daha iyi anlaşılabilir. Hatipoğlu'nun, evlilik yaşıyla ilgili, İslam'a aykırı olmamak kaydı ile toplumsal normlara uygun yorumları tercih ettiği görülmektedir. Kendisinin böylelikle toplumun önünde dini konularda gereksiz tartışmalara girmekten sakındığı düşünülebilir.

---

yönündeyken bazı modern düşünürler ise birtakım gerekçeler öne sürerek ve hesaplamalar yaparak Hz. Aişe'nin evlendiğinde 14-19 yaşları arasında olduğunu savunmaktadırlar. Delil gösterdikleri rivayetler açısından iki görüşte kesin bilgiler sunmamakla birlikte, Hz. Aişe'nin evlendiğindeki yaşının küçük olduğunu belirten rivayetlerin, hem sayısının fazla hem de kaynaklarının daha muteber eserlerde bulunması, bu rivayetlerin çoğunun Hz. Aişe tarafından söylenmesi ve Hz. Aişe'nin evlilik yaşının daha büyük olduğunu belirten herhangi bir sahih rivayet olmaması gibi sebeplerle, Hz. Aişe'nin küçük yaşta evlendiği görüşünün daha kuvvetli olduğu söylenebilmektedir. (Ayrıntılı bilgi için bkz: Bünyamin Erul, "Hz. Aişe Kaç Yaşında Evlendi? Dokuz mu? On Dokuz mu?", **İslami Araştırmalar Dergisi**, Cilt.19, Sayı.4 (2006).) Bu bilgiler bağlamında Hatipoğlu'nun Hz. Aişe'nin Peygamberimizle evlendiğinde yaşının 16-18 arasında olduğunu belirtmesi, olayları tarihsel ve kültürel süreci içinde değerlendiremeyen ve olaylara savunmacı bir tarzla yaklaşan, modern düşünürlerin fikirlerini kabul ettiğini ortaya çıkarmaktadır.

¹⁵⁵ <https://www.diyanet.gov.tr/tr-TR/Kurumsal/Detay/11163/basin-aciklamasi> (17 Şubat 2019).

¹⁵⁶ Ayrıntılı Bilgi İçin Bknz: H.İbrahim Acar, "İslam Hukukunda Evlenme Ehliyeti Bakımından Küçüklerin Evlendirilmesi Problemi", **Dini Araştırmalar Dergisi**, Cilt.6, Sayı.16 (Mayıs-Ağustos 2003), ss.125-140.

¹⁵⁷ Ayrıntılı Bilgi İçin Bknz: Fatih Orum, "Kuran Işığında Küçüklerin Evlendiril(eme)mesi Meselesi", **İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Sayı.19 (Ocak 2009) ss.137-158.

¹⁵⁸ <https://www.diyanet.gov.tr/tr-TR/Kurumsal/Detay/11167/diyanetle-igili-daha-asilsiz-bir-haber-uretilemezdi>, (17 Şubat 2019).

¹⁵⁹ Türk Medeni Kanunu 124. Maddesinde: "*Erkek veya kadın on yedi yaşını doldurmadıkça evlenemez. Ancak, hâkim olağanüstü durumlarda ve pek önemli bir sebeple on altı yaşını doldurmuş olan erkek veya kadının evlenmesine izin verebilir. Olanak bulundukça karardan önce ana ve baba veya vasi dinlenir.*" hükmü bulunmaktadır.

2.1.4.Eşler Arasında İnanç Farkı

Hatipoğlu ailede huzur ve mutluluğunu sağlanmasının, eşlerin Allah'a iman ve din birliği içinde olmasıyla gerçekleşebileceğini söylemektedir. Bunun yanında, farklı dinlere inanan eşlerin de birbirleriyle kesinlikle anlaşamayacaklarını söylemenin de yanlış olacağını belirtmektedir.¹⁶⁰

Hatipoğlu, bu konuyla ilgili sorulara cevaben, Müslüman bir erkeğin Müslüman olmayan bir kadın ile evlenebileceğini dile getirmektedir. Müslüman olmayan eşin, Müslüman olmasına sebep olunması karşılığında sevap kazanılacağını belirtmekte ama bunu baskı ve zorlama ile değil, anlatarak karşı tarafın kendi aklını kullanıp kabul etmesine yol açarak yapmak gerektiğini vurgulamaktadır. Böyle bir evlilikte dikkat edilmesi gereken en önemli şeyin, çocukların İslam dinine göre yetiştirilip, İslam kültüründe eğitilmesi olduğunu belirtmektedir.¹⁶¹ Hatipoğlu, İslam'ın sevgi ve hoşgörü dini olduğu için Müslüman olmayan bir kadınla evlenen erkeklerin, eşlerine baskı yapmadan, sevdirecek, örnek olarak İslam'ı anlatmalarını tavsiye etmektedir. İslam'ın gelecek nesillere aktarılması ve Müslüman nesiller yetiştirmenin önemine dikkat çekerek, eşi gayrimüslim olan erkeğe, bu görevi yerine getirmesi gerektiğini hatırlatmaktadır.

Kadının ehli kitap olmaması yani Allah'a inanmaması durumunda yapılan nikahın geçersiz olduğunu söyleyen Hatipoğlu, Allah'a inanmayan ateist bir kadınla evlenilemeyeceğini dile getirmektedir.¹⁶² Bu durumda olan bir gencin annesinin sorusu üzerine, oğlunun nikahının geçersiz olduğunu ve oğlunun bu birlikteliği devam ettirerek günaha girdiğini söylemektedir.

Müslüman bir kadının gayrimüslim bir erkek ile evlenmesi durumunun sorulması üzerine ise Hatipoğlu, Böyle bir nikahın resmi olarak geçerli fakat dini olarak geçersiz sayılacağını dile getirmektedir.¹⁶³ İslam dini Müslüman bir kadının Müslüman bir erkekle evlenmesini istiyor diyen Hatipoğlu, bu durumun İslam dininin doğacak çocuğun dini aidiyetini önemseydiği için başka dinlerin kendi dini üzerinde ipotek

¹⁶⁰ <https://www.youtube.com/watch?v=GkidoVXXm9c>, (05 Kasım 2018).

¹⁶¹ <https://www.youtube.com/watch?v=R2IB2pjRjX8>, (28 Ocak 2019).

¹⁶² <https://www.youtube.com/watch?v=p3W9WS4iXyI>, (28 Ocak 2019).

¹⁶³ <https://www.youtube.com/watch?v=VwwPEUwjEg>, (28 Ocak 2019).

kurmasını kabul etmediğinden kaynaklandığını, böylelikle karşı tarafın bağnaz olabileceği varsayımı ile çocuğun, zorla başka bir dine çevrilme ihtimalinin ortadan kaldırıldığını belirtmektedir.¹⁶⁴ Bu konuda çağdaş yorumlara bakıldığında, geleneksel kaynaklardaki görüşlerin aksine Müslüman bir kadının ehl-i kitap bir gayrimüslim erkekle evlenebileceğini savundukları görülmektedir. Modern yorumcuların, müşrik ve kâfirlerle evlenmenin yasak olduğunu bildiren ayetlerin, ehl-i kitab erkeklerle de evlenilmesini yasaklayacak şekilde yorumlanmasının Kur'an'a dayanmadığı, (klâsik dönem alimlerinin yaşadıkları dönemin sosyal şartlarını göz önüne alarak böyle hüküm vermeleri) gerekçesiyle ehl-i kitap erkeklerle evlenmenin yasaklanmadığını, sadece bu tür evliliklerde dikkatli olunması tavsiye edildiğini, savundukları görülmektedir.¹⁶⁵ Bu bilgiler ışığında Hatipoğlu'nun eşler arası inanç farklılıkları ile ilgili yorumlarını klasik kaynaklara dayandırdığı anlaşılmaktadır.

2.1.5. Eşler Arasında Eşitlik

Hatipoğlu'nun kadın erkek arasındaki eşitlik konusunda belirttiklerinin anlaşılabilmesi için önce onun kadının konumuyla ilgili aktardıklarına göz atmak gerekmektedir. Hatipoğlu, Dünya Kadınlar Gününe denk gelen bir programında, kadınların toplumumuzda önemli bir yeri olduğundan bahsetmektedir. 8 Mart Dünya Kadınlar Günü'nün batıdan alınan bir gün olması sebebiyle bizim toplumumuz için bir öneminin olmadığı şeklindeki düşünceleri ciddiye almadığını belirten Hatipoğlu, Hz. Peygamber (sav)'in, "Bütün hikmetler Müslüman'ın yitik malıdır, nerde bulsa alır"¹⁶⁶ şeklindeki hadisini aktarmaktadır. Dünya Kadınlar Günü, kadınları hatırlatacak bir sebebe yol açıyorsa, bunu desteklediğini, çünkü kadınları dünyanı en güzel nimetleri, Allah'ın bir lütfü, bir bereketi olarak, gördüğünü belirtmektedir. Bugün dünyada en çok istismar edilen varlıkların kadınlar ve çocuklar olduğunu söyleyen Hatipoğlu, kadına yönelik yanlış değerlendirmelerin ve beyanların hiç bir zaman dine fatura edilmemesi gerektiğini, bunların insanların kendi hataları ve eksiklikleri olduğunu dile getirmekte

¹⁶⁴ <https://www.youtube.com/watch?v=dEx3KNPA73Y>, (05 Kasım 2018).

¹⁶⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz: Öztürk, Yaşar Nuri, Kur'an'daki İslâm, İstanbul: Yeni Boyut Yayınları, 2008, s. 312-313; Atay, Hüseyin, Kur'an'a Göre Araştırmalar I, Ankara: Atay Yayıncılık, 1993, s. 58-59.

¹⁶⁶ Tirmizi, İlim.19; İbn Mace, Zühd.17.

ve şöyle devam etmektedir: "Hz Peygamber'den önceki Mekke dönemine bakınca bugün kadınların neler kazandığını görebilirsiniz. Hz. Peygamber geldi kadına nasıl değer verilmesi gerektiğin öğretti bize. Kadının annelik vasfını, kız evladı olma vasfını öğretti bize. Her kadın bir teyze, anne, kardeş, evlattır. Dünyanın tüm kadınlarına böyle bakın. Sadece kendi eşinize, kızıınıza değil. İşte o zaman, kadını tartışan değil, kadına karşı yapılan hak ihlallerini tartışan bir ümmet, millet haline geliriz."¹⁶⁷

Hatipoğlu, yine bu programında, Allah (cc)'ın insanları bir kadın ve bir erkekten olmak üzere eşit bir şekilde yarattığını, erkeğin, kadına insani ve hukuki anlamda bir üstünlüğünün bulunmadığını, üstünlüğün ancak Allah'a yakınlıkla olduğunu dile getirerek, İslam'ın kadına bakışını aktarmakta ve eşler arasındaki eşitlik kavramını açıklamaktadır.

Kur'an'da kadınlardan, onların sosyal konularından, hak ve sorumluluklarından pek çok şekilde bahsedildiği gibi kadın ve erkeğin eşit olarak yaratıldıkları da aktarılmaktadır.¹⁶⁸ İnsan hakları ve kulluk bakımından eşit haklara sahip olan kadın ve erkek arasında üstünlüğü sağlayan tek şey ilahi emir ve yasaklara uymadaki hassasiyet derecesidir. Bu bağlamda Hatipoğlu'nun eşitlik anlayışının Kur'an'a paralel olarak insanî ve hukukî anlamda bir eşitlik olduğu söylenebilir. Kadın erkek arasındaki eşitliği aynilik¹⁶⁹ olarak görmeyen Hatipoğlu, kadın ve erkeğin dini emir ve yasaklara uyma ve bunların karşılığını alma konularında bir eşitliğinden bahsetmektedir.

Günümüz Müslümanlarında İslam'ın getirdiği kadın ve erkek arasındaki eşitlik, ve sahip olunan hak ve sorumluluklar, konularında bir takım eksik ve yanlış anlayışlar bulunmaktadır. Bu sebepten dolayı kadının değersiz görülmesi, erkeğin, kadının insani haklarının üzerinde tam bir tahakküm kurması ve kadına şiddet uygulayabilmesi gibi bazı toplumsal problemlerle karşılaşmaktadır. Bu gibi problemlerin kaynağının İslam

¹⁶⁷ <https://www.youtube.com/watch?v=fPJJ6GZPQGO>, (05 Kasım 2018).

¹⁶⁸ "Ey insanlar! Sizi bir tek nefisten yaratan ve ondan da eşini yaratan; ikisinden birçok erkek ve kadın (meydana getirip) yayan Rabbinize karşı gelmekten sakının." Nisa Suresi, Ayet.1; "Ey insanlar! Şüphe yok ki, biz sizi bir erkek ve bir dişiden yarattık ve birbirinizi tanımanız için sizi boylara ve kabilelere ayırdık. Allah katında en değerli olanımız, O'na karşı gelmekten en çok sakınmanızdır. Şüphesiz Allah hakkıyla bilendir, hakkıyla haberdar olandır." Hucurat Suresi, Ayet.13.

¹⁶⁹ Ontolojik bakımdan iki şeyin aynılığı düşünülemez, iki şey birbirine her ne kadar benzer ve denk olursa olsun, iki şey oldukları müddetçe aynı değildiler. Bu sebeple mutlak eşitlikten bahsedilemez. Ayrıntılı bilgi için bkz: İlhami Güler, "Kur'an'da Kadın-Erkek Eşitsizliğinin Temelleri", **İslami Araştırmalar**, Cilt.10, Sayı.4 (1997).

değil, İslam'ı yanlış yorumlayıp yaşayan bireyler olduğunu dile getiren Hatipoğlu, İslam dinini değersizleştirmek adına bu tür bireysel yanlışların İslam'a atfedildiğini belirtmektedir. Feminist fikirlerle beyni yıkanan gençlerin, İslam'ın, kadına değer vermediğini düşünmesine ve İslam'dan uzaklaşıp yeni arayışlar içerisine girmesine sebep olduğunu dile getiren Hatipoğlu, bu tür tehlikelere karşı gençleri uyarıp asıl olanın, iki yüzlü batının medeniyet vaatlerin de değil, bizim öz değerlerimizde aranıp bulunması gerektiğini vurgulamaktadır.¹⁷⁰ Yani İslam'ın doğru kaynaklardan, tam bir şekilde öğrenilip uygulanmasını ve böylelikle hem gelecek nesillere hem de gayrimüslimlere örnek bir İslami hayat yaşamayı tavsiye eden Hatipoğlu, İslam'ın yönlendirdiği şekilde, dünyadaki tüm kadınlara bir anne, bir eş bir, kız evlat olarak bakıldığı takdirde, kadın haklarıyla ilgili problemlerinin ortadan kalkacağını dile getirmektedir.

Konumuzla ilgisi olmasa da Hatipoğlu'nun, yukarıdaki konuşmasında göze çarpan bir diğer husus da, özel gün ve haftalarla ilgili yaptığı yorumdur. Dünya Kadınlar Gününün toplumumuza batıdan geçen bir uygulama olmasına rağmen, topluma, kadınlarla ilgili bir bilinç kazandırması yönüyle kabul edilebilir ve uygulanabilir bir eylem olduğunu vurgulayan Hatipoğlu, Hz. Peygamberin, yukarıda bahsedilen hadisini aktararak, kadın haklarıyla ilgili Batı da bulunan faydalı eylemlerin örnek alınabileceğine dayanak gösterdiği anlaşılmaktadır. Böylelikle Hatipoğlu'nun, bir takım eleştirilere rağmen, İslam'ın tavsiye ettiği kadınların değerini arttırmaya yönelik uygulamalarla ilgili olarak yeniliklere açık olduğu anlaşılmakta ve bu tarz eylemleri fırsata çevirip İslam dini lehine kullandığı ve bunu izleyicilerine de tavsiye ettiği görülmektedir.

İslam dinine göre, kadın ve erkek, fiziki özellikleri dışında, insanlık ve kulluk bakımından birbirine eşit olarak yaratılmıştır.¹⁷¹ Bunun yanında aile içerisinde eşlerin fiziki farklılıklarından da kaynaklanan farklı becerileri bulunmaktadır. Bu becerilerinin sonucunda da eşlere düşen görev ve sorumluluklar da, farklılık göstermektedir. Aşağıda bu hak ve sorumluluklara değinilecektir.

---

¹⁷⁰ <https://www.youtube.com/watch?v=l2Toshfbs50> (05 Kasım 2018).

¹⁷¹ Hüseyin Çelik, "İslam'da Kadın, Aile ve Aile Sorunları", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt.11, Sayı.59, (Ekim 2018), s.1298.

2.1.5.1. İş Bölümü

İnsanların aile hayatı içinde bir arada yaşamaları, birbirine karşı bazı hak ve sorumlulukları doğurmuştur. Karşılıklı yardımlaşma, sadece insanlara has bir özellik olmayıp, bütün varlıklara ait olan bir özelliktir. Varlıklar arasındaki denge, her şeyin kendi yeteneği nispetinde bir yere sahip olmasıyla sağlanır. Toplumun ve ailenin düzeni de hak sahiplerine haklarını ve sorumluluklarını vermekle oluşur.¹⁷² Evlilik bağıyla oluşan birlikteliğin devamının sağlanması ve mutlu bir aile ortamının oluşması, eşler arasındaki bu hak ve sorumlulukların bilinip bunlara uygun davranılmasına bağlıdır. Toplumsal hayatta olduğu gibi ailede de bazı sorumluluk ve rollerin yerine getirilmesi için bir takım düzen ve disipline ihtiyaç duyulmaktadır. Bunun için de aileyi oluşturan bireylerin rollerinin tespiti gereklidir.

Hatipoğlu eşler arasındaki görev ve sorumlulukların belirlenmesinde birkaç istisna dışında örfün geçerli olduğunu dile getirmektedir. İslam dinin bu konuda kesin kurallar koymadığını, eşlerin mutlu bir aile ortamı oluşturmaları için, ahlaken ve vicdanen birbirlerine karşı hoşgörü ve muhabbet duyguları içinde sorumluluklarını yerine getirmelerini tavsiye etmektedir.¹⁷³

Kur'an'da evlilik, huzur, sükun bulunan ve sevgi kaynağı olan bir kavram olarak nitelendirilir.¹⁷⁴ Karşılıklı sevgi saygı ve hoşgörü üzerine bina edilen aile kurumunda eşlerin uyması gereken kurallar ve roller birkaç istisna dışında, örf, adet ve karşılıklı anlaşmaya dayalı olarak belirlenmektedir. Örf ve adete dayalı olması, çevre şartlarına ve yaşanan döneme göre değişim ve gelişime açık olması demektir.¹⁷⁵ Yani aile içindeki sorumlulukları, eşler kendi psikolojik ve fizyolojik özelliklerini, zamanı ve çevresel faktörleri dikkate alarak, aralarında anlaşmalı olarak belirlerler. Peygamberimiz (Sav)'in uygulamalarına bakıldığında, kızı Hz. Fatıma ve Hz Ali'nin danışmaları üzerine, "ev içindeki işleri Fatıma ve ev dışındaki işleriye amcam oğlu Ali üstlensin" buyurarak, aile yapısı hakkında bir nasihatte bulunmaktadır. Bu ve benzeri hadislerden

¹⁷² Osman Eskicioğlu, "İslam'da Kadının Yeri", **Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Sayı.VIII, (1994), s.107.

¹⁷³ <https://www.youtube.com/watch?v=zt6bxqTpTss>, (05 Kasım 2018).

¹⁷⁴ Rum Suresi, Ayet.21.

¹⁷⁵ Hayrettin Karaman, "Değişen Şartlar Karşısında İslâm Aile Yapısı", **Diyanet Dergisi (Dinî, İlmî, Edebî, Üç Aylık Dergi)**, Cilt.27, sayı.2 (Nisan-Mayıs-Haziran 1991), s.31

yola çıkan alimlerin bazıları, bunların her zaman için geçerli ve bağlayıcı kurallar olduğunu dile getirmektedirler. Alimlerin diğer çoğunluğu ise bu hadislerin örfe bağlı tavsiyeler olduğunu belirtmekte ve uygulamaların da ahlaki olarak, karşılıklı anlaşma ve rızaya dayalı örnekler olduğunu savunmaktadırlar.¹⁷⁶ Hatipoğlu aile içindeki görev ve sorumlulukları kesin çizgilerle ayırmayarak örfe, adete ve eşlerin karşılıklı anlaşmasına dayandırmasıyla, İslam alimlerinin çoğunluğunun savunduğu görüşü takip ettiğini ve bu durumun zamana ve şartlara göre şekillenebileceğini kabul ettiğini ortaya koymaktadır.

Hatipoğlu, eşlerin birbirlerine karşı görev ve sorumluluklarıyla ilgili konulara birçok programında değinmektedir. Yaratılış ve kulluk olarak eşler arasında bir üstünlük olmadığını,¹⁷⁷ ancak yapılan işlerin paylaşımında farklılıkların olabileceğini vurgulamaktadır.¹⁷⁸ Eşlerin birbirlerine karşı asli görevlerinin bulunduğunu dile getiren Hatipoğlu erkeklerin çalışıp helal lokma ile evin geçimini sağlaması, kadınların ise erkek yokken evin bekçiliğini yapması, onların asli görevleri olduğunu dile getirmektedir.¹⁷⁹

İnsanlık ve kulluk açısından eşit sayılan kadın ve erkek, ailede birlikte yaşamanın getirdiği birtakım görev ve sorumluluklar bakımından birbirlerini tamamlarlar. Fakat kadın ve erkeğin biyolojik ve psikolojik yapıları farklıdır. Bu durumdan dolayı eşlerin aldığı görev ve sorumluluklar farklılık gösterebilmektedir. Kur'an'da bazı ayetlerde¹⁸⁰ erkeklere, eşlerinin ve çocuklarının yiyecek, giyecek ve meskenlerini, sosyal ve ekonomik gücü nispetince, temin etme sorumluluğu yüklenmiştir. Ayrıca, Nisa Suresi 34. ayeti¹⁸¹ yorumlayan geleneksel anlayıştaki müfessirler, erkeklerin mallarından, ailenin geçimini sağlamak için harcamalar yaptıkları, kadınlar gibi duyguları değil, mantıkları ön planda olduğu için ve fiziki olarak koruma görevine daha uygun yaratıldıklarından dolayı, aileyi koruma ve

¹⁷⁶ Karaman, "Değişen Şartlar Karşısında İslâm Aile Yapısı", s.32.

¹⁷⁷ "kadın ve erkek bir bütünün parçasıdır" Ebu Davud, Taharet, 94; İrini, Taharet, 82; Darimi, Vudu, 76; Müsned, VI, 256, 37.

¹⁷⁸ <https://www.youtube.com/watch?v=uSC8DktA9xA>, (05 Kasım 2018).

¹⁷⁹ <https://www.youtube.com/watch?v=28DBsn4Vu64> (05 Kasım 2018).

¹⁸⁰ Bakara Suresi, Ayet.233 ; Talak Suresi, Ayet.1 ve 6.

¹⁸¹ "Allah'ın, (iki cinse) birbirinden farklı özellik ve lütuflar bahşetmesi ve mallarından harcama yapmaları sebebiyle erkekler kadınların yöneticisi ve koruyucusudurlar. Saliha kadınlar Allah'a itaatkârdır; Allah'ın korumasına uygun olarak, kimsenin görmediği durumlarda da kendilerini korurlar..."

yönetme görevinin erkeğe yüklendiğini belirtmektedirler.¹⁸² Modern düşünceye sahip Rahman, bu konuda erkeğe yüklenen görevin, gelişen sosyo-ekonomik yapıyla birlikte değişebileceğini aktarmaktadır. Kadının maddi yönden (çalışıp kazanarak ya da miras yoluyla) bağımsızlaşarak evin giderlerine katkı sağlamasıyla erkeğin bu yönüyle kazandığı üstünlüğünün azalacağını belirtmektedir.¹⁸³

Hatipoğlu'nun bu konudaki görüşlerine bakıldığında, her ne kadar modern düşünceyi kabul etmiş ve eşler arası iş bölümünün zaman ve duruma göre şekillenebileceğini belirmiş olsa da, erkekleri evin geçimi için dışarıda çalışmasını, kadınların da evde kalarak evin bekçiliği görevini üstlenmesini dile getirmesi yönüyle geleneksel düşünceye ve örfi kurallara hizmet eden yorumlar yaptığı görülmektedir.

Hatipoğlu eşlerin birbirlerinin cinsel ihtiyaçlarını karşılaması da her iki tarafın asli görevlerinden olduğunu belirtmekte ve bu ihtiyacın karşılanmaması halinde zinaya sebep olunabileceğini dile getirmektedir.¹⁸⁴ Bu konuda bir hadis¹⁸⁵ bulunduğunu ve hadisin farklı yorumlandığını belirten Hatipoğlu, hadisin aslında erkek ve kadın için aynı kuralı koyduğunu dile getirmektedir.¹⁸⁶ Bu konuda geleneksel görüşün, cinsel ihtiyacın giderilmesini kadına ait bir görevmiş gibi gördüğünü belirten Hatipoğlu, fitri bir ihtiyaç olan cinsellik konusunda, eşleri insani yönleriyle kabul edip kadın-erkek ayrımı yapmadan, her iki tarafı da aynı şekilde uyararak cinsel ihtiyaçların karşılanması hususunda modern bir yaklaşım sergilemektedir.

Eşler arasında asli görevlerin dışındaki sorumluluk ve vazifelerin dağılımının örfeye dayalı olduğunu dile getiren Hatipoğlu, bu vazifelerin neler olduğunu farklı programlarda ele almıştır. Herhangi bir kaynak belirtmeden anlattığı bu sorumluluk ve vazifelere bakıldığında, eşler arasındaki karşılıklı sevgi bağlarının güçlenmesini

---

¹⁸² <https://kuran.diyaret.gov.tr/tefsir/Nisa-suresi/527/34-ayet-tefsiri> (09.01.2019).

¹⁸³ Fazlur Rahman, **Ana Konularıyla Kur'an**, Alparslan Açıkgenç (çev.), Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 1987, s.127.

¹⁸⁴ <https://www.youtube.com/watch?v=b7DYH-Sf00c> (05 Kasım 2018).

¹⁸⁵ "Adam, hanımını (cinsel ilişkiye girmek için) yatağına çağırdığı vakit, hanımı tandırın üzerinde bile olsa, hemen kocasına gelsin!" Tirmizi 1169, İbni Mace 1853. <http://www.sahihhadisler.com/?pid=p&id=4035> (17 Mayıs 2019)

¹⁸⁶ https://www.youtube.com/watch?v=118mzVrja_w, (05 Kasım 2018).

amaçlayan, mekanik ve keskinlikten uzak, duygusal bir ilişki içinde oluşturulan kurallarla, sınırlarının çizildiği anlaşılmaktadır.¹⁸⁷

Hatipoğlu'nun, kadınların ve erkeklerin hak ve sorumluluklarını ayrı programlarda ele alarak belli bir sistematik yol izlemek suretiyle bu konuların birbiriyle karıştırılmasının önüne geçtiği anlaşılmaktadır. " *Bugün kadınlardan bahsedelim, kadınlar kızmasın bize, haftaya da erkeklerden bahsedelim.*"¹⁸⁸ ve " *Bizim en sadık izleyicilerimiz bayanlar tabi ki ama erkeklerde izliyor onların da hakkını yemeyelim, söz verdik onlardan da bahsedelim. Bugün erkekler pek sevinmeyecekler*"¹⁸⁹ gibi sözlerle, günümüz toplumunda, eşlere birbirlerine karşı sahip oldukları sorumluluklar hatırlatıldığında bu durumdan hoşlanılmadığına esprili bir üslup ile dikkat çekmekte ve izleyicilerin, bu konudaki farkındalıklarını arttırmaya çalışmaktadır. Eşlerin karşılıklı olarak, adaletli, anlayışlı, affedici, fedakar, saygılı, kibar, hoşgörülü, sevgi ve muhabbet dolu, birbirlerinin akrabalarına saygılı, bir şekilde davranmaları gerektiğini dile getiren Hatipoğlu, bu konuları anlatırken Hz. Peygamber (sav)'in hayatından örnek uygulamalara başvurmaktadır.¹⁹⁰ Böylelikle Hatipoğlu'nun, hem konunun İslam dini açısından önemini vurguladığı, hem de izleyicilerin bu örnek olaylar ışığında konuyu daha iyi anlamalarına zemin hazırladığı anlaşılmaktadır.

Hatipoğlu kadın ve erkeğin görevlerini hatırlattığı bir programda izleyicilerin söylenenleri alkışlaması üzerine, "Dikkat ediyorum söylediklerimden erkekler de kadınlar da razı. Demek ki doğru yolu söylüyoruz orta yolu bulduk"¹⁹¹ ifadesini kullanarak, itidal üzere olmayı de arzu ettiğini dile getirmektedir. "Özellikle erkeklere söylüyorum babana annene gidemezsin gibi sözler doğru sözler değildir, koca olmanız eşinizin hayatının tümünü kontrol altına almanızı ve kime gidip gitmeyeceğini belirleme hakkını size vermiyor."¹⁹² ve "Hanımlar beyleriniz sizi çok seviyor olsalar da söyleyemiyorlardır. Çünkü Türk erkeğinin bir özelliği vardır hanımına seni seviyorum

¹⁸⁷ <https://sorularlailslamiyet.com/dinimizde-eslerin-kari-kocanin-birbirine-karsi-vazifeleri-sorumluluklari-nelerdir> (05 Kasım 2018).

¹⁸⁸ <https://www.youtube.com/watch?v=28DBsn4Vu64>, (05 Kasım 2018).

¹⁸⁹ <https://www.youtube.com/watch?v=uSC8DktA9xA>, (05 Kasım 2018).

¹⁹⁰ <https://www.youtube.com/watch?v=uN3xCx7-gjE>, (05 Kasım 2018).

¹⁹¹ <https://www.youtube.com/watch?v=uSC8DktA9xA>, (05 Kasım 2018).

¹⁹² <https://www.youtube.com/watch?v=uN3xCx7-gjE>, (05 Kasım 2018).

diyemez.¹⁹³ şeklindeki açıklamalarıyla hem kadınların hem erkeklerin toplumumuzda karşılaşılan yanlış veya eksik davranışlarını aktaran Hatipoğlu, her iki tarafın da tespit ettiği eksik yönlerini ortaya koyarak ailenin huzuruna katkı sağlamak için bu eksikliklerin giderilmesi tavsiyesinde bulunmaktadır.

2.1.5.2. Kadının Çalışması

İslam dinin, koruma ve yönetme görevinin yanında ailenin geçimini temin etme görevini de erkeğe verdiği için yukarıda bahsetmiştik. Geleneksel anlayışa göre ailede nafakayı¹⁹⁴ temin etmekle yükümlü kişi kocadır.¹⁹⁵ Kadın çalışsın ya da çalışmasın ekonomik anlamda özgürlüğünün sağlanması şarttır. İslam'da kadının geçiminin temini, normal giderlerinin karşılanması evli ise kocasına, bekar ise babasına, babası yoksa en yakın erkek akrabasına aittir. Onlar bunu bir lütuf olarak değil, bir hukuki gereklilik olarak yerine getirmek zorundadırlar.¹⁹⁶

Bu nedenle Sandıkçı'ya göre kadın, dışarıda çalışması bir yana, evde bile çalışmak zorunda değildir. Onun her türlü ev işlerini yapması hukuki açıdan görevi değildir. Kocasının, örf ve adete göre yeteri kadar hizmetçi temin edip ev işlerini yaptırması gerekmektedir. İslam dini, kadını evde çalışması konusunda mükellef tutmadığı gibi, dışarıda da onu çalışmaya zorlamaz. Çalışıp kazanmak, kadın için bir mecburiyet değildir. Çünkü kocası onun için de çalışıp kazanacak ve tüm normal ihtiyaçlarını karşılayacaktır.¹⁹⁷ Kadın çalışmak istiyorsa bunu zevki için, topluma katkıda bulunmak için, ya da kendini yetiştirmek ve geliştirmek için yapacaktır.¹⁹⁸

Hatipoğlu, Karaman ve Sandıkçının sözlerine paralel olarak erkeğin eşini çalışmaya zorlayamayacağını, kadın çalışmayı kendi iradesiyle isterse yapabileceğini

¹⁹³ <https://www.youtube.com/watch?v=uSC8DktA9xA>, (05 Kasım 2018).

¹⁹⁴ Aile içinde kocanın, karısı ve çocukları için yüklediği geçim masraflarına nafaka denilmektedir. Ayrıca, nafaka hakkında geniş bilgi için bkz: <https://islamansiklopedisi.org.tr/nafaka>.

¹⁹⁵ Ali Bayer, s.157.

¹⁹⁶ Karaman, "Değişen Şartlar Karşısında İslâm Aile Yapısı", s.33.

¹⁹⁷ Sandıkçı s.160-161.

¹⁹⁸ Karaman, "Değişen Şartlar Karşısında İslâm Aile Yapısı", s.33.

belirtmektedir.¹⁹⁹ Evi geçindirme sorumluluğunun erkeğe ait olduğunu savunan Hatipoğlu, bu görev ile miras paylaşımında erkeğe 2 kadına 1 hisse verilmesi arasında bir bağ kurmaktadır. erkeğe kadının iki katı hisse verilmesi bir adaletsizlik değil, erkeğin yukarıda belirtilen ekonomik yükümlülüklerinin doğurduğu bir zorunluluktur.²⁰⁰

Kadının çalışmasına İslam'ın bakışı sorulması üzerine Hatipoğlu, İslam'ın kadının çalışmasına engel koymadığını, bilakis kadının miras yolu ile veya kazanarak sermaye edinmesine hak tanıdığını belirtmektedir. Kadının sermayesine, kocanın müdahalesini hoş görülmediğini aktaran Hatipoğlu, kadının kendi sermayesini isterse kocasına verebileceğini ama vermek zorunda olmadığını dile getirmektedir. Hatipoğlu bazı fıkıhçıların, kadın eğer zenginse kocasına da zekat düşüyorsa kadının kocasına zekât verebileceği ama kocanın eşine bakmak zorunda olduğu için ona zekât veremeyeceği görüşünü aktarmaktadır.²⁰¹ Klasik İslam yorumlarına göre eşler birbirine zekat veremezken, çağdaş yorumlarda kadının kocasına zekat verebildiği görülmektedir.²⁰² Bu bağlamda Hatipoğlu'nun kadının kocasına zekat verebileceği yorumunu aktarmasından hareketle bu çağdaş yorumları tercih ettiği söylenebilir.

Hatipoğlu kadınların çalışmaları konusunda Hz. Peygamber (sav)'in eşlerini örnek gösterdiği bir programında, Hz. Peygamber (sav)'in eşlerinden Hz. Zeynep'in, eliyle patik ördüğünü, çocuklar için kazak ördüğünü ve bu kazakları, patikleri Medine pazarına gönderip, sattırdığını ve yarı parasını Medine fakirlerine gönderdiğini dile getirmektedir. Hz. Peygamber (sav)'in eşlerinin çok farklı işlevlerinin olduğunu belirten Hatipoğlu, Hz. Peygamber (sav)'in bazı eşlerinin ticaret ve komutanlık gibi işler yapmalarının yanında bazı eşlerinin de, günümüz de sosyal aktivite olarak bilinen topluma hizmet alanlarında çalışarak garibanların ihtiyaçlarını karşıladıklarını belirtmektedir.²⁰³

¹⁹⁹ Mesut Kaynak, **Kuranda Kadın**, İstanbul: Yay Matbaacılık, 2003, s.15.

²⁰⁰ <https://www.youtube.com/watch?v=28DBsn4Vu64>, (05 Kasım 2018).

²⁰¹ <https://www.youtube.com/watch?v=o0fg-RW2i1U>, (27 Şubat 2019).

²⁰² Süleyman Kaya, "Fikhî Açından Osmanlı'da Zekât Uygulamaları", Necmeddin Kızılkaya (Ed.), **Tarihten Günümüze Zekat Uygulamaları**, içinde (221-254), İstanbul: Ensar Neşriyat, 2017, s.224.

²⁰³ <https://www.youtube.com/watch?v=o0fg-RW2i1U>, (27 Şubat 2019).

Kadınların çalışma hayatının içinde olmasının örnekleriyle, İslam'ın ilk dönemlerinden itibaren karşılaşılmaktadır. Hz. Peygamber (sav) zamanında kadınların hastabakıcılık, öğretmenlik, aşçılık gibi işler yaptıkları, hatta savaşa katıldıkları, ailenin geçimini sağlamak için zamanın uygun gördüğü her türlü işi yaptıkları bilinmektedir. Hz. Aişe'nin orduya komutanlık yaptığı ve Hz. Ömer'in de kendi döneminde, Şifa adında bir hanımı, çarşı ve pazarların teftişi için müfettiş olarak görevlendirdiği²⁰⁴ ve aynı zamanda meclis olarak da faaliyet gösteren mescid-i nebi'de, kadın temsilcilerin de bulunup gerektiğinde haklarını savundukları²⁰⁵ bilinmektedir.

İslam dininde, isteyen kadının çalışmasında herhangi bir engel olmadığını belirten Hatipoğlu, kadının çalıştığı alan ve çalıştığı işin, kadının onuruna, duruşuna, inancına, imanına, hayat tarzına, vicdanına aykırı olmamasına ve onu sıkıntıya sokmamasına dikkat edilmesi gerektiğini belirtmektedir. Bunun yanında Hatipoğlu, çalışmak isteyen kadının mutlaka eşiyle bir anlaşmaya varması ve aile içinde bunların konuşulup birlikte bir karara bağlanması, gerektiğini belirtmektedir.²⁰⁶ Aile içinde kadının en önemli görevinin, çocuk kendisine muhtaç olduğu müddetçe ona bakmak olduğunu belirten İslam alimlerine göre, bunun dışında kadın, evinde ve evi dışında kocası ile anlaşmak şartı ile çeşitli iş ve görevlerde çalışabilmektedir. İslam dininde çalışmak isteyen bir kadının çalışmasına engel koyan hiçbir nas bulunmamaktadır.²⁰⁷ Bu bilgiler ışığında, Hatipoğlu'nun kadının çalıştırılmaması gerektiğiyle ilgili herhangi bir aykırı yorumda bulunmadığı görülmekte, kadının çalışma ortamının ve işinin mahiyetinin İslam'a aykırı olmaması gerektiğini vurgulamaktadır.

2.1.5.3 Kadına Şiddet

Kadına şiddet hemen her toplumda sıklıkla görülen bir olgudur ve devletlerin çözüm aradıkları evrensel bir problemdir. Dünya Sağlık Örgütü'nün 2002'de yayınladığı bir rapora göre şiddet, en çok aile ortamında ve kadına yönelik olarak ortaya

---

²⁰⁴ Sandıkçı s.161.

²⁰⁵ Karaman, "Değişen Şartlar Karşısında İslâm Aile Yapısı", s.31.

²⁰⁶ <https://www.youtube.com/watch?v=ExaJPUOT6ZI>, (27 Şubat 2019).

²⁰⁷ Karaman, "Değişen Şartlar Karşısında İslâm Aile Yapısı", s.32.

çıkılmaktadır. Yapılan araştırmalar, kadına yönelik şiddetin belirli bir coğrafya, ırk, toplumların gelişmişlik düzeyi ya da eğitim seviyelerine bağlı olarak ortaya çıkmadığını, bütün dünyada yaygın olarak görülmekte olduğunu ortaya koymaktadır.²⁰⁸

Toplumsal huzur açısından önemli olgulardan biri olan kadına şiddet konusu, bu çalışma boyunca incelediğimiz Hatipoğlu'nun 63 programından 6'sında bahsi geçtiği görülmektedir. Bu programlarda "kadına şiddetin dinimizdeki yeri nedir?" şeklindeki sorulara sıkça rastlanmaktadır. Bu sorulara cevap olarak Hatipoğlu, Hz. Peygamberin bir hadisini aktararak şunları söylemektedir.²⁰⁹ "Bir gün sahabe hanımlar, Peygamberimize gelip kocalarının kendilerini dövdüklerinden şikayetçi oluyorlar. Hz. Peygamber son derece rahatsız oluyor ve gündüzün ortasında cemaati mescide çağırıyor ve son derece ağır sözler konuşuyor. Sahabeye 'sizin içinizde ailesine en iyi olan benim; ben hayatım boyunca hiç bir kadına el kaldırmadım'²¹⁰ diyor. İşte ölçü budur. Hiç bir Müslüman, eşini dövmez, sövmez, kadına şiddet uygulamaz kadın onun ortağıdır eşidir. Kadın ve erkek bir elmanın iki yarısıdır.²¹¹" Eşine kötü davranan erkeklere, ahirette de meleklerin kötü davranacağından bahseden Hatipoğlu, zulmün kimsenin yanına kar kalmayacağını söylemektedir. Kadını zayıf diye dövüp sonra da "ben erkeğim, yaparım" diyen erkeklere buna haklarının olmadığını ikazında bulunmaktadır. Kadına şiddete kesinlikle karşı olduğunu dile getiren Hatipoğlu kadınların erkekler için birer emanet olduğunu dile getirmektedir.²¹²

Yukarıdaki açıklamalarından anlaşıldığı üzere Hatipoğlu, bir Müslüman'ın eşini dövmeyeceğini dile getirmekte ve şiddetin hiç bir koşulda uygulanmasına müsaade etmemektedir. Kadına şiddet konusunda İslam dininin farklı yorumları bir bütün olarak ele alındığında, kadına şiddet kavramının içinde bulunan, kadını dövme eylemi, asla İslam dininin mutlak bir emri olmayıp normal bir davranış olarak da görülmemektedir. Geleneksel düşünceye sahip müfessirlerin aile içi düzensizlik ve

---

²⁰⁸ Etienne G. Krug - Linda L. Dahlberg vd. **World Report on Violence and Health**, Geneva: WHO, 2002, s.5. https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/42495/9241545615_eng.pdf?sequence=1, (10.05.2019)

²⁰⁹ <https://www.youtube.com/watch?v=Xf4w9KjeD74>, (05 Şubat 2019).

²¹⁰ *Tirmizî, Menâkıb 63; İbni Mâce, Nikâh 50; Ebû davud, Edeb: 27; Dârimî, Nikah: 17.*

²¹¹ Ebu Davud, Taharet, 94; İrmizi, Taharet, 82; Darimi, Vudu, 76; Müsned, VI, 256, 37.

²¹² <https://www.youtube.com/watch?v=HccfkGPI6VE>, (05 Şubat 2019).

isyani ortadan kaldırmak ve ailenin dağılmasını önlemek amacıyla, ayeti²¹³ de dayanak olarak, çok hafif olması şartıyla, erkeğin eşini dövmesine ruhsat vermektedirler. Bununla beraber, çağdaş İslam düşünürleri ise ayetin kadın dövmeyle dair bir ruhsat vermediğini savunmaktadırlar.²¹⁴ Her iki yorum da değerlendirildiğinde günümüzde görülen kadına şiddet olaylarının İslam ile bağdaşmadığı ortaya çıkmaktadır.²¹⁵ Hatipoğlu'nun kadına şiddet konusunda çağdaş İslam alimlerinin düşüncelerinden etkilendiği ve kadına karşı herhangi bir şiddetin uygulanamayacağını savunduğu görülmektedir.

Kadına şiddet konusunda Kur'an ve sünnete bütüncül bir şekilde bakıldığında, kadın ve erkek arasında bir ayrım olmadığı, her ikisinin de aynı amaç için yaratıldığı, maddi ve manevi açıdan insanın bütünlüğüne zarar verecek eziyet, baskı, zorlama, saldırı, şiddet, hakaret gibi her tür olumsuz davranışın yasaklandığı görülmektedir. Dolayısıyla İslam dininin kadına karşı uygulanan şiddeti engelleyici bir işleve sahip olduğu ortaya çıkmaktadır.²¹⁶ Dinin teori ve uygulaması arasında farklılıkların olabildiği bilinmektedir. Çünkü dinin, toplumsal tarihsel ve bölgesel farklılıklar bağlamında insanlar tarafından algılanışı ve uygulanışı farklılık gösterebilmektedir. Bunun sonucu olarak, İslâm ile örf arasında kalan, İslamî kuralların özünü yeterince kavrayamamış Müslümanların, eşlerine şiddet uygulayıp bunu meşrulaştırmak için kendi hatalı uygulamalarını İslam'a dayandırmaya çalıştıkları görülebilmektedir.²¹⁷ Bu tür konular ülkemizde bazen dinle ve dindarlıkla alakalı olarak değerlendirilebilmektedir,²¹⁸ fakat Kur'an ve Sünnet'e bakıldığında, kadına şiddete dayanak bulmak oldukça güçtür.²¹⁹ İslam'ın verdiği mesajlarda şiddetin yeri olmamasına rağmen bazı Müslümanların eşlerine şiddet uygulamalarını, teori ile uygulama arasında olan fark ile açıklamak

---

²¹³ Nisa Suresi, 34. Ayet.

²¹⁴ Çiğdem Gülmez, Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet, Ahlaki Çözüm ve Dindarlık, (Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014), s.138.

²¹⁵ İbrahim Kutluay, "Kadına Şiddeti Meşrulaştırdığına Delil Olarak Kullanılan Bazı Âyet ve Hadislerin Değerlendirilmesi", *Marife Dergisi*, Cilt.18, Sayı.2 (kış 2018), s.464.

²¹⁶ Gülmez, s.157.

²¹⁷ Kutluay, s.443.

²¹⁸ Nihat Hatipoğlu'nun "Dosta Doğru" programının incelendiği bir yüksek lisans tezinde, Hatipoğlu'nun kadına şiddeti bireysel bir suç olarak göstermek suretiyle ataerkin uyguladığı sistematik şiddeti gizlediği savunulmaktadır. Geniş bilgi için bkz: Vahdet Mesut Ayan, "Televizyonda Yayınlanan Dini Programlarda Kadının Temsili" (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014).

²¹⁹ Osman Güner, "İslam Düşüncesinde Kadına Yönelik Şiddet Söylemine Bir Bakış", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı.23 (2007), s.53.

mümkündür ve bu hatalı davranışları İslam ile ilişkilendirmek yerine bireysel bir yanlış olarak görmek gerekmektedir. Bu bağlamda dini topluma anlatma iddiasında olan insanların şiddetin herhangi bir çeşidinin İslam dini ile herhangi bir bağlantısının olmadığını izah etmesi oldukça önemlidir.

Hatipoğlu, kadına şiddetin kaynağını dinde aranmasının yanlış olduğunu belirtirken şiddetin kaynağı olarak gördüğü noktaları birkaç başlık altında toplamak mümkündür. Öncelikle Hatipoğlu şiddetin toplumsal problemlerden kaynaklandığını belirtmektedir. Ayrıca kadına şiddetin önlenememesinin ve toplumsal bir yaraya dönüşmesiyle ilgili olarak hukuki eksikliklere işaret etmektedir. Kadına şiddetin toplumumuzda yaygınlaşma sebebinin sorulması üzerine Hatipoğlu, insanların günaha karşı dirençlerinin kırılması, şiddet uygulayan insanların çok çabuk tahliye olabilmeleri ve ölümlerle tehdit edilen insanların şikayetlerinin bir an önce çözüme kavuşturulmaması gibi nedenlerden dolayı kadına şiddetin yaygınlaştığını dile getirmektedir.²²⁰

Hatipoğlu'nun şiddetin kaynağı olarak gördüğü noktalardan birisi de televizyon dizileridir. Ona göre televizyon dizilerinde gösterilen genel anlamda, eşlerin birbirini aldatması, aile içi intikam alma konularının işlenmesi ve aile içi şiddet unsurlarının bulunması toplumda kadına yönelik uygulanan şiddeti basitleştirerek, olağan bir hale getirmektedir.²²¹

Hatipoğlu, kadına şiddetin boşanan eşler arasında sıkça rastlandığını ve bunun en büyük sebebinin de nafaka sorunundan kaynaklandığını dile getirmektedir. Toplumumuzda sıkça görülen bu durumu şöyle açıklamaktadır: "Kadın boşandıktan sonra nafaka almaya başlıyor. Başka biriyle birliktelik yaşamaya başlayıp dini nikah yapıyor, eski kocasından nafaka almaya devam ediyor. Eski kocası da 'benim paramla geçiniyorsun, başka erkekle yedirtmem' diyor. Üzerinde hak iddia etmeye devam ediyor. Acaba boşanan hanımefendilere devlet mi nafaka bağlamalı da eski kocaya bunu bırakmamalı mı?" Medyaya yansıyan haberlere bakıldığında boşanan veya boşanmak üzere olan eşler arasında nafakanın ciddi bir sorun olduğu görülmektedir.²²² Buradan hareketle Hatipoğlu'nun kadına şiddet gibi güncel bir problemin, bir sebebinin de

²²⁰ <https://www.youtube.com/watch?v=eblpD2JvCfs>, (05 Şubat 2019).

²²¹ <https://www.youtube.com/watch?v=eblpD2JvCfs>, (05 Şubat 2019).

²²² <http://www.milliyet.com.tr/kadin-cinayetinin-altindan-nafaka-cikti-adana-yerelhaber-132899/>, (10 Şubat 2019).

nafakadan kaynaklandığını ve çözüm önerisi olarak da devlete çağrıda bulunarak, nafaka konusunda bir düzenlemeye gidilmesi gerektiğini dile getirmektedir. Geleneksel ve dînî bir dayanağı olmadan ülkemiz kanunlarında yer bulan nafaka konusunda, toplumsal rahatsızlığı fark edip dile getirmesiyle, devleti toplumun dini, ahlaki ve geleneksel değerlerine daha uygun bir uygulamaya geçilmesi konusunda uyararak toplumda sıkça görülen nafaka kaynaklı şiddetin önüne geçmek adına tedbirlerin alınmasını tavsiye ettiği anlaşılmaktadır.

Her ne kadar Hatipoğlu, kadına yönelik şiddeti eleştirmekle birlikte, bazı programlarında ifadeler incelendiğinde şiddet algısının nasıl olduğuyla ilgili bir analiz yapmak gerekli hale gelmektedir. Hatipoğlu bir konuşmasında şiddet uygulanmasını eleştirirken şiddete açık kapı bırakan sözler sarf ettiği görülmektedir: " Karı koca arasında hayatlarında bir defa iki defa anlaşmazlıklardan dolayı, her iki tarafın birbiriyle kavgası, itiş-kakışı olabilir, bu anlayışla karşılanabilir. Fakat sürekli olarak kadını dövmek bir erkeğe yakışmaz bu bizim geleneğimizde, edebimizde, adabımızda yoktur."²²³ Bu ifadeleri açmadan önce Hatipoğlu'nun şiddet algısını anlayabilmek adına, kadına şiddetin muhtevası ile ilgili genel bilgilere değinmek faydalı olacaktır.

Dünya Sağlık Örgütü kadına şiddeti, kadına uygulandığında fiziksel, cinsel ya da psikolojik açıdan zarar ya da acı veren veya bu eylemlerle tehdit etmeyi, zorla ya da keyfi olarak hürriyetinden mahrum etmeyi içine alan, kamuda ya da özel alanlarda gerçekleştirilen herhangi bir cinsel temelli davranış olarak tanımlamaktadır.²²⁴ Kadına uygulanan şiddetin çeşitleri bulunmaktadır ve bunlar, fiziksel şiddet, psikolojik şiddet, cinsel şiddet ve ekonomik şiddet olarak belirtilmektedir.²²⁵ Fiziksel şiddet, kadının bedenine zarar veren her türlü davranıştır. Tokat, tekme, bıçak ya da ateşli silahlarla saldırma fiziksel şiddete verilebilecek örneklerdir. Psikolojik şiddet, kadına yönelik utandırma, tehdit etme, aşağılama gibi kadının ruhsal yapısına zarar verecek her türlü söz ve davranışlardır. Cinsel şiddet, kadını zorlayarak istemediği halde ilişkiye girmek, istemediği ve hoşlanmadığı türden cinsel ilişki için kadına zor kullanmaktır. Ekonomik

²²³ <https://www.youtube.com/watch?v=hFpwPiLfEd4>, (05 Şubat 2019).

²²⁴ Krug ve Dahlberg, s.5. https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/42495/9241545615_eng.pdf?sequence=1, (10.05.2019)

²²⁵ Dilek Karal ve Elvan Aydemir, **Türkiye’de Kadına Yönelik Şiddet**, Ankara:Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu Yayınları, 2012, s.22.

şiddet ise, kadının ihtiyaçlarını karşılayacak maddi imkanlara ulaşmasını engellemek, kadını iş hayatından uzaklaştırarak ekonomik açıdan bağımlı hissettirmek ya da kadının ekonomik gelirine el koymak olarak tanımlanmaktadır.²²⁶

Şiddetin tanımı ve çeşitleri göz önüne alınca, incelediğimiz programlarda, Hatipoğlu'nun kadına şiddeti sadece fizikî şiddet açısından ele aldığı görülmektedir. Kadına şiddet konusunu içeren programlarında şiddeti, genellikle fiziksel şiddet açısından ele alıp incelemekle yetinmekte ve kadının çalışması ya da çalışmaması konusunda eşi tarafından zorlanamayacağını belirtmesi dışında²²⁷, diğer şiddet türleriyle ilgili herhangi bir ifade ve uyarıda bulunmadığı görülmektedir. Şiddet kavramını daha geniş tanımlayarak şiddetin diğer unsurlarına ve dinin bunlara bakışına da temas etmemiş olması bir eksiklik olarak görünmektedir. Zira fiziksel şiddet kadar görünür olmasa da ekonomik, sözlü ve cinsel taciz olarak ortaya çıkan şiddet türleri, modern yaşamda kadınların sıkça karşılaştıkları bir sorun olarak varlığını sürdürmekte ve dinin, bu formdaki şiddete yönelimleri engellemek için caydırıcılığının olduğu da bilinmektedir.

Öte yandan fiziki şiddet konusunda, aslında şiddetin İslam diniyle bağdaşmayan bir davranış olduğunu belirtse de bazı programlarında, eşlerin hayatlarında bir iki kez kavga etmelerinin (birbirlerine vurmalarının) anlaşılır olabileceğini dile getirmesi şiddete kapı aralayan bir söylem olarak anlaşılabilir. Şiddete asla meyledilmemesini vurgulayan Hatipoğlu'nun bu söylemi, gerektiğinde kadına şiddet uygulanabileceği ya da istisnai durumlarda hafif düzeyde karşılıklı şiddette bir mahsur olmadığı gibi bir fikrin, izleyicilerin zihninde oluşması ihtimalini barındırmaktadır. İslam dininin televizyonda temsilcisi konumundaki kişilerin her ifadesinin İslamî bir kural olarak algılanabileceği göz önüne alınca, Hatipoğlu'nun bu söylemleri, İslam'da şiddete onay verildiğinin anlaşılabilmesi ya da şiddeti meşrulaştırmak adına kullanılabileceği tehlikesini ortaya çıkarmaktadır.

Hatipoğlu'nun programları üzerine yapmış olduğumuz incelemeler sonucunda aileye çok önem verdiği, ailenin parçalanmasına karşı olduğu ve eşlerin ailenin

²²⁶ Neylân Ziyalar ve Selin Yılmaz, "Kadına Yönelik Şiddet", **Din ve Hayat Dergisi**, Sayı.15 (Şubat 2012), s.65.

²²⁷ Doğrudan şiddetle ilgili bir açıklama olmamasına rağmen, ekonomik şiddet türüne dolaylı olarak vurgu yapılmaktadır. Bkz: <https://www.youtube.com/watch?v=o0fg-RW2i1U>, (27 Şubat 2019).

devamını sağlamak adına taviz vererek yoğun çaba sarf etmeleri gerektiği fikrini sıkça savunduğunu tespit etme imkanımız olmuştur. Ailenin bütünlüğüne verdiği bu özel önemden hareketle, her ne kadar kendisi, ufak kavgalar olarak nitelediği aile içi olaylara müsamaha göstermek ile ailenin parçalanmasını engellemek arasında doğrudan bir ilgi kurmamış olsa bile, programları bütüncül bir bakış açısıyla ele aldığımızda, ailenin bütünlüğü için bunlara müsamaha gösterilmesini istemesi arasında bağ kurulabileceğini söylemek yanlış olmaz.

Kadına şiddet konusu yanında toplumda sıkça görülen bir diğer şiddet türü de çocuğa karşı uygulanan şiddettir. Hatipoğlu'nun incelediğimiz programlarında, çocuklarını sıkça döven anne babanın şikayet edilmesinin günah olup olmayacağı sorusuna, böyle anne babaları şikayet etmemek günahtır şeklinde cevap verdiği görülmektedir.²²⁸ Başka bir programda ise "Anne babalar rahmettir merhamettir bazen bizim iyiliğimiz için bizim kulağımızı çekebilirler, fakat dayakla terbiye olmayacağını anne babalara da hatırlatalım"²²⁹, diyerek çocuk terbiyesinde dayanın kullanılmasının yanlış olduğunu belirtmektedir. Buradan da Hatipoğlu'nun modern eğitim anlayışını benimsediği ortaya çıkmaktadır. Çünkü, eğitiminde kullanılan dayanın çocuğu ehlileştirdiğini savunan ve gerekli gören geleneksel eğitimcilerin karşısında, dayanın, çocuğa faydasından çok zararının olacağını düşünen ve dayağa karşı olan modern eğitimcilerin, dayak yiyerek cezasını çektiğini düşünen çocuğun, tekrar aynı yanlışı yapma cesaretini bulabileceğini öne sürdükleri görülmektedir.²³⁰

Ayrıca Hatipoğlu, ebeveynlerin çocuklarına çok sık şiddet uyguladığı durumlar söz konusu olduğunda çocukların bu durumu devlet kurumlarına ya da bir başka otoriteye bildirmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Çocuğa uygulanan şiddetin yaygın olduğu toplumumuzda, çocukların şiddete maruz bırakılmaması için hem toplumun hem de şiddet gören çocuğun resmi kurumlar aracılığıyla bu durumu ortadan kaldırmaya yönelik adımlar atmasını tavsiye etmektedir.

²²⁸ <https://www.youtube.com/watch?v=VQ99IPjsCgE>, (18. Aralık 2018).

²²⁹ <https://www.youtube.com/watch?v=2OjIbOrUF4>, (18. Aralık 2018).

²³⁰ Ayrıntılı bilgi için Bkz.Faruk Bayraktar, "Eğitimde Disiplin, Ceza ve Dayak Üzerine", **Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi**, Sayı.1 (1994), ss.97-107.

2.1.6. Ailede Çocuk Eğitimi

Ailenin temelini evlilik ile atan eşler, çocuk sahibi olarak nesillerini devam ettirmek isterler. Bu, aile kurumunun önemli amaçlarından biridir. Dünyaya getirilen çocuk, aileye mutluluk verdiği gibi bazı sorumlulukları da beraberinde getirmektedir. Allah'ın, anne-babalara emanet ettiği çocuklar, ebeveynleri için hem birer nimet hem de sınavdırlar. Allah'ın, emanetlerine sahip çıkıp onları her iki hayata da hazırlamak için doğru bir şekilde yetiştirmek ve topluma faydalı birer fert haline getirmek aile içerisinde anne babaların en önemli görevlerindedir.

Dünyada yapılan bilimsel araştırmalar insanın gelişimi açısından ilk altı yıllık dönemini çok önemli görmektedir. Bu dönemde çocuklar biyolojik ve ruhi olarak çok hızlı gelişmektedirler. Çocuğun en temel özellikleri ve yetenekleri oluşmaya yine bu dönemde başlamaktadır.²³¹ Çocukluk yıllarında kazanılan bu özellik ve yeteneklerin büyük bir bölümü yetişkinlikte, bireyin kişiliğini, inanç ve değer yargılarını şekillendirmektedir.²³² Bu sebepten çocukların bu yaşlarda eğitimi ve terbiyesi oldukça önemlidir. Çünkü çocuklar bu yaşlarda edindikleri bilgi, görgü, inanç, ahlak kurallarını ileriki dönemlerde hayatlarında uygulayacaktır.

Bu dönemdeki çocuklar genellikle çevrelerindeki kişilerin dini ortamına alışmaya ve uyum sağlamaya çalışırlar. Önceleri bilmeden ve düşünmeden taklit ederek çevresindekilere intibak etmeye çalışan çocuklar, kendi çevrelerindeki tutum ve davranışları dini normları ve kuralları, gelenek ve görenekleri, kendilerine rol model olarak seçtikleri yetişkinlerden öğrenirler.²³³ Başlangıçta taklit yoluyla gerçekleşen dini yaşayış, çocuğun çevresine ve kişisel yeteneklerine göre yavaş yavaş gelişip içselleşerek onun dini kişiliğini oluşturur.²³⁴

---

²³¹ Mustafa Önder, "Okul Öncesi Dönem Çocuklarının Aile Eğitimi", **Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt.15, Sayı: 1 (Haziran 2011), S. 379.

²³² Mualla Selçuk, "Çocuk Eğitiminde Dini Motifler (Okul Öncesi Çağ)", **İslamî Araştırmalar Dergisi**, Cilt.4, Sayı.2, (Nisan 1990), s.105.

²³³ Ahmet Koç, " 'Okul Çağı' Çocuklarının Ailede Din Eğitimi", **İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Sayı.17 (Haziran 2008), s.157.

²³⁴ Hayati Hökekleli, **Din Psikolojisi**, 3. Basım, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1998, s.255.

Hız. Peygamber (sav), "Çocuklara ikramı ve onların terbiyelerinin güzelleştirilmesini"²³⁵ emretmiştir. Çocukları eğitip, terbiyelerinin güzelleşmesini sağlayacak ilk kişiler, ebeveynler olacaklarına göre, çocuk eğitiminde öncelikle anne-babalara çok önemli ve büyük vazifeler düşüyor demektir. Çünkü, çocukların genel eğitimlerinin içinde dini terbiyeleri de çok önemli bir yer tutar..²³⁶

Aile çocukların bilgiyi, örfü, adeti, sevgiyi ve inancı örnek alma şeklinde aile fertlerinden öğrendiği önemli bir okuldur. Bu hakikati bilen tüm toplumlar ve inançlar aile kurumunun yapısını korumaya dikkat etmişlerdir. Yapılan araştırmalarda iyi bir aile terbiyesi alan çocukların kendileriyle ve toplumla barışık oldukları, yaptıkları işlerde de başarılı oldukları ortaya çıkmaktadır.²³⁷

Özellikle altı yaşına kadarki dönemde yoğun olmak üzere, her yaşta çocukların aile içerisindeki eğitimi, ebeveynleri ilgilendiren önemli bir sorumluluktur. Hatipoğlu programlarında bu konuyla ilgili olarak anne-babalara hitaben çocukların aile içinde eğitiminin nasıl olması gerektiğiyle ilgili bilgiler aktarmaktadır. Çocukların maddi ve manevi şekilde terbiye edilmesi gerektiğini dile getiren Hatipoğlu maddi terbiyeyi, sözel olarak çocuğun terbiyeli olması konusunda uyarılması, ve bir takım tedbirler alınması şeklinde açıklamaktadır. Manevi terbiyeyi ise, çocuğun, belli ayet, sure ve dualar okunarak manevi bir zırhla korunması, kalbî terbiyesi şeklinde açıklamaktadır.²³⁸

Hatipoğlu, çocuklarının manevi anlamda korunmasını, itaatkar olmasını, yaramaz olmamasını, iyi huylu, dinine bağlı olmasını, Allah'a itaatkar olmasını, hayırlı evlat olmasını isteyen anne-babaların okuması gereken sure ve ayetlerin neler olduğunu tek tek açıklamaktadır. Bu sure ve duaların okunması çocuklara, pozitif yönüyle "etki edeceği ümit edilir" şeklinde bir ifade kullanan Hatipoğlu, şöyle devam etmektedir: "...neden 'ümit edilir', herkesin ettiği duanın kabul edilip edilmeyeceğini bilemeyiz. İç alem maneviyat kişiden kişiye değişeceği için böyle söylenir." Hatipoğlu, çocuğu manevi yönden düzeltmek için ilgili sure okunduğunda çocuk kesinlikle düzelir

---

²³⁵ İbn Mace, Edep, 3.

²³⁶ Mustafa Öcal, "Ailede Çocukların Dini ve Ahlaki Eğitimlerinde Karşılaşılan Problemlerin Başlıca Sebepleri ve Çözümü İçin Bazı Teklifler", **Aile ve Çocuk Sempozyumu**, Bursa: 4-6 Ekim 1991, s.191.

²³⁷ Önder s.378.

²³⁸ <https://www.youtube.com/watch?v=Jd4Gkh9T6DI>, (05.03.2019).

dememekte, düzelmesi ümit edilir demektedir ve bunun bir dua olduğunu dile getirerek duaların kabul olmasının da dua edenin manevi durumuna bağlı olduğu için her zaman kesin ve aynı sonuç çıkmayacağını belirtmektedir.

Hatipoğlu'nun çocuklara sadece dua/sure okuyarak onların eğitilmesinin sağlanabileceğiyle ilgili verdiği bilgiler her ne kadar kesinlik içermese de, konuya din eğitimi açısından bakıldığında, eğitim öğretimin ikinci plana itildiği anlaşılmakta ve böylelikle bu anlayışın tevekkül kavramıyla da çeliştiği ortaya çıkabilmektedir. Bilindiği üzere basit anlamda tevekkül, insanın kendi üzerine düşen görevleri yerine getirdikten sonra, işin tamamına ermesi için Allah'a dua etmesi anlamına gelmektedir. Bu bağlamda Hatipoğlu'nun hiçbir eğitim faaliyetinde bulunmadan sadece Allah'a dua edilmesiyle çocuğun düzeltilebileceğini/eğitilebileceğini savunması, tevekkül anlayışının izleyiciler tarafından yanlış kavranmasına zemin hazırlamaktadır. Bu da toplumda, başka hiç bir eylemde bulunmadan, sadece dua edilerek bir takım amaçlara ulaşılabileceği gibi yanlış bir inancın yerleşmesine sebep olabilmektedir.

Aile içerisinde çocuklara öğretilmesi gereken konulardan bahsettiği programında Hatipoğlu, çocuğun ilk duyacağı şeyin ezan ve kamet olması gerektiğini dile getirmektedir.²³⁹ Hz. Peygamber (sav)'in yeni doğan bebeğin sağ kulağına ezan sol kulağına da kamet okuyup damağına da yumuşatılmış hurma yapıştırdığını aktarmaktadır. Hatipoğlu aynı programda çocuk eğitiminde dikkat edilmesi gereken kuralları maddeler halinde sıraladığı için konunun anlaşılması açısından kuralların aşağıdaki şekilde maddeler halinde sıralanması daha uygun olacaktır.

1.Çocuğa ilk öğretilecek sözün Allah olması gerektiğini belirten Hatipoğlu, çocuk biraz daha serpilince de kelime-i tevhid'in öğretilmesi gerektiğini dile getirmektedir. Allah'ın rahmeti ve ismi çocuğun belleğine yerleşmesi gerektiğini ve bunun çocuğa bir özgüven vereceğini belirten Hatipoğlu şöyle devam etmektedir: "Allah beni koruyor beni bir koruyan var bir güç var babamın annemin üzerinde bir güç beni koruyor düşüncesi çocuğun ruh iklimine yerleşir. Bu nedenle de Allah kelimesi ve Lailaheillah kelimeleri çocuk için son derece önemlidir."²⁴⁰ Buradan anlaşıldığı üzere

²³⁹ https://www.youtube.com/watch?v=KeNwn_f7awE, (05.03.2019).

²⁴⁰ https://www.youtube.com/watch?v=KeNwn_f7awE, (05.03.2019).

Hatipoğlu din eğitiminin çocuk doğar doğmaz başlaması gerektiğini ve bunun, Hz Peygamber (sav)'in de uygulamalarında olduğu gibi bir an önce çocuğa dini içerikli kelimelerin duyurulması yoluyla yapılabileceğini tavsiye ettiği görülmektedir.

2.Ebeveynlere çocuklarını önemsemelerini tavsiye eden Hatipoğlu, çocukları bir şeyden anlamayan değersiz varlıklar olarak görmenin onlara zarar vereceğinden bahsetmektedir. Her ne kadar yetişkin bir birey olmasalar da çocuklara da değer vererek onların düşüncelerini de dinlemek gerektiğinden bahseden Hatipoğlu, iyi bir şey yaptığında "maşallah benim evladım ne güzel yapmışsın" diyerek çocukları takdir etmek gerektiğini belirtmektedir.²⁴¹ Böylelikle çocuk iyi bir şey yaptığında annesi-babası tarafından takdir edildiğini düşünür ve bu iyi davranışı tekrar yapmaya istekli ve elverişli olur. .Bu durumun çocukların özgüven kazanmalarında pozitif yönde bir etkiye sahip olduğu göz önüne alınca Hatipoğlu'nun tavsiyesinin çocuk eğitimi açısından önemi anlaşılmaktadır.

3.Çocukların kendilerini geliştirip hayatı ve dünyayı tanıdıkları ve uyum sağlamaya çalıştıkları; kuralları, kazanma ve kaybetme duygularını öğrendikleri en önemli faaliyetlerin oyunlar olduğu bilinmektedir.²⁴² Hatipoğlu anne babalara çocuk eğitiminde oyunun önemli olduğunu ve ebeveynlerin de bu oyunlara katılması gerektiğini tavsiye etmektedir. Bu konuyla ilgili Hz. Peygamberin: "Çocuğu olan kimse onunla çocuklaşsın"²⁴³hadisini aktaran Hatipoğlu ebeveynlere çocuklarının oynamayı sevdikleri oyunları, onlarla birlikte oynamalarını tavsiye etmektedir. Birlikte kaliteli vakit geçiren ebeveyn ile çocuk arasındaki bağlar kuvvetlenir ve birbirlerini daha iyi anlamaya başlarlar. Bunun da aile içi anlaşmazlık ve çatışma durumlarının ortadan kalkmasına ve ailede eğitimin daha verimli bir şekilde yapılmasına olanak sağladığı görülebilir.

4. Çocukların aile içinde eğitilmesinde güçlü etkisi olan faktörlerin başında sevgi gelir. Çocuklarda diğer duygular gibi sevgi de doğuştan gelmektedir ancak sevgi sonradan ve dışarıdan bir etkiyle geliştirilir. Bunun için Çocuklarda bulunan bu duygu

²⁴¹ https://www.youtube.com/watch?v=KeNwn_f7awE, (05.03.2019).

²⁴² Ayrıntılı Bilgi İçin Bknz: <https://bengisemerci.com/cocuk-gelisiminde-oyunun-ve-oyuncagin-onemi/> (15.03.2019).

²⁴³ Camiüssağir 6:209, 8975.

ebeveynler tarafından sevgi ortamında bulunarak ve iyi yönlendirilerek geliştirilmelidir. Karşılıklı sevgi ortamını oluşturulan ailelerde çocukların eğitimi daha kolaydır. Çünkü sevgi öğrenmeyi kolaylaştırır ve eğitimin itici güçlerinden biridir.²⁴⁴

Çocuğun eğitiminde dikkat edilecek hususlardan birisinin çocuğun seviyesine uygun konuların seçilmesi olduğunu belirten Hatipoğlu, "büyüklere cehennemi anlatabilirsiniz ama çocuğa cehennemden bahsetmenin bir anlamı yok. Çocuğa sevgiden muhabbetten bahsetmek lazım ki çocuk bunları öğrenip uygulasin. Çocuklarımızı lütfen ürkütmeyin, korku aşlamayın, Allah ile korkutmayın."²⁴⁵ demektedir. Hatipoğlu, eğitimde, konuları muhatapın anlayacağı şekle indirgemenin gerekliliğinden ve aile içinde sevgi merkezli bir eğitimin oluşması gerektiğinden bahsetmektedir. Hatipoğlu'nun da bahsettiği gibi, özellikle dini konular anlatılırken çocukları korkutarak Allah'a saygı duymasını öğretmek yerine Allah'ı severek, merkeze sevgi duygusunun alarak, Allah'a saygı duymasını öğretmeye çalışmak daha doğru bir yaklaşımdır.

Ailelere çocuklarına karşı sevgi dolu olmalarını onların yanında neşeli olmaya çalışıp sıkıntılarını belli etmemelerini tavsiye eden Hatipoğlu, aynı zamanda aşırı bir sevgi ile çocuklarını sevenlerin de bu duygularını çocuklarına belli etmemelerini tavsiye etmektedir. Aksi takdirde, ne yaparlarsa yapsınlar anneleri babaları tarafından hoş karşılanacağı fikrine kapılan çocukların, şımaracağını vurgulamaktadır. Bu sebepten dolayı sevgide dengeli olunmasını tavsiye eden Hatipoğlu, çocukların eğitiminde gerektiğinde cezaya da başvurulabileceğini belirtmektedir. Bu cezanın mahiyetini de şöyle açıklamaktadır: "Cezalandırma derken tabi ki tokadı, dövme, sövmeyi, damgalamayı kastetmiyorum. Cezalandırma, bugün diyelim ki şuraya çıkacaktık, oraya çıkmıyoruz. Çünkü şunu yapmış olman lazımdı, yapmadığın için çıkmıyoruz, şeklinde olabilir."²⁴⁶

Bu açıklamalardan anlaşılacağı üzere Hatipoğlu'nun ceza anlayışının eğitimdeki karşılığı ikinci tip cezadır. Yani, "bireyin yaptığı bir davranışa karşılık,

---

²⁴⁴ Fahri Kayadibi, "Sevgi Faktörünün Eğitim Verimliliği Üzerine Etkisi", **İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Sayı.5 (2002), s.33-34

²⁴⁵ https://www.youtube.com/watch?v=KeNwn_f7awE, (05.03.2019).

²⁴⁶ https://www.youtube.com/watch?v=KeNwn_f7awE, (05.03.2019).

organizma için olumlu sayılan ortamdaki uyarıcıların ortamdaki çıkarılarak istenmeyen davranışın ortadan kaldırılması veya tekrarlanma olasılığının azaltılması amacıyla uygulanan cezadır." Birinci tip ceza ise, "bireyin yaptığı bir davranışa karşılık, organizma için olumsuz sayılan uyarıcıların ortama katılmasıdır." Söz dinlemeyen çocuğa kızılması birinci tip cezaya örnek olarak gösterilebilir.²⁴⁷ Uzmanların, ikinci tip cezanın bireyi istenmeyen davranıştan uzaklaştırmak için daha etkili bir yöntem olduğunu savunmaları göz önüne alınca, Hatipoğlu'nun tavsiyesinin öğrenme psikolojisi açısından önemi daha iyi anlaşılmaktadır.

Çocuklarla konuşurken aşırı sert olmamak gerektiğini belirten Hatipoğlu, gençler ebeveynlere seslenerek: "...aşırı sertlik aşırı disiplin geri teper. Kedinin en acımasız olduğu an köşeye sıkıştığı andır, insanın yüzüne atlar. Çocuğu o hale getirmeyin, yani hiçbir zaman size refleksle hareket edecek size kötü tepki gösterecek hale getirmeyin. İlimli, kontrollü yani ona kızarken de iyi şeyler anlatırken de yanlışlarını söylerken de kontrollü hareket ederseniz sınırı aşmazsanız aranızdaki sevgiyi düşmanlığa dönüştürmemiş olursunuz"²⁴⁸ tavsiyelerinde bulunmaktadır. Hz. Peygamber (sav)' in, "düşmanlığınızda da ölçülü olun dostluğunuzda da. Çünkü yanılabilirsiniz." hadisini aktaran Hatipoğlu, toplumsal ilişkilerde olduğu gibi aile içinde çocuklarla kurulan iletişimde de itidalli olmak gerektiğini, aşırılıktan kaçmak gerektiğini vurguladığı anlaşılmaktadır.

Bununla birlikte Hatipoğlu, çocuklar istenmeyen bir davranış sergilediklerinde çocuğun şahsına karşı tenkitte bulunulmak yerine yaptığı davranışın kötü olduğunu dile getirmenin daha doğru olacağını dile getirmektedir."Sen kötü çocuksun, sen adam olmazsın deme. Evladım bu iş doğru değil diyerek çocuğu o kötü işten soğut, çocuğu kendisinden soğutma. Böyle bir disiplinle hareket edersen çocuğu kazanma şansın olur aksi takdirde çocuğu sokağa teslim edersin"²⁴⁹ diyen Hatipoğlu, çocukla ebeveyn arasındaki sevgiye dayalı iletişimin koparılmaması gerektiğini ve çocuğun benlik duygusuna zarar verecek söylemlerden uzak durulması gerektiğini vurguladığı anlaşılmaktadır.

---

²⁴⁷ Murat Civelek, Öğrenme Psikolojisi, <https://alonot.com/forum/viewtopic.php?t=3142>, (05.03.2019).

²⁴⁸ https://www.youtube.com/watch?v=KeNwn_f7awE, (05.03.2019).

²⁴⁹ https://www.youtube.com/watch?v=KeNwn_f7awE, (05.03.2019).

5.Çocukları aile içinde eğitirken onlara temizlikle ilgili de terbiye verilmesini tavsiye eden Hatipoğlu, çocuğa elini-yüzünü nasıl yıkayacağını, tuvaleti nasıl kullanacağını, yemeği kaşık ve çatala yemesi gerektiğini, yemekten sonra elini ağzını yıkaması gerektiğini uygun bir şekilde öğretmenin ebeveynin görevi olduğunu hatırlatmaktadır. Bu sayılan maddi temizliğin yanında çocuğun manevi temizliğine de dikkat edilmesi gerektiğini vurgulayan Hatipoğlu, çocuklara küfürlü konuşmalar öğretilmemesini ve çocuğun küfür öğreneceği ortamlardan uzak tutulmaya çalışılması gerektiğini belirtmektedir.²⁵⁰

6. Yukarıda çocukların, kendilerine rol model aldıkları kişilerden gördükleri davranışları taklit ederek öğrendiklerinden bahsedilmişti. Çocuklar için en önemli rol modeller, anne babalarıdır. Ebeveynlerin yaptıkları hatalı davranışları çocuklar da taklit ederek içselleştirip kendi davranışı haline dönüştürebilmektedirler. Bu sebeplerden dolayı Hatipoğlu, anne babaları yalan söylememeleri ve çocuklarına yalan söyletmemeleri konusunda uyarmaktadır. Çocuklarının yanında yalan söyleyen ebeveynlerin, çocuklarının temiz fitratlarını bozarak onlara sahtekarlık öğrettiklerini belirtmekte ve buna maruz kalan çocukların da yalan söyleme alışkanlığı kazanacaklarını dile getirmektedir.²⁵¹

Bununla birlikte çocukları yalancılıkla suçlamamak gerektiğini belirten Hatipoğlu, çocuğun yalan söylemesi durumuyla karşılaşan ebeveynlerin, çocuğa manevra alanı bırakması gerektiğini tavsiye etmektedir. Çocuğa sen yalancısın denildiğinde çocuk sahtekarlığını ilan eder, ebeveyni tarafından yaftalanır ve yalan söylemek onun için sıradanlaşır diyen Hatipoğlu, bunun yerine "sen yanlış hatırlıyorsun galiba on dakika düşün tekrar konuşalım"²⁵² gibi sözlerle çocuğa, yanlışından dönme fırsatı vermek gerektiğini söylemektedir. Hatipoğlu'nun bu sözlerinden, çocuğun aile içindeki saygınlığını zedelememek gerektiği ve çocuğa, yaptığı hatayı düzeltme fırsatı verilerek yanlış davranışın sıradanlaştırılmaması gerektiğini tavsiye ettiği ve böylelikle çocuğun tekrar aynı hatayı yapmaktan kaçınacağına işaret ettiği anlaşılmaktadır.

---

²⁵⁰ https://www.youtube.com/watch?v=KeNwn_f7awE, (05.03.2019).

²⁵¹ https://www.youtube.com/watch?v=KeNwn_f7awE, (05.03.2019).

²⁵² https://www.youtube.com/watch?v=KeNwn_f7awE, (05.03.2019).

7. Çocuklara disiplinlinin mutlaka öğretilmesi gerektiğini vurgulayan Hatipoğlu, namazın, günün belli saatlerinde abdest alıp, belli bir yerde, belli bir yöne, belli hareketler yaparak eda edilmesinin en önemli disiplinlerden biri olduğunu dile getirmektedir. Oruç ibadetinin de bir disiplin olduğunu, çocuğun sabahtan akşama kadar yemeyip aç kaldığı için aç olan insanları düşündüğünü, yemeğin, suyun kıymetini anladığını böylece çocuğun daha merhametli olabileceğini aktarmaktadır. Bu nedenlerle disiplinin hayatın bizatihi kendisi olduğunu ve disiplinli olan milletlerin mutlak manada başarılı olduklarını belirtmektedir. Çocuklara ibadetler yoluyla saatin, günün, yılın belli bir plan dahilinde yaşanmasının öğretilmesi, zamanı verimli kullanma adına bir disiplin sağlayacağı için önemli bir eğitim olarak değerlendirilebilir. Bu sebepten Hatipoğlu'nun, disiplinli bireyler yetiştirmek adına ibadet öğretiminin önemine dikkat çektiği görülmektedir.²⁵³

8. Çocuklara her istediğinin verilmemesini tavsiye eden Hatipoğlu, eğer çocuğa her istediği verilirse, çocuğun daha fazlasını isteyeceğini ve elde ettiği şeyleri yetersiz bulacağını, bunun da çocuğun doyumsuzluğuna neden olacağını dile getirmektedir. Çocuklarının her istediğini almaması yönünde ebeveynleri uyan Hatipoğlu, eğer ebeveynlerin çocuklarının isteklerini illa yerine getireceklerse bunu bir ödüle dönüştürmelerini şöyle tavsiye etmektedir: "Çocuk oyuncak istediği zaman, hemen o saniye dünyaları yıkarım ben çocuğuma getiririm oyuncağı deme. De ki oğlum daha dün almıştım geçen hafta almıştım sana, sonra alırım de. İyi bir şey yaptır ona, çocuk güzel bir şey yaptıktan sonra ona ödül olarak o istediğini ver ama dediğim gibi kolayca erişmesin. Kolay para elde etmesin. İsteddiğini çalışmadan elde etmesin. Benim bir babam var sırtımı sıvazlayan, babam bana getirir demesin. Çalışmam gerek, kazanmam gerek, diye düşünsün."²⁵⁴ Bu sözlerden anlaşılacağı üzere Hatipoğlu, çocukların tüm isteklerini yerine getirmek çocukları hazırcılığa ve kolaycılığa iteceği için ebeveynlerin dikkatli davranıp çocuklarını çalışarak kazanmaya yönlendirmek için, onların bazı isteklerini ertelemeleri veya reddetmeleri gerektiğini vurgulamaktadır.

---

²⁵³ https://www.youtube.com/watch?v=KeNwn_f7awE, (05.03.2019).

²⁵⁴ https://www.youtube.com/watch?v=KeNwn_f7awE, (05.03.2019).

Aile içinde çocukların doğru eğitilmeleri için gerekli tepkilerin alınması gerektiğini belirten Hatipoğlu, ebeveynleri üzerine düşen sorumlulukları yerine getirmeleri konusunda daima dikkatli olmaları yönünde uyardığı anlaşılmaktadır.

2.1.7. Ailede Ebeveynlere Karşı Sorumluluklar

Ailenin temelini oluşturan anne ve babalar birbirlerine besledikleri sevgi, şefkat ve merhamet duygusuyla ve soylarının gelecek nesillerde devam etmesi isteğiyle çocuklarını dünyaya getirirler. Birçok maddi ve manevi sıkıntıya katlanarak çocuklarını yetiştirip büyütmeyle çalışırlar. Anne ve babalar olmasa çocukların da dünyaya gelemeyeceği gerçeği, çocukları, anne ve babalarına karşı minnet duygusu besleyerek onlara karşı bir takım görevleri yerine getirme sorumluluğunu doğurmuştur. Bu durum Kur'an'da şöyle ifade edilmektedir: *"Biz İnsana anne babasıyla ilgili öğütler verdik. Annesi güçten kuvvetten düşerek onu karnında taşımıştır: çocuğun süttten kesilmesi iki yıl içinde olur. Bunun için (ey insan), hem bana hem anne babana minnet duymalısın: sonunda dönüş yalnız banadır."*²⁵⁵ Ailenin mutlu bir şekilde devamını sağlamak için her bireyin üzerine düşen bir takım görev ve sorumluluklar olduğu yukarıda bahsedilmişti. Çocukların da aile huzuruna ve mutluluğuna katkı sağlamaları için kendi görev ve sorumluluklarını yerine getirmeleri gerekmektedir. İslam dini, çocukların anne babalara karşı yerine getirmesi gereken görev ve sorumlulukları açıklamış ve bunların anne ve babanın, çocuklar üzerinde sahip oldukları haklar olduğunu bildirmiştir. Genel olarak çocukların anne babalarına karşı görev ve sorumlulukların şöyle sıralayabiliriz: "Anne babaya itaat etmek, onlara iyi davranmak, saygılı olmak, maddi ihtiyaçlarını gidermek, rızalarını almak, dua etmek, kötü söz söylememek, öldüklerinde hayırla anmak ve dostlarıyla ilişkiyi devam ettirip ikramda bulunmaktır."²⁵⁶

Hatipoğlu, dünyaya gelme vesilesi olan anne babaların çocukları üzerinde bir çok haklarının olduğunu dile getirmekte ve çocukların bu görev ve sorumlulukların yerine getirmesi durumunda, günahlarının affedileceği, başlarına gelecek kaza, musibet ve

---

²⁵⁵ Lokman Suresi, Ayet.14.

²⁵⁶ Ömer Sabuncu, "Hz. Peygamber ve Anne-Baba Sevgisi", **Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Sayı.17 (Ocak-Haziran 2007), s.195.

sıkıntılara engel olunacağını belirtmektedir.²⁵⁷ Hatipoğlu, dünya ve ahiret mutluluğu için anne babaya karşı görev ve sorumlulukların yerine getirilmesi gerektiğini tavsiye etmektedir. Anne babaya karşı yerine getirilen görev ve sorumlulukların, günahları affettirmesiyle ahiret mutluluğuna; kaza ve musibetlere engel olup sıkıntıların aşılmasını sağlamasıyla da dünya hayatındaki mutluluğa ulaştıracağını vurguladığı anlaşılmaktadır.

Anne-baba hakkıyla ilgili, "...en çok iyiliği kim hak ediyor? diye soruyor bir sahabe ve Peygamberimiz üç defa annen, bir defa baban diye cevap veriyor."²⁵⁸ hadisini aktaran Hatipoğlu, annenin hakkının ödenemeyeceğini ve annenin babadan üç kat daha fazla hakka sahip olduğunu dile getirmektedir. Hatipoğlu, aynı programda bu konuyla ilgili şu hadiseyi aktarmaktadır: "...adamın biri Horasan'dan Mekke'ye annesini sırtında taşıyor. Abdullah ibn Ömer de adama bu davranışından dolayı, sadece annenin doğum sancularından birinin hakkını vermişsindir diyor."²⁵⁹ Bunlardan hareketle annelerin hamilelikte çektiği sıkıntılar için ve doğum yapmak, çocuk bakmak gibi meşakkatli işlerde buldukları için babalardan daha çok hakka sahip olduğu söylenebilir. Anne ve babanın haklarının ödenmesiyle ilgili Peygamberimiz (sav) şöyle buyurmaktadır: "*Çocuk, hiç bir iyilikle babanın hakkını ödeyemez. Ancak onu köle olmuş bir vaziyette bulur da satın alarak hürriyetine kavuşturursa hakkını öder.*"²⁶⁰

Görüldüğü gibi anne-babanın hakkının ödenmesi oldukça zordur. Bundan dolayı da onların evlatlarına yaptığı duaların, geri çevrilmeyen dualar arasında olduğunu belirten²⁶¹ Hatipoğlu, anne-babaların hayır duasını almaya gayret etmek gerektiğini beddualarını almaktan da kaçınmak gerektiğini dile getirmektedir.²⁶² Konuyla ilgili Hz. Peygamber (sav) "*Makbul olduğunda şüphe bulunmayan üç dua vardır: Babanın çocuğuna duası; misafirin duası; mazlumun duası.*"²⁶³ ve "*Babanın oğluna duası, peygamberin ümmetine duası gibidir.*"²⁶⁴ buyurmaktadır. Annenin duası ise babanın

²⁵⁷ <https://www.youtube.com/watch?v=eyshRJeSjNo>, (05 Kasım 2018).

²⁵⁸ Buhârî, Edeb,2 ; Müslim, Birr,1.

²⁵⁹ <https://www.youtube.com/watch?v=6XSnjtVnQPs>, (05 Kasım 2018).

²⁶⁰ Buhârî, el-Edebü'l-Müfred, 6.

²⁶¹ <https://www.youtube.com/watch?v=eyshRJeSjNo>, (05 Kasım 2018).

²⁶² <https://www.youtube.com/watch?v=LstjSAC8NAU>, (05 Kasım 2018).

²⁶³ Ebû Dâvûd, Vitr 29/1536; Tirmizî, Birr 7/1905, Deavât 47; İbn-i Mâce, Duâ 11.

²⁶⁴ Süyûtî, II, 12/4199.

duasından daha etkilidir. Bu yüzden hadiste zikredilme ihtiyacı duyulmadığı belirtilir.²⁶⁵ Bu durumda anne-babanın hayır duasını kazanacak davranışlar sergilemek her evladın en önemli vazifesidir.

Annenin bedduasının kabul olmayacağına fakat babanın bedduasının kabul olacağına inandığını belirten Hatipoğlu, annelerin yumuşak kalpli oldukları için beddua ederken merhametlerinden dolayı bedduayı gerçek manada istemedikleri için bedduanın kabul olmayacağını dile getirmektedir. Fakat babaların düşünerek, mantıklarını kullanarak beddua ettiklerini hatırlatan Hatipoğlu, onların beddualarının kabul edildiğini belirtmekte ve her ne sebeple olursa olsun anne babaları üzmemek ve onlara itaat etmek gerektiğini vurgulamaktadır.²⁶⁶

Anne-babaya itaat edilmemesi gereken sadece bir konu olduğunu belirten Hatipoğlu, konuyla ilgili olarak şunları dile getirmektedir: "Hz. Peygamber büyük günahları sayarken birincisi Allah'a şirk koşmak, ikincisi anne babanın haklarını yerine getirmemek demiştir. Baba ve annenin İslam'a aykırı olmayan isteklerini yapmazsak sorumlu oluruz. İslam'a aykırı bir şey isterlerse bunu yerine getirmeyiz."²⁶⁷ Bu sınırı bize Ankebut Suresi 8. ayetin çizdiğini belirten ²⁶⁸Hatipoğlu, başka bir programında ise İslam'a aykırı taleplerde bulunan anne veya babanın bu isteklerini onları kırmadan reddederek onları idare etmek gerektiğini belirtmekte²⁶⁹ ve bunun dışındaki dünyalık isteklerini yerine getirmek gerektiğini söylemektedir.²⁷⁰ Bu konuyla ilgili bir hanım sahabe Hz. Peygamber (sav)'e gelerek: "(Henüz müşrik olan) *annem yanıma geldi, benimle (görüşüp konuşmak) arzu ediyor, anneme iyi davranayım mı?*" diye soruyor, Peygamber (sav)'de: "*Evet, ona gereken hürmeti göster.*" diyerek cevap veriyor.²⁷¹ Anne ve baba Müslüman olmasa bile onlara karşı evlatlık vazifesini, ilgi ve hürmetini göstermek gerektiği, Hz. Peygamber (sav)'in tavsiyelerinden de anlaşılmaktadır.

---

²⁶⁵ Osman Nûri Topbaş, "İslam'da anne-baba hakkı", <http://www.islamveihsan.com/islamda-anne-baba-hakki.html>, (23 Ocak 2019).

²⁶⁶ <https://www.youtube.com/watch?v=eyshRJeSjNo>, (05 Kasım 2018).

²⁶⁷ <https://www.youtube.com/watch?v=6FaZsiQqeOw>, (20 Ocak 2019).

²⁶⁸ <https://www.youtube.com/watch?v=1vibOskuwk>, (20 Ocak 2019).

²⁶⁹ <https://www.youtube.com/watch?v=ckxbWNsI5Wc>, (20 Ocak 2019).

²⁷⁰ <https://www.youtube.com/watch?v=H2mdUdgVSQc>, (20 Ocak 2019).

²⁷¹ Buharî, Hibe 28, Edeb 8; Müslim, Zekat 50 (1003); Ebu Davud, Zekat, 34 (1668).

Çocukların ebeveynlerine karşı saygılı olmaları gerektiğini dile getiren Hatipoğlu, İsra Suresinin 23. ayetini²⁷² hatırlatarak anne-babaya öf bile demeden saygılı bir şekilde onlara yardımcı olmak gerektiğini vurgulamaktadır.²⁷³ Ayrıca anne-babaya hitap ederken seslerinin onların sesinden yüksek olmamasına, onları isimleri ile çağdırmamaya, dikkat etmek gerektiğini dile getiren Hatipoğlu, onların sözünü kesmemeye ve anne-babanın arasını açacak söz ve hareketlerden uzak durmaya gayret edilmesini tavsiye etmektedir.²⁷⁴

Bu görev ve sorumluluklar sadece çocukluk dönemiyle sınırlı olmayıp, büyüyüp kendi ailelerini kuran bireyleri de kapsamaktadır. Yani çocuklar, yaşamın her döneminde ebeveynlerine gerekli ilgi, saygı ve sevgiyi göstermek durumundadırlar. Hatipoğlu anne babanın küçükken çocuklarının maddi ihtiyaçlarını karşılamak için çalışıp didindiğini unutmayarak, onlar yaşlandıklarında da çocuklarının anne babasının her türlü maddi ihtiyaçlarını karşılamaları gerektiğini dile getirmektedir.²⁷⁵ Yaratılış gereği insanların, özellikle yaşları ilerledikçe çocuklaşarak, ilgi ve sevgiye daha çok ihtiyaç duydukları söylenebilir. Nasıl ki ebeveynler çocuklarına sevgi ve merhametle yaklaşıp onların ihtiyaçlarını karşılarlarken sabırlı davrandılarsa, evlatların da anne babalarının yaşlılık dönemlerinde bu durumu hatırlayıp, onlara merhametli ve sabırlı davranmaları gerektiğini tavsiye eden Hatipoğlu, bu konunun İsra Suresi 24. ayette²⁷⁶ de anlatıldığını dile getirmektedir.²⁷⁷

Anne-babalara küsülür mü? sorusunun sıkça sorulduğunu belirten Hatipoğlu, ebeveynlere küsmenin yanlış bir davranış olduğunu ve hiç bir gerekçeyle anne-babaya küs kalınamayacağını dile getirmektedir. Dünyadaki her şeyden vazgeçme pahasına anne-babanın üzülmemesini tavsiye eden Hatipoğlu, şöyle devam etmektedir: "Bir gün Peygamberimiz Hutbeye çıkarken amin diyor. Sebebi sorulunca da Cebrail (a.s)'ın gelip, annesi babası yanında yaşlanıp onlara iyilik yaparak cenneti hak edemeyenin burnu

---

²⁷² İsra/ 23: "Rabbin, sadece kendisine kulluk etmenizi, ana-babanıza da iyi davranmanızı kesin bir şekilde emretti. Onlardan biri veya her ikisi senin yanında yaşlanırsa, kendilerine «of!» bile deme; onları azarlama; ikisine de güzel söz söyle."

²⁷³ <https://www.youtube.com/watch?v=LstjSAC8NAU>, (05 Kasım 2018).

²⁷⁴ <https://www.youtube.com/watch?v=eyshRJeSjNo>, (05 Kasım 2018).

²⁷⁵ https://www.youtube.com/watch?v=_1vibOskuwk, (20 Ocak 2019).

²⁷⁶ İsra, 24: "Onları esirgeyerek alçakgönüllülükle üzerlerine kanat ger ve: «Rabbim! Küçüklüğümde onlar beni nasıl yetiştirmişlerse, şimdi de sen onlara (öyle) rahmet et!» diyerek dua et."

²⁷⁷ https://www.youtube.com/watch?v=_1vibOskuwk, (20 Ocak 2019).

sürtülsün, dediğini bunun üzerine de amin diye iştirak ettiğini dile getiriyor.²⁷⁸ Burdan hareketle kayınvalideleriyle beraber yaşamak istemeyen, onları kovan gelinlerin bulunduğunu ve ömürlerinin sonunda aynısının o gelinlerin de başına geleceğini dile getiren Hatipoğlu, anneye karşı işlenmiş suçların cezasının bu dünyada verileceğini dile getirmektedir.

Bu konuyu aktarırken "gelinler bana kızmasın ben onların da yararına olan şeyi söylüyorum" diyen Hatipoğlu sıkça karşılaşılan gelin-kaynana arasındaki iletişim bozukluklarına dikkat çekerek gelinlere, kayınvalidelerine kendi anneleri gibi saygı göstermelerinin bir vazife olduğunu hatırlatmaktadır.²⁷⁹ Hatipoğlu bir başka programında ise kayınvalidelere seslenerek gelinlerinin onların rakibi olmadığını, oğullarını ellerinden almaya çalışmadıklarını, bunun ilahi bir düzen olarak erkeğin sevgisinin, eşi, ebeveyni ve çocukları arasında paylaştırıldığını belirtmekte ve kayınvalidelerin, gelinlerini kızları gibi görmesi ve onların iyiliği için dua etmesi gerektiğini dile getirmektedir. Böyle davranan kayınvalidelerin manevi yönden kazançlı çıkacaklarını belirtmektedir.²⁸⁰ Bu konuda sadece kadınları değil erkekleri de uyararak Hatipoğlu, eşleri istemese de evlatların, anne-babalarının maddi ve manevi ihtiyaçlarını gidermek zorunda olduklarını belirtmektedir. Ancak bu şekilde mutlu bir aile ortamının sağlanacağını aksi takdirde hem dünya hem ahirette bu saygısız davranışların karşılığının ağır olacağını vurgulamaktadır.²⁸¹ Günümüzde geniş aile yapısından çekirdek aile yapısına geçilmeye başlanması sonucunda eşlerin ebeveynleriyle ilgilenme isteklerindeki azalma göz önüne alınca²⁸² Hatipoğlu'nun Müslüman bireylere hitaben yaptığı bu tavsiyelerle toplumun geleneklerinde var olan, ebeveynin bakımını üstlenme görevini, canlı tutmaya çalıştığı anlaşılmaktadır. Böylelikle geleneksel İslami kültürle yaşayan bireylerin, aile bağlarını güçlü tutmasını sağlayarak aile içinde ve toplumda mutlu bir hayat sürmelerini amaçladığı görülmektedir.

²⁷⁸ <https://www.youtube.com/watch?v=6XSnjtVnQPs>, (05 Kasım 2018).

²⁷⁹ <https://www.youtube.com/watch?v=-2hbE3mCjLo>, (05 Kasım 2018).

²⁸⁰ <https://www.youtube.com/watch?v=IvibOskuwk>, (20 Ocak 2019).

²⁸¹ <https://www.youtube.com/watch?v=eyshRJeSjNo>, (05 Kasım 2018).

²⁸² Çekirdek Aileden Geniş Aileye Geçiş ile İlgili Ayrıntılı Bilgi İçin Bknz: Mustafa Aydın, **Sistemantik Aile Sosyolojisi**, Konya: Çizgi Kitapevi, 2013.

2.1.8.Ailede Mutluluğu Sağlamanın Koşulları

Toplumsal hayatımızın en küçük ve en önemli bölümü ailedir. Ailede kadın ve erkeğin görev ve sorumluluklarını karşılıklı olarak kavramaları, aile mutluluğunun temelini teşkil etmektedir.²⁸³ Hatipoğlu, programlarında, İzleyicilerini aile kurumunun önemi ve vazgeçilmezliği hakkında bilgilendirmekte ve bu kurumun mutlu bir şekilde devamını sağlamak için bazı önlemler almak gerektiğini vurgulamaktadır. Bir programında mutlu ailenin sırrı başlığıyla bir takım maddeler sıralamaktadır:²⁸⁴ Farklı programlarında benzer konularla ailenin mutluluğu için eşlerin görev ve sorumluluklarını hatırlatmaktadır. Bu görev ve sorumlulukları şöyle sıralamak mümkündür:

1. Mutlu aile ortamının oluşması için aile içindeki bireylerin birbirlerine şiddet uygulamadan sevgi ve saygı çerçevesinde davranması gerektiğini bildiren Hatipoğlu, "Çocuklarını sıkça döven anne babanın şikayet edilmesi günah mıdır?" sorusuna, böyle anne babaları şikayet etmemek günahdır şeklinde cevap vermektedir.²⁸⁵ Başka bir programda ise "Anne babalar rahmettir merhamettir bazen bizim iyiliğimiz için bizim kulağımızı çekebilirler, fakat dayakla terbiye olmayacağını anne babalara da hatırlatalım"²⁸⁶ demektedir.

Çocuklara şiddetin yanlış olduğundan bahsettikten sonra aile bireyleri içerisinde, kadının erkeğe uyguladığı şiddetin günahı sorulduğunda Hatipoğlu, çok istisnai olsa da böyle soruların geldiğini dile getirmekte ve şöyle devam etmektedir: "Erkeğin hanımına şiddet uygulaması da kadının erkeğe şiddet uygulaması da doğru değildir. İkisi de son derece hatalı ve çirkindir." Buradan hareketle Hatipoğlu, aile içindeki hiç bir bireyin diğer aile bireyelerine şiddet uygulamamasını vurgulamaktadır. Şiddet konusunda en çok üzerine durulan bölümün kadına şiddet olması sebebiyle bu bölüm ayrı bir başlık altında değerlendirilmiş ve tekrar burada ele almaya gerek duyulmamıştır.

²⁸³ Rahmi Özer, "İslamda Kadın", **Diyanet İşleri Başkanlığı Dergisi**, Cilt.6, Sayı4-5. (Nisan-Mayıs 1967), s.105.

²⁸⁴ <https://www.youtube.com/watch?v=GkidoVXXm9c> (05 Kasım 2018).

²⁸⁵ <https://www.youtube.com/watch?v=VQ99IPjsCgE>, (18. Aralık 2018).

²⁸⁶ https://www.youtube.com/watch?v=_2OjIbOrUF4, (18. Aralık 2018).

2. Ailenin mutluluğunun Allah'a iman ile, din birliği, vicdan birliği, anlayış birliği ile olacağından bahsetmiştir. Bu konuda bir parantez açıp farklı dinlere mensup olan eşlerin de anlaşabileceğini dile getirmektedir, "kesinlikle anlaşılamazsınız demiyorum ki ben", diyerek toplumumuzda az da olsa farklı dine inanan kimselerle anlayış evlenenlerin bulunduğunu, bunların istisnai durumlar olduğunu belirtmektedir. Hatipoğlu'nun eşler arası inanç farkıyla ilgili yorumları için ayrıca bir başlık açmak faydalı olacağı için bu konu o başlık altında incelenmektedir.

3. Aile içinde selamlaşmak gerektiğini dile getiren Hatipoğlu, eşiniz eve geldiğinde onu güler yüzle, güzel sözle karşılayın diyerek kadınlara nasihatlerde bulunmaktadır. "Eşinizi güzel elbiseler giyinin süslenerek karşılayın, en güzel elbiseyi komşunun düğününe ayırmayın, kocanıza giyinin. Hemen önüne faturaları koymayın, çocuğun yaramazlıklarını anlatmayın. Adam gelsin bir nefes alsın önce" sözleriyle erkeğin evine huzur bulmaya geldiğini belirtmekte ve kadının bu huzuru sağlamasını tavsiye etmektedir.²⁸⁷

Bu durumun erkek için de geçerli olduğunu belirten²⁸⁸ Hatipoğlu Erkek eve gelince eşine selam vermeli ve dışarıdaki kavgayı dışarıda bırakarak eşine güler yüzle ve sevecen bir şekilde davranmalı demektedir.²⁸⁹ Böylelikle Hatipoğlu'nun, aile de huzurun sağlanması için, eşlerden her ikisine de sorumluluk yüklenmesi gerektiğini vurguladığı anlaşılmaktadır.

Hatipoğlu ayrıca, kadını evde eşini karşılayan ona evi huzurlu hale getirmeye çalışan bir eş olarak ve erkeği de akşam işten evine güler yüzle dönen bir eş olarak resmetmektedir. Buradan da anlaşılacağı üzere Hatipoğlu programlarında klasik ev hanımı ve çalışan koca profiliyle geleneksel aile yapısındaki ailelere hitap etmektedir. Fakat günümüzde artık kadının da çalışma hayatına atıldığını ve geleneksel aile yapısından uzaklaşarak her iki eşin de çalışıp eve beraber geldiği, modern aile yapısına geçilmiş olduğunu, gözden kaçırdığı söylenebilir.

²⁸⁷ <https://www.youtube.com/watch?v=uSC8DktA9xA>, (05 Kasım 2018).

²⁸⁸ <https://www.youtube.com/watch?v=uN3xCx7-gjE>, (05 Kasım 2018).

²⁸⁹ <https://www.youtube.com/watch?v=28DBsn4Vu64>, (18. Aralık 2018).

4. Hatipoğlu, doğum günü, evlilik yıldönümü gibi özel günlerde eşlerin hediyeleşmesinin bir incelik olduğunu ve mutluluk getireceğini dile getirmektedir. Bazı erkeklerin ev dışında başkalarına gayet nazik davranıp evde eşine aynı inceliği göstermemesini esprili bir dil ile eleştirmektedir. Bu konuda erkeklerin rahat davrandığını fakat kadınların bu konuya daha hassas yaklaştıkların dile getiren Hatipoğlu, kendisinin de bazen bu özel günleri unutabildiğini söylemektedir.

Ayrıca bu konuyla ilgili olarak Hatipoğlu, doğum gününde çocuklara hediye alıp, pasta yaparak onları sevindirmenin, dine aykırı şeyler olmadığını, her ailenin mutlu günlerinin olabileceğini dile getirmektedir. Bu mutlu günleri kutlarken başka dinlerin ritüellerini, başka kültürlerin adetlerini uygulamamaya gayret etmek gerektiğini belirten Hatipoğlu, Müslüman'ın kendine ait bir kimliğinin, kültürünün olması ve onu korunması gerektiğini vurgulamaktadır. Doğum gününde pasta alıp üzerindeki mumu üflemeyle kişinin şirke girmeyeceğini dile getirmekte, fakat farklı kültürlerde olan şeyleri uygulamaya başlamanın o kültürle karşı olan direnç noktalarını kaybetmeye sebep olacağından bu tarz uygulamalarda bu hususa dikkat etmek gerektiğini vurgulamaktadır. "Mesela doğum gününde hediye alıp Allah hayırlı eylesin deyin. Mum söndürecekmiş gibi dua edin, sadaka dağıtın bir fakirleri yemeğe çağırın böyle daha güzel olur, o zaman kutlamanın bir anlamı olur." sözleriyle Hatipoğlu, dini anlamda bir sakıncasının olmamasının yanında, bu kutlamaları dini ve kültürel öğelerimizle harmanlayarak kendi toplumumuza has kutlama programlarına dönüştürmenin daha faydalı olduğunu dile getirmektedir. Toplumsal kültürümüzde bulunmayan fakat son yıllarda sıkça rastlanan bu tarz kutlamalar, toplumsal dönüşümün habercisi olmaktadır. Bundan 50-60 yıl öncesinde toplumumuzda insanlar kendi doğum günlerini bile bilmezken, günümüzde çocuğunun doğum gününü kutlamayan insan yok denecek kadar azdır. Hatta bunun bir adım ötesi, doğum günlerine özel mekanlar kiralanıp eğlenceler düzenlenmesine de rastlanılmaktadır. Bu kutlamalara bakıldığında başka dinlerin/kültürlerin ritüellerinin, uygulamalarının bulunduğu görülmektedir. Hatipoğlu'nun bu bahsedilen toplumsal dönüşüme müspet yönde etkisi olduğu söylenebilir. Çünkü günümüz şartlarında gelişen iletişim araçları sayesinde bireyler, her türlü kültürel veriyle çok rahat iletişim kurmakta ve bundan etkilenerek kültürel değişim sürecine girdiği ifade edilebilir. Bu farklı kültürlerle iletişimden kaynaklanan doğum günü kutlama organizasyonlarında, en

azından kendi İslami motifimizi ortaya çıkarmamız gerektiğini vurgulayan Hatipoğlu'nun bu kutlamaların nasıl yapılabileceğinin alternatiflerini sunduğu görülmektedir. Kültürel dönüşüm sonucu ulaşılan, İslam aile yapısına uygun yapılan bu kutlamaların, ailede mutluluk ve huzurun sağlanması adına kullanılacak etkinliklerden olduğunu savunduğu anlaşılmaktadır.

Kendi hayatından örneklere sıkça başvuran Hatipoğlu, yukarıda bahsedilen doğum günü kutlamasıyla ilgili, önceleri kendisinin de böyle şeyler yapmış olduğunu dile getirmektedir²⁹⁰. Bu açıklamasıyla halktan biri olduğunu, kendisinin de hatalarının olduğunu belirttiği anlaşılmaktadır. Bunun da Hatipoğlu'nun izleyicileriyle aralarında bir bağ oluşmasına sebep olduğu ve hitap ettiği kitleye anlattıklarını, daha etkili bir şekilde iletmesinde fayda sağladığı düşünülmektedir.

5. Ebeveynlerin, evlatları arasında ayırım yapmaması gerektiğini dile getiren Hatipoğlu, anne baba hayattayken mallarını bağışlayabilir mi? sorusu üzerine, çocukların, anne babasını malları üzerinde hakkı olduğunu, anne ve babanın bir veya birkaç çocuğunu mirastan mahrum bırakarak mallarını bir vakfa veya derneğe vermesinin uygun olmadığını dile getirmektedir.²⁹¹ Kız ve erkek evlatlar arasında ayırım yapılmaması gerektiğini vurgulayan Hatipoğlu, bir evladın diğerinden üstün tutularak daha çok mal bırakılmasının dinen yanlış olduğunu belirtmektedir. Bu gibi durumların, ailenin huzurunu ve mutluluğunu bozacağı için sakınılması gereken davranışlar olduğunu dile getirmektedir.

6. Aile içinde iletişimin koparılmaması gerektiğini ve eşlerin birbirini dinlemesi gerektiğini bildiren Hatipoğlu, bu konuyla ilgili, erkeklerin eşlerine saygılı davranmalarını ve onlara değer vererek onlarla konuşulabilir, sözlerinin dinlenebilir olduğunu kabul etmeleri gerektiğini vurgulamaktadır. Kadın ve erkeğin bir bütünün iki parçası olduğunu aktaran Hatipoğlu, erkeklerin kendilerini kadınlardan üstün görerek onlarla iletişime geçmeyi, herhangi bir işi onlara danışarak yapmayı gereksiz görmelerinin, yanlış bir davranış olduğunu ve Allah katında üstünlüğün, takva ile

---

²⁹⁰ <https://www.youtube.com/watch?v=eWXYkV6o5rM>, (12 Şubat 2019).

²⁹¹ <https://www.youtube.com/watch?v=Ddvp7SihCX0>, (05 Kasım 2018).

olduğunu belirtmektedir.²⁹² Hatipoğlu, aile içinde alınan kararlarda eşlerin biriyle istişare etmesi gerektiğini, erkeklerin eşlerinin görüşlerine itibar etmesi gerektiğini ve ailenin en küçük ferdinin bile fikrinin alınarak bir karara ulaşılması gerektiğini belirtmektedir.²⁹³ Mutlu ve huzurlu bir aile ortamının oluşması için erkeklerin eşleriyle iletişimini asla koparmaması gerektiğini vurgulayan Hatipoğlu erkeklere, eşlerine tatlı dille konuşup kadınların psikolojisine uygun bir şekilde davranarak onlarla hislerini paylaşmalarını tavsiye etmektedir.²⁹⁴

7.Eşlerin birbirlerinin akrabalarıyla ve komşularla aralarını iyi tutması gerektiğini dile getiren Hatipoğlu, erkeklere, "hanımınızı akrabalarına götürün. annene babana gitme deme hakkınız yok çünkü sıla-i rahim ibadettir. Hiçbir erkek Allah'ın ibadet kıldığı bir şeyi yasaklayamaz."²⁹⁵ diyerek uyarıda bulunmaktadır. Bu konuyla ilgili gelen "evlenen kadının kocasının ailesinden en çok kime saygı göstermesi lazım?" sorusuna, cevap olarak Hatipoğlu, "en çok eşinizin anne-babasına sonra diğer akrabalarına saygı göstermelisiniz. Ölçü, senin kendi ailende saygı sıran neyse, o olmalı. ama erkek de senin ailene saygı göstermeli, bu saygı karşılıklı olmalıdır."²⁹⁶ diyerek akraba ilişkilerini devam ettirmenin Allah'ın emri olduğunu bildirmekte ve ailenin mutluluğu için eşlerin akraba ve komşu ziyaretlerinde bulunmalarının gerekli olduğunu dile getirmektedir. Bununla birlikte, erkeklerin eşlerine bu konuda bir yasak koymaya haklarının olmadığını ve eşlerin her birinin birbirlerinin akrabalarına aynı şekilde saygılı davranmaları gerektiğini belirtmektedir.

8. Hatipoğlu, eşlerin aralarındaki tartışmaları büyütmeyip birbirlerine küs yatmaması gerektiğini dile getirmektedir. Bu konuda erkekleri uyararak iş yorgunluğuyla eve gelip eşlerine kızıp hakaret etmelerinin yanlış olduğunu, bunu yapmaya haklarının olmadığını dile getirerek erkeklerin üzgün ya da sinirli oldukları zamanlarda kendi isteklerini ertelemelerini tavsiye etmektedir. Ayrıca eşlerden her ikisine de, haklı bile olsalar kesinlikle tartışmaya girmemeleri gerektiğini, sakinliklerini koruyup makul ölçülerle şakalaşarak aralarındaki sıkıntıyı halletmeleri gerektiğini

---

²⁹² <https://www.youtube.com/watch?v=uSC8DktA9xA>, (05 Kasım 2018).

²⁹³ <https://www.youtube.com/watch?v=UXyG4zHXMeI>, (05 Kasım 2018).

²⁹⁴ <https://www.youtube.com/watch?v=SfwajYaJYwc>, (05 Kasım 2018).

²⁹⁵ <https://www.youtube.com/watch?v=uSC8DktA9xA>, (05 Kasım 2018).

²⁹⁶ <https://www.youtube.com/watch?v=-2hbE3mCjLo>, (05 Kasım 2018).

önermektedir.²⁹⁷ Peygamberimizin de eşlerine şakalar yaptığını hatırlatarak eşlerin birbiriyle şakalaşmasının faydalı olduğunu belirtmektedir.

Gündelik yaşam içinde eşler arasında anlaşmazlıklar çıkmasının gayet normal olduğunu, bu anlaşmazlıkların büyümesine mahal vermeden eşler arasında çözüm bulunması gerektiğini vurgulayan Hatipoğlu, bu kırgınlıkların aynı gün içerisinde bitirilip küs olarak yatılmaması gerektiğini dile getirmektedir. Hatipoğlu mutlu aile ortamının sağlanması için Hz. Peygamberin aile hayatındaki uygulamalarının örnek alınmasının faydalı olacağını ve Hz. Peygamberin eşlerine davrandığı gibi eşlerin birbirine davranmaya çalışmasını tavsiye ettiği görülmektedir.

Yukarıda bahsedilen maddeler dışında Hatipoğlu, ailenin mutluluğu için başka hususların da önemine temas etmiştir. Hatipoğlu, mutlu aile ortamının oluşup devam etmesi için gerekli olan diğer maddeleri şöyle sıralamaktadır:

9. Eşler birbirini Allah için severlerse ailede mutluluk artar.

10. Aile bireylerinin ibadetleri birlikte yapması, huzurun çoğalmasını sağlar.

Hatipoğlu yaptığı programlarda, aile kurumunun mutlu ve huzurlu bir ortamda varlığını devam ettirebilmesi için eşlerin yukarıda sayılan bu maddelere dikkat etmeleri gerektiğini vurgulamaktadır. Eşlerden her iki tarafa da ailenin mutluluğu için üzerlerine düşen görevleri anlayış ve uyum içerisinde yerine getirmeleri durumunda huzura kavuşacaklarını kendine has üslubuyla aktardığı görülmektedir.

2.1.9.Boşanmanın Sosyo-Kültürel Sebepleri

Tüm toplumlarda, ömürlerinin sonuna kadar mutlu olmak için evlenen bireyler evliliklerini sağlıklı ve dengeli şekilde sürdürmeyi hedeflerler. Evlilik kararı alan bireyler, aileyi tesis ederek daha mutlu, huzurlu olmak ve gelecekteki bazı beklentilerini karşılamak için hareket ederler. Fakat bazı durumlarda aile içi ilişkiler ile evlilikle ilgili beklentiler arasında uyum oluşmayabilir. Çoğunlukla bireyler birbirleri için en iyi eş

---

²⁹⁷ <https://www.youtube.com/watch?v=uN3xCx7-gjE>, (05 Kasım 2018).

olduklarını düşündüklerinde evlilik yoluna girerler. Fakat bazı evliliklerde, çeşitli etkenler sonucu birtakım problemler oluşabilmektedir. Bu problemleri aşamayan eşler arasında boşanma süreci başlayabilmektedir.²⁹⁸

Boşanmayla ilgili birçok tanım bulunmakta olup en kapsamlı tanım şu şekilde yapılmıştır: "Boşanma, toplumsal ve/veya hukuki kurallar çerçevesinde kültür ve medeniyet değerleri referans alınarak yapılmış bir evliliğin, eşler hayattayken tarafların karı koca olarak hiçbir bağı kalmaksızın ve evlilikten doğan karşılıklı hakları ve yükümlülüklerinin sona erdirilmesi, fakat evlilik akdinin başlangıcında yapılmış dini ve yasal taahhütlerin korunarak ve varsa ortak çocukların hakları saklı kalmak üzere sona erdirilmesine ve tarafların başkalarıyla yeniden evlenmelerine olanak veren hukuki/toplumsal bir işlemdir."²⁹⁹

İslam dini göre, boşanma yasak olmamakla birlikte hoş karşılanmayan bir yoldur ve mümkün oldukça evlilik kurumunun devam ettirilmesinden yana bir duruş sergilemek gerekmektedir.³⁰⁰ Kur'an-ı Kerim'de de boşanma kararı almadan önce evlilik müessesinin devamı için fedakarlıkta bulunulması, eşler arasındaki hoşnutsuzluk veya soğukluk durumunda bile eşlerin bu konuları konuşarak anlaşmaya varmaları öğütlenmiş;³⁰¹ eşler arasındaki anlaşmazlık daha ileri düzeyde ise, kadının ve erkeğin ailelerinden tespit edilen hakemler aracılığıyla eşler arasındaki problemin giderilmeye çalışılması tavsiye edilmiştir.³⁰² Bu uygulamalara rağmen tüm anlaşma yolları kapanmış ve eşler arasında evliliğin devamı imkansız hale gelmişse, boşanarak eşlerin yollarını ayırması meşru görülmüştür.³⁰³

Boşanma konusundaki açıklamalarına bakıldığında Hatipoğlu, Hz. peygamber'in hadislerinden kaynaklanarak boşanmanın, Allah'ın meşru kıldığı ama

---

²⁹⁸ Rahime Beder Şen, Semra Demirkan, Aysel Günindi Ersöz, "Türkiye'de Boşanma Nedenleri", **Küreselleşen Dünyada Aile (2009 Yılı Kutlu Doğum Sempozyumu Tebliğ ve Müzakereleri)**, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ağustos 2010, s.257.

²⁹⁹ Burhanettin Can, " Aile Hayatında Fitrat Düzeninin Bozulması Olarak Boşanmanın Artış Sebepleri ve Sonuçları", **Aile Sempozyumu Tebliğler**, Ankara: Medeniyet Vakfı Yayınları, 2015, s.346-347.

³⁰⁰ Metin Yiğit, "İslam Hukuku'nda Boşanmayı Önleyici Tedbirler" **Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt.19, Sayı.1 (Haziran 2017), s.4.

³⁰¹ Nisa Suresi, Ayet.19,34, 128.

³⁰² Nisa Suresi, Ayet.35.

³⁰³ İbrahim Paçacı, "Sosyal Hayattaki Değişim Sürecinde İslam Aile Hukuku (Evlenme ve Boşanma Örneği)", **İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi**, Sayı.11 (Nisan 2008), s.82-83.

sevmediği bir davranış olduğunu³⁰⁴ ve arşı titreten bir eylem olduğunu³⁰⁵ belirtmektedir. Bazı dinlerin bazı mezheplerinde boşanmanın yasaklandığını fakat bizim dinimizde boşanmanın hoş karşılanmasa da yasaklanmadığını dile getiren Hatipoğlu, zor durumda kalınca boşanma yoluna gidilebileceğini belirtmekte³⁰⁶ ve bunun da karşı tarafı mağdur etmeden, ona zulmetmeden, usulüne uygun bir şekilde yapılabileceğini aktarmaktadır.³⁰⁷

Rızası alınmadan, sevmediği biriyle evlendirilen kişinin evliliğini devam ettirmek mecburiyetinde olmadığını belirten Hatipoğlu: "aşk bitti, artık eski etkileşim yok direk eşten ayrılmak yanlış bir davranıştır, çocukları, çevreyi düşünmek gerekir. Zaten evliliklerde aşk bitebilir veya azalabilir ama alışkanlık devreye girer, saygı ve vefa duygusuyla hareket etmek gerekir, eşiniz bir hayat arkadaşına, sırdaşa dönüşür önemli olan da budur." diyerek evliliğin bir takım bahaneler uydurularak bitirilemeyeceğini ancak çok gerektiği durumlarda boşanma yoluna gidilebileceğini tavsiye ettiği görülmektedir.³⁰⁸

Dünya ve ülkemiz boşanma oranlarına bakıldığında bu oranın sürekli arttığı belirlenmiştir. Yapılan araştırmalarda yıllara göre dünya ülkelerindeki boşanma istatistiklerinde en yüksek boşanma oranının, gelişmiş ülkelerin başında olan Amerika'da 2018 yılında evli olanlara oranla %50 olduğu³⁰⁹ görülmektedir. Boşanma oranı en yüksek ülkeler ABD, Litvanya ve Letonya'dır. Yine bu araştırmaların verilerine göre, ülkemizin diğer ülkelere kıyasla, boşanma oranı düşük ülkeler arasında olduğu saptanmıştır. 2007 yılında Avrupa Birliği ülkelerinin boşanma oranının ortalaması binde 2.1 iken Türkiye'nin boşanma oranının binde 1.3 ile birçok ülkeden daha düşük olması dikkat çekicidir. Bununla birlikte ülkemizde özellikle son yıllardaki oranlara bakıldığında boşanma oranlarının belli bir düzeyde arttığı görülmektedir. 90'lı yıllarda yavaş yavaş artan boşanma oranı, 2000 ile 2010 tarihleri arasında düzenli bir

³⁰⁴ <https://www.youtube.com/watch?v=dEx3KNPA73Y>, (10 Mart 2019).

³⁰⁵ https://www.youtube.com/watch?v=ByexC4NvM_A, (10 Mart 2019).

³⁰⁶ <https://www.youtube.com/watch?v=xQ7jBjTEBtg>, (10 Mart 2019).

³⁰⁷ <https://www.youtube.com/watch?v=dEx3KNPA73Y>, (10 Mart 2019).

³⁰⁸ https://www.youtube.com/watch?v=iB_O61vxwGs, (10 Mart 2019).

³⁰⁹ <http://www.apa.org/topics/divorce/>, (20 Mart 2019)

artış şekline dönüşmüş ve günümüzde de bu artış devam ederek toplumu tehdit eden bir problem haline gelmiştir.³¹⁰

Bu konuyla bağlantılı olarak Hatipoğlu, ülkemizde boşanma davalarının arttığını belirtmekte ve bunun sebebini de eşlerin aile kurumunun devamı için gerekli olan ilgi, sorumluluk ve fedakarlığı göstermeyip magazin programlarından, internetten ve televizyondan izledikleri hayatlara özenmesi olarak aktarmaktadır. "Yalan dünyaya gıpta etmeyin, Hz. Peygamberin hayatına gıpta edin." diyen Hatipoğlu'nun izleyicileri bu konuda uyardığı göze çarpmaktadır.³¹¹ Yapılan araştırmaların verilerinden faydalanarak ortaya çıkarılan boşanma sebeplerini izleyicisiyle paylaşan Hatipoğlu, bir tek boşanma sebebi söylemenin zor olduğunu boşanmanın birçok sebebinin olduğunu belirterek bu sebepleri maddeler halinde şu şekilde sıralamaktadır:³¹²

1.Zina: En önemli boşanma sebeplerinden biri olan zinanın, nikahsız birliktelik, aldatma anlamlarına geldiğini belirten Hatipoğlu, zinanın tüm dinlerde yasaklanmış bir davranış olduğunu dile getirmektedir.

2.Şiddet: Kadına karşı şiddetin boşanma sebeplerinden olduğunu söyleyen Hatipoğlu, nadiren de olsa erkeğe karşı uygulanan şiddetinde ayrılma sebebi olduğunu dile getirmektedir. Ayrıca çocuğa uygulanan şiddet sonucunda da eşlerin boşanabildiklerini aktarmaktadır.

3.Saygısızlık: Hatipoğlu erkeğin kadına karşı ya da kadının erkeğe karşı saygısız davranmasının boşanma sebepleri arasında yer aldığını belirtmektedir. Toplumumuzda kabul gören kadının erkeğe saygı duyması gerektiği görüşüne rağmen Hatipoğlu, kadının ve erkeğin birbirine karşılıklı olarak saygı duyması gerektiği mesajını vermektedir. Bu konuyla ilgili oluşan boşanmaların, toplumdaki kadının eşine karşılıksız saygı duyması gerektiği düşüncesinden kaynaklandığı söylenilebilir.

4.Aşırı Güven: Kadının kendine aşırı güvenmesi, babasının malına, mülküne, aşiretine, gücüne, kuvvetine dayanması; okuluna dayanması, ben okul okudum

---

³¹⁰ Vehbi Ünal, "Geleneksel Geniş Aileden Çekirdek Aileye Geçiş Sürecinde Boşanma Sorunu ve Din", **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Cilt.6, Sayı.26, s.592-593.

³¹¹ https://www.youtube.com/watch?v=ByexC4NvM_A, (10 Mart 2019).

³¹² <https://www.youtube.com/watch?v=wzBWiUlhIpU&pbjreload=10>, (10 Mart 2019).

üniversite mezunuyum diyerek üniversite mezunu olmayan kocasını cahil görerek küçümsemeye çalışmasının boşanma sebebi olduğunu belirten Hatipoğlu bu durumun tersinin de olabildiğini erkeğin kadını aşağılamasının cahil görmesinin de boşanma sebebi olduğunu dile getirmektedir.

5.Zenginleşme: Erkeklerin genellikle zenginleştikten sonra, yılların vefalı hanımını bırakıp daha genç, daha güzel bir hanım bularak onunla evliliğini sürdürdüğünü aktaran Hatipoğlu'nun, bazı vefasız erkekler yüzünden zenginliğin boşanma sebebi haline dönüştüğünü dile getirmesine rağmen zenginleşen kadınların kocalarını terk etmelerinden, boşamalarından bahsetmemesi dikkat çekicidir.

6. İlgisiz ve Zor Şeylerden Kaçınma: Kadının eşine ilgisiz olması ve zor şeylerden kaçınmasının boşanma sebebi olduğunu ve erkeğin de eşine ilgisiz davranması ve kendisinin çalışmak istemeyerek kadını işe gönderip ailenin geçimini kadından beklemesinin, boşanma sebeplerinden olduğunu belirten Hatipoğlu, erkeğin zor işlerden kaçınmayarak ailenin geçimini sağlaması gerektiğini belirtmekte ve kendi çalışmayıp kadını çalışmaya zorlayan erkeklerin emeğe ve kadına saygısızlık yaptıklarını dile getirmektedir.

7.Evlilik Öncesi Eşlerin Birbirini Yeterince Tanımaması: Hatipoğlu, bu ifadeden, görücü usulüyle evlenmeye karşı olduğunu çıkarılmaması gerektiğini belirterek, görücü usulüyle yapılan bazı evliliklerin daha huzurlu ve uzun sürdüğünü dile getirmektedir. Ancak evlilik öncesi oturup her şeyi konuşmayan eşler ileride bir takım sürprizlerle karşılaşabildiğini aktaran Hatipoğlu bu durumun da boşanmalara sebep olduğunu dile getirmektedir.

8.Eşlerin Birbirine Aşırı Müdahalesi: Hatipoğlu, eşlerin birbirlerinin işlerine karışmasının, aşırı müdahale etmesinin boşanma sebebi olabildiğini dile getirmektedir. Kadının her şeyi bilmek isteyerek, ""Kimle konuştun?" "Ne iş yaptın?" "Neye imza attın?" gibi sorularla kocasının işlerini yönetmeye çalışmasının ya da erkeğin, "Bugün kiminle konuştun?" "Kaç dakika konuştun?" "Bu işi neden böyle yaptın?" gibi sorularla kadının bütün işlerine karışmasının yanlış olduğunu belirten Hatipoğlu, kadının ve erkeğin birbirlerinin işlerine aşırı müdahale etmemesi gerektiğini tavsiye etmektedir.

9.Baba ve Annenin Eşlerin İşlerine Aşırı Müdahalesi: ebeveynlerin çocuklarının evlilik yaşamlarına aşırı müdahalesinin boşanma sebeplerinden olduğunu belirten Hatipoğlu, ebeveynlere seslenerek, çocuklarını evlendirdikten sonra annelik babalık, atalık yapmaya devam etmelerini fakat çocuklarının evlerini yönetmeye çalışmamalarını tavsiye etmektedir.

10.Karı ve Kocada Bulunan Sürekli Hastalık Hali: Kadın veya erkeğin devamlı bir hastalığa yakalanması sonucu vefalı bir davranış sergileyip eşi yalnız bırakmamak gerektiğini belirten Hatipoğlu, eşlerden birinin büyük bir hastalığa yakalanması durumunda insanlardan çoğunun eşini yalnız bırakıp ondan boşanmakta olduğunu dile getirmektedir.

11.Aşırı Kıskançlık: Erkeğin de kadının da aşırı kıskançlığının doğru olmadığını belirten Hatipoğlu, kıskanmayan adamın ya da kadının da anormal olduğunu dile getirmektedir. Kıskançlığın ölçülü bir şekilde olması gerektiğini aktaran Hatipoğlu, bu ölçünün aşılması durumlarında boşanmanın ortaya çıkabildiğini aktarmaktadır.

*12.Erkeğin Çalışmaması Karısını Çalışmaya Zorlaması:*Erkeğin çalışmayıp kadını çalıştırmasının boşanma sebeplerinden olduğunu ve bu durumun dinen de uygun olmadığını belirten Hatipoğlu, erkeğin çalışıp evini geçindirmesini gerektiğini ve kadının evin içindeki işleri erkeğin de evin dışındaki işleri idare etmesi gerektiğini dile getirmektedir.

13.Üvey Çocuklara Uygulanan Şiddet: Önceki eşinden olan çocuğa şimdiki eşi tarafında şiddet uygulanmasının, bireyleri boşanma yoluna itebildiğini aktaran Hatipoğlu, toplumumuzda bu tarz şiddet olaylarına rastlanabildiğini hatta kendisine ulaşan şiddet mağduru bir üvey çocuğun da her gün dayak yediği o ortamdan alınarak, bir kursa yerleştirmek suretiyle en azından şiddetten kurtarıldığını dile getirmektedir. Hatipoğlu, gerekçe ne olursa olsun bir çocuğun her gün dövülmesini ancak ruh hastası olunmasıyla açıklanacağını belirterek, toplumu bu tarz şiddet olaylarına karşı duyarlı olma konusunda uyardığı görülmektedir.

14.Cinsel İlişkilerdeki Dengesizlik: Bu konunun da boşanmaya sebep olabildiğini aktaran Hatipoğlu, "yani haram meyiller, açmıyorum fazla, anlaşılmıştır."

demekle yetinmiş ve bu konuyu açmadan geçerek ne demek istediğinin anlaşıldığını belirtmektedir.

15.Evliliğe Sadece Cinsellik Açısından Bakılması: Evliliği, ortaklık, birbirini korumak, karşılıklı vefalı davranmak, sırrı tutmak olarak açıklayan Hatipoğlu, sadece cinselliğe dayalı evliliklerde bir müddet sonra doyuma ulaşan tarafların evliliğin dengesini bozarak boşanmayı gerçekleştirebileceklerini dile getirmektedir.

16. Yalan: Eşlerin birbirine sürekli yalan söylemelerinin boşanma sebeplerinden en önemlilerinden birisi olduğunu belirten Hatipoğlu, sürekli yalan söylemenin ilgiyi ve itibarı bitirerek, evliliğin sağlıklı bir şekilde yürütmesine engel olduğunun altını çizmektedir. Konunun anlaşılması için kendine has üslubuyla örneklere başvuran Hatipoğlu bu konuyla ilgili şunları anlatmaktadır: "Erkek ve kadın sürekli yalan söylüyor. Mesela erkek dışarıdaki her konuyla ilgili yalan söylüyor. Diyor ki; hanım bu gece sabaha kadar dairede çalışacağım. Aslında öyle bir şey olmamıştır. Sabaha kadar başka yerdedir. Kadın da kendi kendine diyor ki; maşallah kocam evin rızkı için sabaha kadar dosyaların başında çalışıyor. Halbuki adam başka dosyalarla meşgul." Hatipoğlu örnekteki gibi sağlıksız evliklerin sonlarının boşanma olduğuna dikkat çekmektedir.

17.İnançlardaki Ciddi Farklılık: Küçük bir mezhep, meşrep farklılığının değil, ciddi iman farklılığının boşanma sebebi olduğunu söyleyen Hatipoğlu, bu konuyla ilgili sıkça sorulan Aleviler ile Sünnilerin evlenmelerinde bir sakınca olmadığını dile getirmektedir. Hatipoğlu, "yeter ki İslam'ın dışına çıkılmasın, iki taraf için de söylüyorum. Ama başka inançta biri var Allah'ı peygamberi kabul etmiyor İslam'ı kabul etmiyor Kur'an'ı tartışıyor, zaten böyle biriyle beraber olmak mümkün değildir." diyerek din ve inanç farklılığından kaynaklanan boşanmaların meşru olduğunu belirttiği anlaşılmaktadır.

18.Aşırı Yoksulluk: Hatipoğlu, aşırı yoksulluğun bazen, kadının "yeter" diyerek, erkeğin de "ben bu işi götüremiyorum" diyerek boşanmalara sebep olabildiğine dikkat çekmektedir. Refaktan yoksulluğa düşen bazı kadınların "beni geçindiremiyorsun" diyerek eşinden kaçtığını, boşandığını, "keşke olmasa" diyerek

aktaran Hatipoğlu, bunun yanında yıllarca kuru soğana talim olan vefalı kadınların da bulunduğunu dile getirmektedir. Buradan, Hatipoğlu'nun yoksulluğa düşülmesi durumunda, kadınların evliliklerinin devamı için bu zor duruma katlanmalarının, vefalı olmakla bağlantılı olduğunu aktardığı anlaşılmaktadır.

19.Kadının Aşırı Lüks Yaşam İsteği: Baz kadınların sürekli olarak lüks ve markalı şeyler istemesi erkeklerin de bu isteklere güç yetirememeleri sonucunda boşanmaların gerçekleşebildiğini aktaran Hatipoğlu, özellikle böyle istekleri olan kadınları uyararak marka tutkunluğunun bir hastalık olduğunu ve güzel olan şeylerin insanın bütçesine uygun olan ve ona yakışan şeyler olduğunu dile getirmektedir.

20. Alkol ve Kötü Huylar: Alkol ve kötü huyların-alışkanlıkların boşanma sebeplerinden olduğunu söylemekle yetinen Hatipoğlu bu konuyu açmadan geçmiştir. Toplum tarafından çokça bilgi sahibi olunan bir boşanma sebebi olduğu için Hatipoğlu'nun bu konuya girmediği varsayımına ulaşmak mümkündür.

21.Çocuk Sahibi Olamamak: Eşlerin çocuk sahibi olamamalarının da bir boşanma sebebi olduğunu belirten Hatipoğlu, bu konuda kadına çocuk doğuramıyor diye baskı yapmanın zulüm olduğunu bildirmekte ve bazen her iki tarafta da bir sorun yokken çocuğun olmadığını hatırlatarak, böyle ailelere Allah'ın başka bir tasarrufunun olabileceğini aktarmaktadır. Hatipoğlu çocuğu olmayan eşlere sabırlı olmalarını tavsiye ederek, çocuk bakım evlerindeki çocukların bakımını üstlenebileceklerini belki de Allah'ın bu görev için onlara çocuk vermediğini düşünerek hareket etmelerini tavsiye etmektedir.

Bu konuyla bağlantılı olan, evlat edinme konusunda herhangi bir yorum yapmayan Hatipoğlu'nun, diğer programlarına bakıldığında evlat edinme konusunda bir takım tereddütlerin bulunduğunu bildirdiği görülmektedir.³¹³ Dinimizde kimsesiz bir çocuğun bakımını üstlenmenin çok hayırlı olduğunu aktaran Hatipoğlu, evlatlık edinilmesi durumunda çocuğun gerçek anne babasını tanımaya hakkı olduğunu bildirmektedir. Bunun sebebi olarak da ileride, dinen evlenilmesi yasaklanan biriyle evlenme ihtimalinin önene geçmek olduğunu dile getirmektedir. Ayrıca çocuğu kendi

---

³¹³ <https://www.youtube.com/watch?v=iibCs9HrPdQ>, (20 Mart 2019).

nüfusuna kayıt ettirmenin de mirasla ilgili sıkıntılar çıkaracağını bildiren Hatipoğlu, evlatlık olarak alınan çocuğa, evlatlık olarak alan anne babanın mallarından hayattayken verebileceklerini, fakat öldükten sonra miras düşmeyeceğini aktarmaktadır. Son olarak da evlatlık alınan çocuğun ergenliğe ulaşmasından sonra kızsaba babaya, erkekse anneye mahrem olacağından dolayı dikkatli olunmasını bildiren Hatipoğlu, çocuğu olmayan ailelerin yetim ya da kimsesiz bir çocuğun bakımını üstlenerek büyütüp evlendirmelerinin dinen teşvik edildiğini, fakat nüfusa geçirme konusundaki bahsedilen sıkıntılarında dolayı bu konuya dikkat edilmesini tavsiye etmektedir.³¹⁴

22. *Değişiklik Arzusu:* Bu durumun erkeklerde daha çok görülse de kadınlarda da bulunduğunu aktaran Hatipoğlu, nefesine uyan insanın değişiklik arzusuyla eşinden artık elektrik alamadığını bahane ederek boşandığını dile getirmektedir. Bu durumda olan insanların yeni evlendiği kişiden de sıkılacağını, hatta elli defa evlense elli birinci de gözü olacağını belirten Hatipoğlu önemli olanın nefesine sahip çıkıp onu terbiye etmekten geçtiğini dile getirmektedir.

23. *Çok Erken veya Çok Geç Yaştaki Evlilikler:* "Çok erken yaşta evlendirilen bir kızın çocuğu olduğunda daha kendisi çocukken çocuğuna bakma sorumluluğu yükleniyor, bakamayınca da evlilikte sıkıntılar oluyor, böyle evlilik olmaz." diyen Hatipoğlu geç yaşta evlenmenin de bazı sıkıntılar doğurduğu için böyle evliliklerin boşanmalara sebep olabildiğini aktarmaktadır.

24. *Sevmediği Kişiyile Evlenmeye Zorlanmak:* Bu tarz evlilikleri kötü evlilik olarak adlandıran Hatipoğlu, bu evliliğin kadını da erkeği de hayat boyu mutsuz kılacağını bu sebepten boşanmaların olabileceğini dile getirmektedir. "Sevilmeyen biriyle iki saatlik tren yolculuğu yapılabilir, fakat sevilmeyen biriyle bir hayat yolculuğu yapılamaz. İki saat sonra tren durur ve herkes yoluna gider ama altmış sene sevmediğin biriyle aynı yatak paylaşılmaz. Paylaş dersin zulüm olur." diyen Hatipoğlu, kimsenin sevmediği biriyle evlendirilmeye zorlanmaması gerektiğini bildirmektedir.

25. *Evlenmeden Önce Gerçek Yüzünü Gizlemek:* Evlenecek kişilerin maske takarak birbirine gerçek yüzünü göstermemesi evlendikten sonra mutsuzluklara ve

---

³¹⁴ <https://www.youtube.com/watch?v=CpshG2R8TXg>, (20 Mart 2019).

dolayısıyla boşanmalara sebep olduğunu aktaran Hatipoğlu, evlenmeden önce eşlerin açık bir şekilde konuşarak dertlerini, sıkıntılarını, hastalıklarını anlatmaları gerektiğini vurgulamaktadır. Hastalıkların saklanmaması gerektiğini belirten Hatipoğlu, bunun ileride mutsuzluğa neden olacağını ve sahtekarlık olarak adlandırılacağını belirterek evlenecek eşleri uyarmaktadır.

26.Tahammülsüzlük: Eşlerin birbirlerine tahammül edemediklerinden dolayı boşandıklarını belirten Hatipoğlu bu konu üzerinde çok fazla durmamıştır.

27.İnternet Etkisi: İnternetin çok güzel bir hizmet olduğunu aynı zamanda da çok şerre vesile olabildiğini, özellikle kadınlara ve çocuklar kötü etkilerinin olduğunu aktaran Hatipoğlu, internetin, sapkınlığın ve yoldan çıkmanın ilk adresi olduğunu belirtmektedir. İnternet aracılığıyla bir çok servet avcısının ve kadın avcısının kadınların fotoğraflarını montajlayıp şantaj yaparak bir çok ailenin yıkılmasına sebep olduğunu ve bunun binlerce örneğiyle karşılaştığını belirten Hatipoğlu, kadınların fotoğraflarını umuma açık sayfalarda kullanmamasını tavsiye etmektedir. Çocukların girmemesi gereken sitelere girerek organ mafyasının ağına, uyuşturucu batağına düşerek birtakım yanlış yollara gidebildiğini belirten Hatipoğlu bu konuda aileleri uyarmakta ve aile bireyleriyle sürekli iletişim içinde bulunarak, onların kontrol altında tutulması gerektiğini dile getirmektedir. Aile içinde kimsenin telefonunda şifre bulunmaması gerektiğine dikkat çeken Hatipoğlu, aile bireylerinin tüm dertleri ve sevinçleri birbiriyle paylaşabileceği bir ortam oluşturmak gerektiğini vurgulamaktadır. Gençlere hitaben, her konuyu aileleriyle paylaşmaları gerektiğini, böylelikle yanlış düşmemiş olacaklarını anlatan Hatipoğlu, internetin ve yanlış kişilerin zararlı etkilerinden bu şekilde korunmanın mümkün olduğunu dile getirmektedir.

28.Evlilik Kişiyile Değil Aileyle Yapılıyor İmajı: Evliliğin iki kişi tarafından yapıldığını ailelerle yapılmadığını aktaran Hatipoğlu, evlenen çiftlerin anne-babalarına, yeni kurulan bu ailenin işlerine çok fazla müdahale etmemeleri uyarısında bulunmaktadır. Her iki tarafın ebeveynlerinin, aileye her konuda müdahale etmesinin boşanmayla sonuçlanan problemler doğurabildiğini hatırlatan Hatipoğlu, ebeveynlerin çocuklarının evliliklerine karışmak yerine anne-babalık, büyüklük yapmakla yetinmelerini tavsiye etmektedir.

29.Eğitimdeki Faklar: Hatipoğlu, eğitim farkından doğacak seviye farklarının da boşanmalara sebep olabildiğini dile getirmektedir.

30.Dedikodu Çıkarmak: Dedikodu çıkarmanın aileyi yıpratıcı ve sonucunun da boşanmalara sebep olabilen, aile içindeki en önemli problem kaynaklarından biri olduğunu belirten Hatipoğlu bu konu hakkında ayrıntıya girmemektedir.

Boşanma sebepleriyle ilgili maddelerinin hayli uzun olduğunu ve bu programda bu kadarıyla yetinmek istediğini belirten Hatipoğlu, boşanan tarafların mahkemeye verdikleri beyanlardan hareketle oluşturulmuş bazı oranları seyircileriyle paylaşmaktadır. Bu oranların yalan ya da doğru bir şekilde mahkemeye boşanma gerekçesi olarak sunulduğunu aktaran Hatipoğlu, yalan söyleyerek bu gerekçeleri söylemenin ahiretteki azabının çok olduğunu dile getirmekte ve bu oranları şu şekilde açıklamaktadır:

-Aldattı (%36) -Yalan söyledi (%30) -Sürekli kavga ediyoruz (%20)-
Romantik şeyler yapmıyoruz (%20) -Bekar olmayı, arkadaşlarla takılmayı ve gece çıkmayı özledim (%20) -Kariyer konusunda hırslı değil (%20) -Arkadaşarımla ve ailemle uyumlu değil(%18) -İlişkimizde sorun var (%15)

Toplumsal bir yara haline dönüşen boşanma olaylarının çoğalmasını, baştan yanlış oluşturulmuş evliliklere ve aile içinde yaşanan bazı problemlere bağlayan Hatipoğlu, yukarıda sayılan boşanma nedenlerini ve mahkeme beyanlarındaki istatistikleri aktararak toplumun dikkatini bu konuya çekmek istediği belirtilebilir. Hatipoğlu'nun boşanma sebepleriyle ilgili yorumlarına baktığımızda toplumu iki konuda bilinçlendirmeye çalıştığı anlaşılmaktadır. Bunlardan ilki, evlenecek taraflara, evlenecekleri kişiler ile ve kendi aileleriyle iyi bir iletişim kurup sonradan pişman olacakları yanlışlara düşmemelerini ve boşanmaya sebebiyet vermeden, ailenin kuruluşu aşamasında tedbir alarak aile kurumunu daha sağlam temellere oturtmalarını tavsiye etmesidir. İkincisi ise, aile içinde oluşabilecek problemlerin oluşmasını engellemek amacıyla, evli çiftlerin yaptıkları yanlışları gösteren Hatipoğlu, bu yanlışlara düşmeyerek aile kurumunu huzurlu bir şekilde devam ettirebilmeleri için eşlerin davranışlarını kontrol altında tutarak nefis terbiyesi yapmalarını tavsiye etmesidir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TARTIŞMA VE DEĞERLENEDİRME

3.TARTIŞMA VE DEĞERLENERDİRME

Çalışmamızın kapsamında, Hatipoğlu'nun aile konusundaki programlarının doküman incelemesini yaptığımız ikinci bölümdeki konuların değerlendirmesini yapacağımız bu bölüm, üç başlık altında toplanmıştır. Bu başlıklar altında üslup ve programın yapısı, içerik tespiti ve Hatipoğlu algısı konularında değerlendirmelere yer verilecektir.

3.1. Üslup ve Programın Yapısı

Hatipoğlu'nun aile ile ilgili incelediğimiz programlarında üslup yönünden en öne çıkan özelliğinin, konuları anlatırken kullandığı öyküleme anlatım tekniği olduğu söylenebilir. Yıllar içinde kullandığı bu tekniğin yoğunluğunu azaltmış olsa da bu teknikten vazgeçmediği görülmektedir. Öyküleme, izleyicinin aktarılan olayın içine çekilmesi ve olayın kendisi tarafından yaşanmış gibi düşünmesini sağlamak olarak tanımlanabilmektedir.³¹⁵ Hatipoğlu'nun programlarında arka fonda verilen duygusal müzik/ilahi ve dramatik öyküleme ile oluşturduğu kendine has bu üslubu ile gerek sahabe hayatından gerekse Hz. Peygamber (sav)'in hayatından kesitler sunarak izleyici kitlesini duygusal bir atmosfere soktuğu görülmektedir. Öyküleme anlatımı, odağı anlatılan konudan ziyade, anlatan kişinin kendisine çekmektedir ki bu durum dinin televizyondan aktarılırken geçirdiği dönüşümü göstermesi bakımından önemlidir. Bu durum özellikle sahabe hayatından kesitlerin anlatıldığı bölümlerde, duygusal bir müzik ve sahne arkasında bulunan büyük ekranda dönem filmlerinden kesitlerle desteklenerek dini bilginin aktarımı doğrudan seyirciyle buluşmak yerine medya programcılığının süzgecinden geçmektedir. Bunu yanında sahabe ve peygamberlerin hayatından örnekler vererek ideal bir İslamî yaşamın sınırlarını çizen Hatipoğlu, izleyicilere hangi durumda nasıl davranıp nasıl düşünülmesi gerektiğini bu örnekler üzerinden aktarmakta ve onları, bu örneklerdeki karakterlere öykünerek İslamî bir hayat yaşamaları konusunda yönlendirdiği anlaşılmaktadır.

---

³¹⁵ Aslı Yurdigül ve Yusuf Yurdigül, "Ramazan Ayı Televizyon Programlarının Manevi Danışmanlık ve Reheberlik Örneği Olarak Değerlendirilmesi Sorunu", Ali Ayten, Mustafa Koç ve Nuri Tınaz (Ed.), **Manevi Danışmanlık ve Rehberlik (Cilt-II)** içinde (255-282), İstanbul: Ensar Neşriyat, 2016, s.275.

Programlarda dikkat çeken bir diğer bölümü ise yayının başlangıcından itibaren reklamı yapılan ev ziyareti kutsal mekan ziyareti gibi videolardır. Örneğin maddi durumu kötü olan bir ailenin evine konuk olan spiker ailenin kötü halini ekrana getirmiştir. Bu görüntülerde televizyon tekniğinde kullanılan ağır çekim görüntüler yoğun olarak kullanılmıştır. Bu durum izleyicide daha fazla duygusallığa sebep olmaktadır. Bununla birlikte WhatsApp ihbar hattı gibi teknolojinin imkanlarının kullanarak elde edilen bazı güncel, ibretlik ya da komik videoların ekranlarda paylaşılması, izleyicilerin programı izlenmeye devam etmesi için kullanılan bir motivasyon aracı olarak belirtilebilir.

Yine bir diğer motivasyon aracı ise programlarda sunulan görsel materyaller altyazılar ve her programa özel yapılan dualardır. Hatipoğlu'nun anlattığı konularla ilgili, stüdyodaki ekranlara ve televizyon ekranının ikiye bölünerek bir yarısına, aktarılan dini temalı görsellerin izleyicilerin duygusallığını artırarak anlatılan konuya daha çok yoğunlaşmasına olanak sağladığı söylenebilir. Hatipoğlu'nun dini temalı ya da doğa manzaralı görüntüleri, izleyicilerini iç huzura ulaştırmak ve manevi bir atmosfere sokmak için kullanıyor olabilir. Yine programda bahsedilen konunun özeti mahiyetinde ya da biraz sonra ekrana gelecek konuyla ilgili açıklama mahiyetindeki altyazıların programın izleyiciler tarafından takibini kolaylaştırıp akıcılığını sağladığı belirtilebilir. Bununla birlikte her programa özel, kişisel bağışlanmayı, Müslümanlar arası kibir haset gibi olumsuz duyguların giderilmesini, ülkemizin düzeni ve huzurunu ve dünya Müslümanlarını konu alan farklı dualar ettiği görülmektedir. Bu dualar ile izleyicilere manevi bir rahatlama ve huzura ulaşma yolunda pratik çözümler sunularak programların izlenmesini sağlamaya çalıştığı belirtilebilir.

Bu programların sunumuna bakıldığında televizyonda yayınlanan herhangi bir programın sunumuyla büyük benzerlikler gösterdiği tespit edilmektedir. Hatipoğlu'nun kurduğu, bizi izlemeye devam edin, kaçırmayın, az sonra, gibi cümleler Hatipoğlu'nun televizyon dilini kullanarak seyircileri ekrana bağlama niyetinde olduğunu ortaya koymaktadır. Televizyonun reyting kaygısından kaynaklanan böyle bir özelliği bulunmaktadır. Çünkü televizyon, kendine ait dili ve yapısı gereği sunduğu programları dramatik ve reklam diline uygun bir şekilde aktarmaya meyillidir. Böylelikle izlenme

oranlarını ve dolayısıyla reklam gelirlerini arttıran televizyonun, ticari hayatını devam ettirmek gibi bir amacı bulunduğu söylenebilir.

Hatipoğlu'nun programlarında, izler kitlenin genişliği ve çeşitliliğini de göze alarak ılımlı bir üslup tercih ettiği görülmektedir. Dinin tartışmalı uç konularına girmekten kaçınıp ortalama bir dini anlatıyı tercih ederek herkesin mutabık olduğu dini konulara yoğunluk verdiği görülmektedir. Bununla birlikte nazik ve sade bir dil kullanan Hatipoğlu'nun, halk tarafından anlaşılması zor olan dini terimleri halkın anlayacağı şekilde sadeleştirerek anlattığı görülmektedir. Halkın beğenisi ve istekleri doğrultusunda programlar yapan Hatipoğlu'nun izleyicileri rahatsız edecek aykırı bir dil ve yorumdan kaçındığı gözlenmektedir. Programların tüm izleyici kesimini kapsayıcı şekilde yapılması, bu programlarda aktarılmak istenen dini değerlerin, televizyonun eğlence ve tüketim üzerine kurulmuş olan genel işleyişinin ortaya koyduğu değerler karşısında, tam olarak kendini gösterememesi tehlikesini ortaya çıkarmaktadır. Bununla birlikte dinin ceza ve korku unsurları yerine ödül ve sevgi unsurlarını ön plana alan ve bunu naif bir üslupla aktaran Hatipoğlu'nun bu tavrının programın, reyting verilerine yansiyarak, uzun yıllar ekranlarda yer almasına katkısı olduğu belirtilebilir.

Hatipoğlu'nun programlarına bazen telefon bağlantısı ile bazen de konuk olarak, toplum tarafından tanınan ve sevilen sanatçıların şarkıcıların katıldığı görülmüştür. Sanatçılar/şarkıcılar toplumun çoğu kesimi tarafından ortak beğeni unsuru olarak düşünüldüğünde dini bir programda şarkıcıların neden konuk olarak yer aldığını anlamamız kolaylaşacaktır. Herhangi bir sanatçının/şarkıcının din ile ilişkisinde ona toplumun sevgi ve ilgisi artar, öte yandan bu programların herkesimi kapsadığının herkese hitap ettiğinin bir göstergesi olarak görülebilir. Diğer taraftan, dini bir sohbet programını, popüler kişileri konuk ederek popüler bir program haline dönüştürdüğü, bununla programın reytingini artırarak daha geniş kitlelere ulaşmayı amaçladığı bunu yaparken de dinin sunumunda medyanın popüler dilini kullandığı görülmektedir. Bunun yanında Hatipoğlu ve konuk sanatçılar arasındaki diyalog, izleyicilerin gözünde Hatipoğlu'nun gayet açık, herkesin saydığı, sevdiği, bir din adamı imajı çizmektedir.

Yine bu programlara yapısı açısından bakıldığında karşımıza çıkan bir diğer konu da programlara konuk olarak katılan uzman kişilerdir. Bu konuda yapılan bir

araştırmaya göre, dini içerikli televizyon programlarına konuk olarak katılan, alanında uzman bir kişinin bulunduğu ve izleyicilerin merak ettikleri bilgilere bu uzmandan faydalanarak ulaştıkları belirtilmektedir. Programlarda bu kişilerin bilgilerine ve görüşlerine yer verilmesi programın inandırıcılığını ve güvenilirliğini arttırdığı ortaya koyulmaktadır. Bahsedilen araştırmada, Ömer Döngeloğlu'nun programlarında ve Diyanet tv.'de yayınlanan programlarda uzman konuklardan faydalandığı gözlenmesine rağmen, izlenen programlar içinde Hatipoğlu'nun programlarına İslam hukuku, hadis, tefsir gibi alt alanlardan uzmanları davet etmediği görülmüştür.. Hatipoğlu'nun bizzat kendisinin uzman kişiliğiyle ön plana çıkarak programı yürüttüğü belirtilmektedir. Hatipoğlu'nun gerek DİB'deki görevleri gerekse akademik düzeydeki çalışmaları ile dini konularda uzman bir kişi olmakla birlikte, programda kendisi dışında başka kişilere yer vermeyerek genel dini konularda kendisini yeterli gördüğü söylenebilir. Yurdağül ve Yurdağül'ün Hatipoğlu üzerine yaptıkları araştırmada, Hatipoğlu'nun kendisine sorulan sorulara kesin cevaplar vermekte, yuvarlak cevaplar vererek konuyu geçiştirdiğine ve herhangi bir konuda bilmediğini dile getirdiğine rastlanılmamaktadır. Böylece programın kontrolünü tek başına yürüttüğü ve dini konularda başka bir uzman konuya gerek olmadan kendi bilgisinin yeterliliğini ima ettiği belirtilmiştir.³¹⁶ Programlarındaki soruların dar anlamda, uzmanlık istemeyen sorular olması ve Hatipoğlu'nun bu sorulara verdiği cevapların hitap kitlesine uygun olarak karmaşık olmaması, başka bir uzmana ihtiyaç duymamasının diğer bir sebebi olabilir. Hatipoğlu'nun, İslam'ın Fıkıh, Tefsir, Hadis gibi ana bölümlerinde derinlemesine bir bilgiye başvurulacak herhangi bir uzmana ihtiyaç duymadığı için programlarına bir uzman olmadan devam ettiği söylenebilir.

Hatipoğlu aile ile ilgili konuları ele alırken, Kur'an'dan ve Hz. Peygamber (sav) döneminden deliller göstererek konunun kaynağı hakkında bilgi vermektedir. Konuları aktarırken genellikle sahih hadislerden faydalandığı görülmüştür. Hatipoğlu'nun programlarının gündüz kuşağı diye adlandırılan genellikle eğitim düzeyi düşük ev hanımlarına hitap eden bir zaman diliminde yapılması göz önüne alınınca, izler kitlenin seviyesine hitaben ayet ve hadislerin kaynaklarını ve asıl lafızlarını vermek yerine, bu ayet ve hadislerin içerdiği anlamları aktarmaya çalıştığı görülmüştür. Böylelikle

---

³¹⁶ Yurdağül ve Yurdağül, s.276.

anlatılan konuların televizyonun yapısına uygun olarak dinin halk tarafından anlaşılabilir düzeye indirildiği söylenebilir.

3.2. İçerik Tespiti

Hatipoğlu'nun aile ile ilgili incelediğimiz programlarında, genel olarak sistematik bir yol izleyerek içerik belirlemediği görülmektedir. Toplumun ve dolayısıyla medyanın gündeminde olan konuları takip ederek ve izleyicilerden gelen sorulara verdiği cevaplarından yola çıkarak bu konulara uygun içeriklere yönelmesinin yanında bizzat kendisinin de herhangi bir dini konu hakkında belirlediği içerik çerçevesinde programlarını sunduğu görülmektedir. Bunun en önemli göstergesi de programlarında gerek stüdyodaki ekranlarda gerekse televizyon ekranında yayınladığı güncel videolarıdır. Bu güncel videoları izleyicisiyle paylaşan Hatipoğlu, videodaki konu hakkında yorum yaparak bu konuda dinin nasıl bir yaklaşım sergilediğini aktarmaktadır.

Hatipoğlu'nun aile ile ilgili incelenilen programlarında, içeriğin nasıl oluşturulduğuna bakıldığında göze çarpan bazı unsurlar bulunmaktadır. Bu unsurları; güncellik, gerçeklik ve izleyici beklentisi başlıkları altında toplamak mümkündür.³¹⁷

Güncellik: Güncel olan içerikler izleyicinin ilgisini çekmeye daha elverişlidir. Hatipoğlu'nun programlarında güncel konulardan bahsetmesinin bir sebebi de bu olabilir. Programların yayınlandığı tarihlerde toplumun gündeminde olan evlilik yaşı, kadına şiddet,vb. gibi konuları Hatipoğlu programlarında ele alıp incelendiği görülmektedir. Kadınlar gününe denk gelen bir programda Hatipoğlu'nun, kadının aile içi ve dışındaki haklarından bahsetmesi de bu duruma örnek olarak gösterilebilir. Aynı zamanda güncellik zamansal bir kavram olarak da algılanabilir. Hatipoğlu'nun programlarının cuma gecesi ve günü, ramazan ayı içinde iftar ve sahur gibi dini değeri olan zamanlarda yapıldığından bahsedilmiştir. Özellikle iftar ve sahur programlarında tercih edilen içeriğin, ramazan ve oruç merkezli olması da bu konulardaki içerik tespitinin güncellik unsuruna bağlı olarak oluştuğunu/oluşturulduğunu göstermektedir.

---

³¹⁷ Yurdigül ve Yurdigül, s.274.

Gerçeklik: Dini programlarda yayınlanan konuların gerçeklik içermesi ve bu gerçekliğin daha çok duyu organına hitap etmesi izleyiciyi etkileyen unsurlardan biridir. Hatipoğlu'nun gerek whatsapp ihbar hattına ulaşan gerekse medyada yayınlanan aile hayatıyla ilgili kesitler sunan videoları izleyiciyle paylaşması ve bu gerçeklik içinde ibretler sunması da programlarında gerçeklik unsurundan bahsedilmesini sağlamaktadır. Ayrıca aile konusunda aktarılan bilgilerin Kur' an-ı Kerim' e dayandırılması içeriğe ilişkin gerçekliği koşulsuz kabul edilir bir hale getirmektedir. Bu anlamda izleyiciler de durumun farkındadır. Programın içeriğinde sunulan bilgiler izleyicileri belli başlı dayanakları olduğu fikrinden yola çıkarak verilen bilgilerin gerçekliğini kabul etmektedirler.

İzleyici beklentisi: Televizyonculuk sektöründe arz talep döngüsünün önemli bir yeri olduğu göz önüne alınca ele alınan dini içerikli televizyon programlarının da bu döngüye hizmet ettiği ve buna bağlı olarak izleyicisinin beklentisine uygun içerik belirlediği belirtilebilir. Hatipoğlu'nun programına gelen izleyici sorularının izleyicilerin beklentileri hakkında bilgiler vermektedir. Hatipoğlu'nun, programlarının belli bir kısmını izleyici sorularına ayırması ve sorulan sorularla ilgili konularda içeriğe yön vermesi onların beklentilerine cevap verdiğini göstermektedir. İzleyicilerin pratik bilgiler elde ederek dini yaşantılarına yön vermek istemeleri bu programları takip etmelerinin sebepleri arasında sayılabilir. Yapılan araştırmalar, izleyicilerin dini içerikli televizyon programlarında görmek istedikleri içeriklerin (oranları değişiklik gösterse de); Ahlak, ibadet, inanç ve günlük yaşamla ilgili konulardan oluştuğunu göstermektedir.³¹⁸ Hatipoğlu'nun incelediğimiz programlarında yaptığı içerik tercihlerinin, bu araştırmaların bulgularıyla uyumlu olduğu ve böylelikle izleyicilerin beklentisi doğrultusunda içerik tespitine gidildiği söylenebilir.

Yukarıda bahsedilen unsurları, aile ile ilgili programların içeriklerinde öne çıkaran Hatipoğlu'nun, aile ile ilgili; evlilik, nikah, evliliğin düzeni ve huzurunu etkileyecek olan eşler arasındaki farklılıklar ve benzerlikler, evlilikte kadının yeri ve önemi, ailede çocuklara ve ebeveynlere karşı sorumluluklar, mutlu ailenin sırları ve boşanmanın sebepleri gibi konular etrafında toplanan içeriklerde programlar hazırlayıp

---

³¹⁸ Yenen, s.77; Turan, s.73; Gün, s.127.

sunduğu görülmüştür. Bu konuların, izleyicinin istek ve ilgisine hitap eden güncel konular olduğu için tercih edildiği belirtilebilir. Bununla birlikte, programlarda izleyicilerden gelen soruların genellikle bu konular çerçevesinde olması da yukarıdaki konuların seçilmesini etkilediği söylenebilir.

Yapılan araştırmalara bakıldığında ülkemizde aile konusunun oldukça önemli bir araştırma konusu olduğu ve ailenin bir takım sebeplere bağlı olarak geçirdiği değişim ve gelişimin yakından takip edildiği anlaşılmaktadır. Bu araştırmalarda, gelişen dünyanın ve modern hayatın, ailenin yapısını etkileyerek değişmesine ve bunun sonucu olarak da aile kurumunda ortaya çıkan bir takım problemlere işaret edilmektedir. Bu problemleri; nikahsız birliktelikler, boşanma, tek ebeveynli aile, çocuk sahibi olmak istememe, internet ve medya, annenin çalışma hayatına atılması ve şiddet olarak sıralamak mümkündür.³¹⁹ Hatipoğlu'nun, incelediğimiz programlarında aile ile ilgili içerik belirlemede bu araştırmaların tespit ettiği aile problemlerinin geneliyle uygunluk gösterdiği görülmesiyle birlikte bazı problemlere değindiğine de rastlanmamıştır.

Yapılan araştırmalarda, Amerika'da ve Avrupa'da oldukça yaygın olan ve ülkemizde de yaygınlaşan nikah olmadan birlikte yaşamayı etkileyen faktörlerin başında modern hayatın ortaya çıkardığı kültürle gelişen aşırı bireyciliğin bir çeşit bencillığe dönüşmesinin geldiği belirtilmektedir. Evlilik ile bir takım sorumlulukların altına girmek istemeyen ve evlilikten amaçlanan birincil düzey fayda neyse bunu nikahlanmadan temin edebilmeye çalışan birey, bunu sağlamanın zemini bulmuşsa diğer türüsüne yanaşmaktan kaçınır.³²⁰ Günümüzde aile kurmak ve çocuk sahibi olup çoğalmak önemli bir değer olmaktan çıkarak bekar kalmak ve nikahsız olarak birlikte

---

³¹⁹ Ayrıntılı bilgi için bkz: Yasin Aktay, "Modern Dünyada Ailenin Dönüşümü ve Muhtemel Geleceği Üzerine Mülâhazalar ve Geleneğe Dayalı Problemler", **Küreselleşen Dünyada Aile (2009 Yılı Kutlu Doğum Sempozyumu Tebliğ ve Müzakereleri)**, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ağustos 2010, ss.177-188. ; Rahime Beder Şen, "Günümüz Aile Sorunları", **Din ve Hayat Dergisi**, Sayı.12 (2011), ss.62-68. ; İbrahim Turan, "Günümüz Aile Problemleri Çerçevesinde Kur'an'da Ebeveyn-Çocuk İlişkisi", **Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Sayı.35 (2013), ss.71-104.; Bayram Kanarya, "Aile Kurumu İle İlgili Temel Problemler (Diyarbakır Örneği)", **Uluslararası Diyarbakır Sempozyumu (Cilt II)**, Diyarbakır: Diyarbakır Valiliği Kültür Sanat Yayınları, 02-05 Kasım 2016, ss.1425-1439. ; Orhan Gürsu, "Değişen Dünyada Aile ve Psikolojik Problemler", **Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt.17, Sayı.1 (Haziran 2015), ss.99-130.4. ; Celalettin Vatandaş, "Sekam Araştırması Bağlamında Türkiye'de Aile Yapısı ve Problemleri", **Savrulan Dünyada Aile Sempozyumu**, İstanbul: SEKAM Yayınları, Mayıs 2016, ss.49-102. ; Ünal Şentürk, "Aile Kurumuna Yönelik Güncel Riskler", **Aile ve Toplum Dergisi**, Cilt.4, Sayı.14 (Nisan-Mayıs-Haziran 2008), ss.7-31.

³²⁰ Aktay, s.180-181.

yaşamak alternatif bir yaşam tarzı olarak nitelendirilmektedir.³²¹ Bencilleşen insanların hayatla ilgili algılarına, beklentilerinde ve planlarında, başka bir insana hayat vermek ve mesai ayırmak dayalı gibi bir özveri yeteneğinin, gerekçesinin ve motivasyonunun ortadan kalkmasının, çocuksuz ailelerin ve çocuk sahibi olmayı erteleyen ailelerin çoğalmasına neden olduğu belirtilmektedir.³²² Hatipoğlu aile ile ilgili programlarında toplumsal olarak önemli bir kurum olan aileyi oluşturmak için en temel şartın nikah olduğunu ve ailenin mutlu ve huzurlu olabilmesinin şartlarından birinin de çocuk sahibi olmak ve onları iyi yetiştirmek olduğunu aktarması, nikahsız yaşamın dinimizde ve kültürümüzde yeri olmadığını ve çocuk sahibi olmanın toplumsal anlamda önemli bir görev olduğunu hatırlatarak toplumu bu problemlere karşı duyarlı olmaya çağırdığı anlaşılmaktadır. Hatipoğlu'nun aileyi oluştururken yapılan nikah konusunda ve ebeveynlerin çocuklarına karşı görev ve sorumluları konularında birçok program yaptığı göz önüne alınca, Hatipoğlu'nun yukarıda bahsedilen günümüz aile problemlerine uygun içerikte programlar yapmayı tercih ettiği anlaşılmaktadır.

Aile ve dolayısıyla toplum hayatını giderek olumsuz yönde etkileyen problemlerden bir diğerinin de medya olduğu belirtilmektedir. Özellikle tüm dünyada yaygın bir şekilde kullanılan internetin sınırsız bir alana sahip olması ve isteyen herkesin herhangi bir içeriği belirleyebilmesine imkan verme özgürlüğü, internetin faydalarının yanında bireylere ve sosyal çevrelere zararlar verebilmektedir. En çok tercih edilen içeriklerden olan sosyal ağlar, internette üye olarak katılımın sağlandığı iletişim ve paylaşım ortamı olarak video paylaşımına, yazılı, sözlü ve görüntülü paylaşım ve karşılıklı yazışmaya imkan verirken, bilinçsiz kullanıldığında birçok olumsuzluğa sebep olabilmektedir. Sanal dünyada bulunan ahlaksız içerikler ve sanal ilişkiler interneti bilinçsiz kullanan bireylerin evlilik ilişkilerine zarar verebilmektedir. Sosyal paylaşım siteleri aracılığıyla sağlanan ilişkiler yüz yüze olmayı gerektirmediği için kişinin gerçeklikten kaçmasını, kendini gizlemesini ve sahte bir dünya kurmasına imkan sağlar. Bireylerin sağlıklı ortamlarda ilişkiler kurmalarını engelleyen bu durum, evlilikleri ve aile içi ilişkileri kökünden sarsan aldatma olgusuna zemin

---

³²¹ Şen, s.67.

³²² Aktay, s.181.

hazırlamaktadır.³²³ Hatipoğlu'nun izlediğimiz programlarında medyanın olumsuz etkilerini ele alan ve bireyleri bu konuda uyaran içeriklerde programlar hazırladığı görülmüştür. Bu programlarda, gelişen teknoloji ile kontrolsüz bir şekilde kullanılan medyanın aile içinde eşler ve çocuklar açısından bir çok olumsuzluğa sebep olduğunu belirten Hatipoğlu'nun bu konuda aktardığı tedbirler ikinci bölümde ele alınmıştır. Hatipoğlu'nun bu yönde bir içerik tercih etmesi günümüz aile problemlerinden biri olarak belirtilen medyanın olumsuzluklarının farkında olduğunu ve içerik oluştururken izleyicilerini güncel aile problemlerine sebep olan tehlikelere karşı uyardığı anlaşılabilir. 323

Ailedeki değişimi etkileyen temel noktalardan birisi de modern dönemle birlikte geleneksel geniş aile yapısından çekirdek aileye geçiş ile beraber, annenin çalışma yaşamına girmesi olarak belirtilmektedir. Evdeki görevlerinin aksaması sebebiyle annelerde pişmanlık ve suçluluktan kaynaklanan yetersiz olma duygusu ortaya çıkabilmektedir. Bu da aile içi ilişkileri olumsuz yönde etkileyebilmektedir. 324 Bununla birlikte her iki eşin çalışması, çocukların günlük ihtiyaçlarının karşılanması ve eğitilip yetiştirilmesi konularında ve aile içi iş bölümü konularında problemlere yol açarak eşler arası tartışmalara ve aile içi huzursuzluklara neden olabilmektedir. 325 Hatipoğlu'nun, izlediğimiz aile ile ilgili programlarında kadının çalışması konularında kadının özgür olduğunu ve Hz Peygamberin eşlerinin de çalışma hayatında nispeten bulunduğunu belirttiği yukarıdaki bölümlerde aktarılmıştır. Fakat kadının çalışmasını güncel bir aile problemi olarak aktaran ve bu konuda seyircileri uyaran herhangi bir içeriğe rastlanılmamaktadır.

Boşanma, ailenin dağılmasına, bölünmesine sebep olan, ailedeki bireyleri derinden sarsan ve toplum tarafından hoş karşılanmayan yıpratıcı bir olay³²⁶ olmasına rağmen gün geçtikçe boşanma oranlarında da bir artış görülmektedir. Artan boşanmalar, uyumsuz cinsiyet rolleri, birbirinden farklı hayat beklentileri, evlilik hayatının rutinleşmesi, ailenin işlevlerindeki değişim, aile içi iletişim bozukluklarının artması ve

---

³²³ Şen, s.67.

³²⁴ Gürsu, s.104.

³²⁵ Turan, s.75.

³²⁶ Ceyhan Çelikoğlu, "Boşanmanın Çocukların Benlik Saygısına Etkisi", (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, 1997), s.4.

buna bağlı olarak Şiddet, boşanan bireylere kurumsal ve sosyal yönde desteklerin artması, değişen kadınlık ve kocalık rolleri, Ő sanayileşmenin ve Őehirleřmenin sebep olduğu toplumsal dönüşüm gibi sebeplere bağlanmaktadır.³²⁷ Boşanma olgusunun sık olarak görülmesi tek ebeveynli ailelerin ortaya çıkmasına zemin hazırlamaktadır. Ailenin bölünmesi ve tek ebeveynli bir yapıda varlığını muhafaza etmeye çalışması sürecinde, aile bireylerinin olumsuz etkilendikleri görülmektedir. Tek ebeveynli bir ailede ocuk ve ebeveyn açısından eğitici ve geliştirici bir ortamın bulunması mümkün görünmemektedir. Tek ebeveynle yaşayan ocuk, baba ya da anne modelinden ve deneyiminden mahrum kalmakla birlikte ailedeki farklı cinsiyetin gerçekleştirdiği psiko-sosyal destekten de uzak kalmasına neden olduğu belirtilmektedir.³²⁸ Hatipoğlu'nun izlediğimiz programlarında boşanmadan ve sebeplerinden geniş bir Şekilde bahsettiği görülse de toplumumuzda yaygınlaşan tek ebeveynli aile problemini ele alan ve toplum açısından oluşturabileceği tehlikelerle ilgili izleyicilerinin dikkatini çeken bir içeriğe rastlanılmamaktır.

3.3. Hatipoğlu Algısı

Çalışma kapsamında incelenen Hatipoğlu'nun programlarında, izleyiciler hakkındaki gözlemlerimiz, her ne kadar detaylı ve kesin bilgiler olamasa da bu konuda yapılmış araştırmaların sonuçlarıyla uygun göstermektedir. Bilis yaptığı araştırmada, Hatipoğlu'na soru soran izleyicilerin, medyayı takip eden kesimi de temsil edecek Şekilde genellikle alt ve orta eğitim/gelir seviyesine sahip kişilerden oluştuğunu dile getirmektedir. Bununla birlikte Hatipoğlu'nun programlarında soru soranları Şu Şekilde sınıflandırdığı görülmektedir:

Soruların % 75 'ini kadın seyirciler sormuştur. Soruların tamamından % 48'inin örtülü kadınlara, % 27'sinin ise örtülü olmadığı görülen kadınlara tarafından sorulduğu belirlenmiştir. Erkek izleyiciler soruların % 13'n, çocuklar % 8'ini sorarken soruların % 4'ünün ise soranın kimliğinin belirtilmediği yazılı sorular oluşturmaktadır. İzleyicilerin, yaşları hakkında bilgi olmadığından dolayısıyla yaşla ilgili herhangi bir sınıflandırma olmamış ancak çocuklar ayrı bir sınıf olarak değerlendirilmiştir. Örtünme

---

³²⁷ Şentürk, s.13-14.

³²⁸ Şentürk, s.15-16

durumunun dini bir yönelime işaret etmesi sebebiyle soru soran kadınlardan örtülü ve örtülü olmayan şekilde bir alt veri oluşturulduğu görülmektedir.³²⁹

Bu verilerden hareketle Hatipoğlu'nun televizyon programlarından dini bilgilere ulaşma konusunda kadınların en istekli grubu oluşturduğu söylenebilmektedir. İzleyiciler arasında her yaş grubundan erkekler ve kadınlar olduğu gibi kadınlar arasında dini yönelimi gösteren örtülülerin, önemli bir kısmı oluşturdukları gözlenmektedir. Soru soranlar arasında en büyük kesimi örtülü kadınların oluşturduğu görülürken örtü kullanmayan kadınların sorduğu soruların, erkekler, çocuklar ve yazılı olup kimin sorduğu belirsiz olan soruların toplamından daha fazla olması da dikkat çekmektedir. Buradan, diziler, yarışmalar ve sabah programları gibi televizyon yayınlarındaki izlenme durumuna paralel olarak kadınların, televizyon ile etkileşiminin erkeklere oranla daha fazla olduğu ve gündelik yaşam pratiklerine ulaşmakta televizyonu daha fazla kullandıkları belirtilebilmektedir. Zira gerek incelenen programlara, gerekse diğer dini içerikli programlara bakıldığında kadınların, dini konularda otorite kabul edilen kişilere sıklıkla sorular sorarak danıştıkları görülmektedir.³³⁰ Bu çalışmayı hazırlamak için izlenen Hatipoğlu'nun aile ile ilgili programlarında da bu duruma uygun şekilde katılımcıların ağırlıklı olarak kadınlardan oluştuğu görülmektedir.

İzleyicinin gözünde Hatipoğlu'nun konumunu belirlemek için, yapılan telefon bağlantılarına bakmak yol gösterici olabilir. Telefonla programa katılan neredeyse herkes telefonla programa bağlanmanın zorluğundan bahsetmekte ve bağlanabilmiş olmalarını mutluluk içinde dile getirerek kendilerini ayrı ve farklı görebilmektedirler. Bir izleyici telefonla yayına bağlanmak için çok uğraştığını ve sonunda bağlanabildiğini belirterek bunun için Allah'a şükretmektedir. Bu durum seyircilerin genelinde görülen bir durumdur. Programa bağlanan izleyiciler Hatipoğlu'na soracakları sorulardan önce Hatipoğlu'nun gerek şahsına, gerekse yaptığı programlar sayesinde elde ettikleri dini yararlar hakkında teşekkür ve dua etmektedirler. Yayına telefonla katılan her izleyici sorduğu sorunun cevabını dikkatle dinlemektedir. Bazı izleyicilerin de programdan sonra Hatipoğlu ile özel olarak bir konu hakkında görüşmek istedikleri görülmektedir.

---

³²⁹ Bilis, s.201.

³³⁰ Bilis, s.202.

Bunlardan hareketle izleyicilerin Hatipoğlu'na karşı kurdukları bir sevgi bağının varlığından bahsetmek mümkündür. Aynı zamanda bu durum Hatipoğlu'nun izleyici karşısındaki etkisini göstermektedir. Programa bağlanan izleyiciler sordukları soruların cevabına herhangi bir ilmi halden ulaşılabilecekken sorunun cevabını Hatipoğlu'ndan almakta ısrar etmektedir. Hatipoğlu'nun her şeyi bilen, tüm soruları cevaplayan alanında uzman bir konumda olmasının ve bunu gayet ılımlı ve sempatik bir şekilde icra etmesinin, izleyicinin sunucu karşısında daha rahat ve talepkar olmasını sağladığı söylenebilir. Bununla birlikte toplumun Hatipoğlu'na ilgisinin görsel ve yazılı medya tarafından yeniden aktarılması da bir diğer dikkat çeken noktadır. Haberlerde ve gazetelerde Hatipoğlu'nun geniş kitlelere hitap ettiği etkinliklerle karşılaşmaktadır. Bu görseller aynı zamanda Hatipoğlu'nun incelediğimiz programlarında stüdyodaki ekrana da yansıtılmaktadır. Bu etkinliklere çok sayıda izleyicinin katıldığı ve izleyicilerin Hatipoğlu'na yoğun ilgi gösterdiği ve Hatipoğlu'nun bu yoğun ilgiden dolayı yürümekte bile zorlandığı görseller programlarda tekrar aktarılmaktadır. Bu durumun Hatipoğlu'nun izleyicinin gözündeki popülerliğini ve konumunu sağlamlaştırmaya yönelik atılan bir adım olduğu belirtilebilir. Tüm bu veriler, Postman'ın, dini içerikli programlarda dinin soyut kısmından ve Tanrısal olandan ziyade vaizin somutluğunun ön plana çıkarıldığı ve vaizlerin birer pop yıldızı gibi davrandığı ve izleyiciler tarafından böyle algılandığı yönündeki eleştirilerini doğrular niteliktedir.³³¹ Çünkü Hatipoğlu, kendisine dışarıdaki diğer programlarında gösterilen ilgiyi tekrar seyirciye göstermesi ile kendi kutsallığını güçlendirerek, saygınlık elde ederek ve popülerlik kazanarak dini otoritesini güçlendirmeye çalıştığı görülmektedir.

Hatipoğlu'nun aile ile ilgili programlarına Youtube video izleme sitesinden ulaştığımızı, çalışmamızın araştırmamızın evren ve örneklem kısmında belirtmiştik. Youtube'dan izlenen bu videoların altına, izleyiciler tarafından yapılan yorumlara bakmak da izleyicinin Hatipoğlu algısı hakkında bilgi verebilmektedir. İncelediğimiz Youtube videolarına yapılan yorumlar bütüncül bir şekilde ele alınacak olursa, her ne kadar programın konusunun ilgi çekiciliği ile ve izleyicilerin gündelik yaşamlarına sağladığı faydayla orantılı olarak izlenmesi, yorum ve beğeni alması değişse de programların geneli hakkında yaklaşık olarak bazı oranlara ulaşmak mümkündür.

---

³³¹ Postman, s.138.

İncelediğimiz programları Youtube da izleyen kişilerin yaklaşık bir ortalama alındığında, on binde üçü yorum yapmış ve % 1'i beğenip beğenmediğini bildirmiştir. Videoları beğenmeyenlerin beğenenlere oranı ise yaklaşık % 8 olarak tespit edilmiştir. Yapılan yorumlara bakıldığında, izleyicilerin anlatılan konuyla ilgili duygu düşünce ve sorularının yanında Hatipoğlu'na duyulan sevgi, saygı ve beğenileri gösteren dualar ve temenniler de görülmektedir. Yapılan yorumlardan, Hatipoğlu'nun sadece ülkemizde değil, yurt dışından da takip edildiği anlaşılmaktadır. Birçok yorumda, Hatipoğlu'nu Azerbaycan'dan severek ve ilgiyle izlediğini belirten takipçilerinin/hayranlarının olduğu görülmektedir. Kesinlik bildirmese de Youtube videolarından elde edilen bu bilgiler, Hatipoğlu'nun yukarıda da bahsedilen ılımlı üslubuyla izleyicilerin sevgisini kazandığını ve dini soruların cevabının alınabileceği bir otorite olarak kabul edildiğini doğrular niteliktedir.

Özetle çalışma kapsamında izlediğimiz aile ile ilgili programlarından Hatipoğlu'nun, seyirciler gözünde dini bir otorite olmakta öte kutsal bir yerinin olduğu görülmektedir. Hatipoğlu'nun seyircinin gözündeki yerini kazanmak için de televizyonun görsel aktarım gücünü çok etkin bir şekilde kullandığı ve konuları anlatım üslubunda her kesimden izleyici kapsayacak şekilde ılımlı bir yaklaşım sergilediği anlaşılmaktadır.

SONUÇ

İnsanlık tarihi boyunca bilgi edinme ihtiyacı içinde olan bireyler arasında iletişim bir zorunluluk olarak görülmektedir. İnsanlar, iletişim sayesinde bilgisinin ve gücünün arttığını fark etmiş ve iletişimi engelleyen faktörleri ortadan kaldırmaya çabalayarak bilgisini ve gücünü arttırmaya çalışmıştır. Bu ihtiyaca cevap vermek için teknolojinin de yardımı ile kitle iletişim araçları icat edilmiştir. Kitle iletişim araçları içinde en yaygın şekilde kullanılanı ise televizyondur.

Televizyonun, her an ulaşılabilir olması, izlemek için okuma bilmek gibi bir beceriye ihtiyaç duyulmaması, birçok görsel ve işitsel sanatı içinde barındırması ve eğlendirerek sıkmadan öğretme gücüne sahip olmasından dolayı diğer kitle iletişim araçlarından daha yaygın ve etkin bir şekilde kullanılmaktadır. Televizyon, eğitim hizmetlerini genişletmesi, yer ve maliyet tasarrufu sağlaması, öğretim zamanının değerlendirilmesi, yaygın eğitim hizmetlerini kapsamını artırması ve toplumun kalkınmasını hızlandırması gibi faydalarından dolayı yaygın din eğitiminde kullanılan kitle iletişim araçlarındandır. Bireylere yönelik tutum belirleme, kültür aktarma gibi işlevleri televizyonu dini açıdan da önemli kılmaktadır. Çünkü dinlerin de topluma aktarılması gereken bir mesajı vardır. Bu sebeple dini mesajların kitlelere ulaştırılması için televizyonun yaygın din eğitiminde kullanılması tabiidir. Dinin televizyonla buluşması dini içerikli televizyon programları vasıtasıyla gerçekleşmiştir. Dini içerikli programlar aracılığı ile dini mesajlar muhatap kitleye, televizyonun görsel aktarım gücü de kullanılarak verilmeye çalışılmıştır.

Ülkemizde dini içerikli bir çok program yapılmakla birlikte, gerek reyting sıralamalarında en üst seviyede olması gerekse uzun yıllar bahsedilen programların yayın hayatında yer alması özellikleriyle Nihat Hatipoğlu'nun programlarının dikkat çektiği görülmüştür. Bu sebeple çalışma da Hatipoğlu'nun programları ele alınmıştır. Hatipoğlu'nun programlarının incelendiğinde gerek izleyicilerin ilgisinden gerekse İslam dini açısından öneminden dolayı, aile ile ilgili konuların yoğunlukla ele alındığı görülmüş ve çalışmamızın bir yüksek lisans tezi olması da göz önüne alınarak Hatipoğlu'nun programlarında aile ile ilgili veriler incelenmekle yetinilmiştir. Youtube

video kanalı üzerinden ulaşılan bu programlar, doküman inceleme metodu kullanılarak ele alınmış ve aşağıda verilen sonuçlara ulaşılmıştır.

İzlediğimiz programlarda Hatipoğlu'nun aile kurumuna gösterdiği önemi, programlarında aile konusuna sıkça temas etmesinden anlayabiliyoruz. Programlarında aile konusunu ele alışı bütüncül bir bakışla ele aldığımızda, önceliği ailenin bütünlüğünün korunmasına verdiğini görmek mümkündür. Hatipoğlu, ailenin kuruluşundan, eşler arasındaki görev dağılımına, yaşlılık döneminden, geniş ailelerin iç ilişkilerine kadar sağlıklı ve mutlu bir aile hayatı kurgulayarak, ailenin parçalanmadan devam etmesi yönünde tavsiyeler verdiği görülmektedir. Farklı zamanlarda aile konusunu işlediği programlarda bu bakımdan bir iç tutarlılığın olduğunu söylemek mümkündür. Ailenin bütünlüğünü koruma hususunda gösterdiği bu dikkat sebebiyle, anlatımlarında her şeyin dini ve hukuki görev ve sorumluluklarla sınırlı olmadığını, sağlıklı bir aile kurabilmek için karşılıklı diyalog, hoşgörü, paylaşma, yardımseverlik ve affediciliğin gerekli olduğu görüşünü vurgulamaktadır. Bununla birlikte özellikle ailede görev dağılımı, eşler arasındaki ilişki ve sorumluluklar gibi konularda geleneksel yaklaşımı benimsediği, erkeği evin geçimini sağlamak zorunda olan, işten eve gelen bir kişi olarak sunarken, kadını da evde eşini bekleyen, onun işlerini gören, çocuklarına bakan bir kişi olarak resmeder. Hatipoğlu'nun anlatımında, bu geleneksel erkek egemen toplum beklentilerine göre düzenlenmiş aile, aynı zamanda mutluluk için gerekli şartları taşıyan ailedir. Hatipoğlu'nun bu yaklaşımından hareketle ailenin zedelenmesi, modern dönemde yaşanan değişimlere bağlanmaktadır. yine Hatipoğlu'nun geleneksel aile yapısını esas alan bir anlatı benimsemesi sebebiyle, modern çekirdek ailelerde ortaya çıkan güncel problemlerden ziyade, geleneksel kalabalık ailelerde ortaya çıkan problemlere temas ettiği ve bunların cevabını dinde aradığı görülmektedir. Mesela eş tarafından, kadının kendi anne ve babasıyla görüştürülmemesi, kadına şiddet uygulanması, kayınvalide ile gelinin anlaşamaması, gibi geleneksel problemler, aileyle ilgili programlarında öne çıkan konulardan birkaçını oluşturmuştur.

Bununla birlikte, Hatipoğlu'nun, programlarında dini bilgileri sunarken yumuşak/ılımlı bir üslup benimsediği görülmüştür. Dini programlarda genele hitap edildiği için, söylemin televizyon diline uygun bir şekilde aktarılması ve izleyiciler

arasında farklı kesimlerden olan insanları ötekileştirmekten kaçınılması durumundan dolayı, dinin televizyondan temsilinin dini basitleştirip bayağılaştırmasına ve dinin televizyon için bir araç haline dönüştürülmesine sebep olduğu görüşünün, Hatipoğlu'nun programları ile de doğrulandığını ifade etmek mümkündür. Çünkü Hatipoğlu, programlarında aile ile ilgili aktardığı konularda toplumun kendisinden beklediği şeyleri, hitap ettiği kesimin seviyesine uygun bir şekilde açıklamaktadır. Bunun da dinin özü ile anlatılan dinin arasındaki mesafeyi açtığı, dini doğasından farklı bir hale soktuğu söylenebilir. Geçmiş yıllarda daha bariz bir şekilde ortaya koyduğu dramatik hikayesel anlatımı terk etme meylî içinde olsa da, Hatipoğlu'nun, aile ile ilgili programlarında kendine has üslubu dikkat çekmektedir.

Yine bu hususla ilgili olarak Hatipoğlu'nun, nikahta tarafların evlenmeyi kabul ettiklerini belirten kelimelerin şekli, eşler arası inanç farklılıkları ve erkekleri evin geçimi için dışarıda çalışmasını, kadınların da evde kalarak evin bekçiliği görevini üstlenmesi gibi açıklamalarına bakıldığında geleneksel İslam düşüncesini benimsemesinin yanında, kadının kocasına zekat verebileceğini belirtmesi ve küfüv konusunda soy, ırk birliğine bakmayıp eşlerin birbiriyle anlaşmasını önemsemesi gibi açıklamaları da çağdaş yorumları benimsediğini göstermiştir. Hatipoğlu'nun çağdaş ya da klasik yorumları tercihindeki yöneliminin, toplumsal algının dışına çıkmak istememesiyle bir bağı bulunduğu söylenebilir. Bu durumla bağlantılı olarak, Hatipoğlu'nun Diyanet İşleri Başkanlığı'nın resmi söylemi ile büyük oranda uyumlu bir dil kullandığı görülmüştür.

Hatipoğlu'nun, tek eşlilik konusunda, evlilik yaşıyla ilgili konuda ve eşler arası yaş farkı konusunda tamamen örfeye dayalı, Türk toplumunun kültürel yapısına uygun bilgiler paylaşması, İslam'a aykırı olmamak kaydı ile toplumsal normlara uygun yorumları tercih ettiğini göstermektedir. Fakat bu durumun, Hatipoğlu'nu bir din adamı olarak algılayan izleyicilerin, onun bu sözlerini de dinin kuralları olarak algılayabilme ihtimali, dini olan ile örfî olanın karıştırılması tehlikesini ortaya çıkarmıştır. Bununla birlikte Hatipoğlu'nun, nikah konusundaki açıklamalarında resmi nikahın yaptırılması ve kızların 18 yaşından önce evlenmemesi gibi tavsiyeleri ile izleyicilerin medeni

hukukun evlenme ile ilgili hükümlerine aykırı davranışlarda bulunmasının önüne geçtiği görülmüştür.

Hatipoğlu'nun eş seçimiyle ilgili konuda kuzenlerin evlenebileceğini dile getirirken kendisinin de kuzeniyle evli olduğunu dile getirmesi ve ailede doğum günü kutlama konusundaki açıklamalarında kendisinden örnek vermesi programlarında sıkça karşılaşılan bir yöntemdir. Hatipoğlu'nun, programlarında konuları anlatırken kendi hayatıyla bağlantı kurarak ve örnekler vererek anlatımını güçlendirdiği görülmüştür.

Kadına şiddet konusunda çağdaş İslam alimlerinin düşüncelerinden etkilenerek kadına karşı herhangi bir şiddetin uygulanamayacağını savunmasının yanında Hatipoğlu'nun, gerek kadın gerekse çocuk konusunda şiddete kapı aralayabilecek bir dil kullandığı dikkat çekmektedir.

Hatipoğlu, aile ile ilgili izlediğimiz programlarında dini açıdan tartışmalı olan konular üzerinde çok az durmaktadır. Bu da, onun günlük hayatta sık karşılaşılan olaylara yoğunluk vererek dini açıdan riskli konulara girmekten kaçındığını düşündürmekte ve böylelikle toplumun önünde dini konularda gereksiz tartışmalara girmekten sakındığı sonucuna ulaşılmaktadır.

Hatipoğlu'nun çocukların manevi yönden eğitilmesiyle ilgili aktardığı bilgilere din eğitimi açısından bakıldığında, eğitim öğretimin ikinci plana itildiği ve açıklamaların tevekkül kavramıyla çeliştiği anlaşılrsa da, ailede çocuk eğitimi konularında gerek çocuğa verilecek cezanın öğrenim psikolojisinde geçen ikinci tip ceza olması gerektiği, gerek iyi bir davranışı sonucunda çocuğun takdir edilmesi gerektiği ve gerekse çocuğun şahsına değil yaptığı yanlış davranışa tenkitte bulunulması gerektiği gibi tavsiyeleri göz önüne alınınca, Hatipoğlu'nun yaptığı programların din eğitimi açısından önemi ortaya çıkmaktadır.

Aile bireylerinin, ebeveynleri ile saygı ve sevgi bağları kurarak onlara itaat etmeleri yönünde uyarın Hatipoğlu, anne-babaların çocukları üzerinde birtakım hakları bulunduğunu ve dünya ve ahiret mutluluğunu sağlamanın bu hakları gözetmekle elde edilebileceğini belirtmiştir. Kayınvalide ve kayınpedere de anne babaya gösterilen saygı sevgi ve sabrın gösterilmesini ve onlarla da ilgilenilip ihtiyaçlarının giderilmesini

öğütleyen Hatipoğlu'nun, izleyicilerine geleneksel geniş aile yapısına ait normlarla ilgili bilgiler aktardığı görülmüştür.

Hatipoğlu, toplumumuzda gittikçe artan boşanma olaylarıyla ilgili bir takım veriler paylaştığı programlarında, boşanma sebepleriyle ilgili yaptığı açıklamalarda aile bireylerinin tümünü bu konu hakkında uyararak üzerlerine düşen görevleri örnekler vererek anlatmıştır. Eşlerin gerek evlilik öncesi gerekse evliliklerinde boşanmaya yol açacak karar ve davranışları hakkında uyararak Hatipoğlu, boşanmanın birtakım bahaneler üretilerek yapılmasının yanlışlığına vurgu yaparak ancak çok gerekli durumlarda boşanma yoluna gidilebileceğini dile getirmiştir. Hatipoğlu toplumda görülen boşanma sebeplerinden, şiddet uygulamak, kötü alışkanlıklara sahip olmak, zenginleşmek, yalan, ilgisizleşmek gibi durumları anlatırken verdiği örneklerde erkekleri bu işlerden sorumlu tuttuğu görülmüştür. Bahsedilen konuların toplumda genellikle erkeklerde rastlanan durumlar olduğu için Hatipoğlu'nun böyle bir söylem içinde olduğu anlaşılmaktadır.

Son olarak Hatipoğlu programları açısından, aile konusunun medyada nasıl ele alındığı yaygın din eğitimi çerçevesinde incelenmiştir. Medya ve yaygın din eğitimi konusu araştırmalara açık bir alandır. Medyanın, dinin temsiline olan etkisi yeterince incelenmemiştir. Bu konuda daha geniş çaplı çalışmalara ihtiyaç olduğu görülmektedir. Medya ve din eğitimi arasındaki karşılıklı etkileşim, medyanın dinin temsilinde en etkin şekilde nasıl kullanılabileceği, dinin medya aracılığıyla topluma aktarılırken ne tür dönüşümler ve değişimlere maruz kaldığı ve ailenin bunun neresinde olduğu, gibi konular din eğitimi açısından araştırılması gereken konular olarak görünmektedir. Bu bağlamda çalışmanın, bu konuda yapılmak istenen ileriye dönük araştırmalara yol göstereceği kanaatindeyiz.

KAYNAKÇA

Kitaplar

- Altaş, Nurullah. **Öğretmen El Kitabı (Ortaöğretim Din Kültürü Ve Ahlak Bilgisi)**. İstanbul: Dem Yayınları, 2007.
- Arslantürk, Zeki. **Araştırma Metod ve Teknikleri**. İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2004.
- Atay, Hüseyin. **Kur'an'a Göre Araştırmalar I**. Ankara: Atay Yayıncılık, 1993.
- Ay, Mehmet Emin. "Ailede Verilecek Din Eğitiminde Genel Prensipler", İbrahim Canan (Ed.). **İslam'da Aile ve Çocuk Terbiyesi (II)** içinde. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2005, ss.361-374.
- Aydın, Mustafa. **Sistemik Aile Sosyolojisi**. Konya: Çizgi Kitapevi, 2013.
- Aziz, Aysel. **Televizyonun Yetişkin Eğitimindeki Yeri ve Önemi**. Ankara: Sevinç Matbaası, 1975.
- Cereci, Sedat. **Televizyonun Sosyolojik Boyutu**. İstanbul: Şule Yayınları, 1996.
- Çakan, İsmail Lütfi. **Dini Hitabet, Çeşitleri-İlkeleri-Örnekleri**. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 2000.
- Çankaya, Özden. **Bir Kitle İletişim Kurumunun Tarihi: TRT 1927-2000**. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2003.
- Güler, Deniz. **Eğitim İletişimi Kurumu Olarak Çocuk Televizyonu ve Uygulamaları İle Bir Model Önerisi**. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi İletişim Bilimleri Yüksekokulu Yayınları, 1991.
- Hökelekli, Hayati. **Din Psikolojisi**. 3. Basım. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1998.
- Karal, Dilek ve Elvan Aydemir. **Türkiye'de Kadına Yönelik Şiddet**. Ankara: Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu Yayınları, 2012.
- Karaman, Hayreddin. **Mukayeseli İslâm Hukuku**. İstanbul: İz Yayıncılık, 1999, c.I.
- Kaya, Süleyman. "Fıkhî Açından Osmanlı'da Zekât Uygulamaları", Necmeddin Kızılkaya (Ed.). **Tarihten Günümüze Zekat Uygulamaları** içinde. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2017, ss.221-254.

- Kaynak, Mesut. **Kuranda Kadın**. İstanbul: Yay Matbaacılık, 2003.
- Köylü, Mustafa. "Ailede Din Eğitimi", Mustafa Köylü, Nurullah Altaş (Ed.). **Din Eğitimi** içinde. Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık, 2012, ss. 290-325.
- Oğuz, Orhan, Ayla Oktay ve Halis Ayhan. **21.Yüzyılda Eğitim ve Türk Eğitim Sistemi**. İstanbul: Dem Yayınları, 2004.
- Öztürk, Yaşar Nuri, **Kur'an'daki İslâm**. İstanbul: Yeni Boyut Yayınları, 2008.
- Parladır, Selahattin. **Din Eğitimi Bilimine Giriş**. İzmir: 1996.
- Postman, Neil. **Televizyon: Öldüren Eğlence**. Osman Akınhay (çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 1994.
- Rahman, Fazlur. **Ana Konularıyla Kur'an**. Alparslan Açıkgenç (çev.). Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 1987.
- Tosun, Cemal. **Din Eğitimi Bilimine Giriş**. Ankara: Pegem A Yayınevi, 2005.
- Yıldırım, Ali ve Hasan Şimşek. **Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri**. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2016.
- Yurdigül, Aslı ve Yusuf Yurdigül. "Ramazan Ayı Televizyon Programlarının Manevi Danışmanlık ve Reheberlik Örneği Olarak Değerlendirilmesi Sorunu", Ali Ayten, Mustafa Koç ve Nuri Tınaz (Ed.). **Manevi Danışmanlık ve Rehberlik (Cilt-II)** içinde. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2016, ss.255-282.

Sürelı Yayınlar

- Acar, H.İbrahim. "İslam Hukukunda Evlenme Ehliyeti Bakımından Küçüklerin Evlendirilmesi Problemi". **Dini Araştırmalar Dergisi**. Cilt.6, Sayı.16, Mayıs-Ağustos 2003, ss.125-140.
- Arslan, Mustafa. "Kitle Kitle İletişim Araçları, Medya ve Din İlişkisi Üzerine". **Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi**. Cilt.6, Sayı.11, Bahar 2016, ss.5-25.
- Ayan, Dursun, Rahime Beder-Şen, Gülsen Ünal ve Semra Yurtkuran. "Akraba Evliliğinin Toplum Hayatındaki Bazı Görünümleri: Dil, Din ve Tıp", **Diyanet İlmı Dergi**, Cilt.40, Sayı.2, Nisan-Mayıs-Haziran 2004, ss.73-90.
- Bahçekapılı, Nedim. "İslam ve Kilise Hukuku Açısından Aile ve Evlilik". **Avrupa İslam Üniversitesi İslam Araştırmaları Dergisi**. Yıl.1, Sayı.1, Şubat 2008, ss.29-38.
- Bayar, Ali. "Değişen Toplumsal Yapıda Aile". **Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt.4, Sayı.8, Mayıs 2013, ss.101-129.

- Bayraktar, Faruk. "Eğitimde Disiplin, Ceza ve Dayak Üzerine". **Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi**. Sayı.1, 1994, ss.97-107.
- Beder Şen, Rahime. "Günümüz Aile Sorunları". **Din ve Hayat Dergisi**. Sayı.12 (2011), ss.62-68.
- Bilis, Ali Emre. "Modern Yaşamda Dini Değerlerin Televizyonda Temsili: "Nihat Hatipoğlu İle İftar" Programı Örneği". **Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi**. Cilt.9, Sayı.4, 2017, ss.189-210.
- Bulut, Mehmet. "Yaygın Din Eğitimi". **Diyanet İlmî Dergisi**. Cilt.29, Sayı.3, Temmuz-Ağustos-Eylül 1993, ss.3-9.
- Çakmak, Fatih. "Din Eğitiminde Program Geliştirme ve Aile Faktörü". **Iğdır Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**. Sayı.1, Nisan 2013, ss.81-104.
- Çelik, Hüseyin. "İslam'da Kadın, Aile ve Aile Sorunları". **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**. Cilt.11, Sayı.59, Ekim 2018, ss.1296-1307.
- Erul, Bünyamin. "Hz. Aişe Kaç Yaşında Evlendi? Dokuz mu? On Dokuz mu?". **İslami Araştırmalar Dergisi**. Cilt.19, Sayı.4, 2006, ss.637-649.
- Eskicioğlu, Osman. "İslam'da Kadının Yeri". **Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**. Sayı.VIII, 1994, ss.85-120.
- Güler, İlhami. "Kur'an'da Kadın-Erkek Eşitsizliğinin Temelleri". **İslami Araştırmalar**. Cilt.10, Sayı.4, 1997. ss.296-303.
- Güner, Osman. "İslam Düşüncesinde Kadına Yönelik Şiddet Söylemine Bir Bakış". **Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**. Sayı.23, 2007, ss.51-62.
- Gürsu, Orhan. "Değişen Dünyada Aile ve Psikolojik Problemler". **Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**. Cilt.17, Sayı.1 (Haziran 2015), ss.99-130.4;
- Karaman, Hayrettin. "Değişen Şartlar Karşısında İslâm Aile Yapısı". **Diyanet Dergisi (Dinî, İlmî, Edebî, Üç Aylık Dergi)**. Cilt.27, sayı.2, Nisan-Mayıs-Haziran 1991, ss.25-36.
- Karataş, Zeki. "Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri". **Manevi Temelli Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi**. Cilt.1, Sayı.1, Ocak 2015, ss.62-80.
- Kayadibi, Fahri. "Sevgi Faktörünün Eğitim Verimliliği Üzerine Etkisi". **İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**. Sayı.5, 2002, ss.33-50.
- Koç, Ahmet. " 'Okul Çağı' Çocuklarının Ailede Din Eğitimi". **İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**. Sayı.17, Haziran 2008, ss.145-176.

- Kutluay, İbrahim. "Kadına Şiddeti Meşrûlaştırdığına Delil Olarak Kullanılan Bazı Âyet ve Hadislerin Değerlendirilmesi". **Marife Dergisi**. Cilt.18, Sayı.2, kış 2018, ss.439-467.
- Okutan, Ahmet. "İslam Dini ve Aile". **Diyanet Dergisi (Dinî, İlmî, Edebî, Üç Aylık Dergi)**. Cilt.27, Sayı.2, Nisan-Mayıs-Haziran 1991, ss.91-97.
- Orum, Fatih. "Kuran Işığında Küçüklerin Evlendiril(eme)mesi Meselesi". **İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**. Sayı.19, Ocak 2009 ss.137-158.
- Önder, Mustafa. "Okul Öncesi Dönem Çocuklarının Aile Eğitimi". **Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**. Cilt.15, Sayı.1, Haziran 2011, ss.377-386.
- Özdemir, Şuayip. "Çocuğun Din Eğitiminde Ailenin Rolü". **Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi**. Sayı.9, 2002, ss.113-131.
- Özer, Rahmi. "İslamda Kadın". **Diyanet İşleri Başkanlığı Dergisi**. Cilt.6, Sayı.4-5 Nisan-Mayıs 1967, ss.104-106.
- Paçacı, İbrahim. "Sosyal Hayattaki Değişim Sürecinde İslam Aile Hukuku (Evllenme ve Boşanma Örneği)". **İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi**. Sayı.11, Nisan 2008, ss.59-92.
- Pekdemir, Şevket. "Evlilikte Denklik Konuları Üzerine Bir Değerlendirme". **Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi**. Cilt.15, Sayı.1, Ocak-Nisan 2015, ss.113 -149.
- Sabuncu, Ömer. "Hz. Peygamber ve Anne-Baba Sevgisi". **Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**. Sayı.17, Ocak-Haziran 2007, ss.195-207.
- Selçuk, Mualla. "Çocuk Eğitiminde Dini Motifler (Okul Öncesi Çağ)". **İslamî Araştırmalar Dergisi**. Cilt.4, Sayı.2, Nisan 1990, ss.105-117.
- Şafak, Ali. "İslam'da Evlenilmesi Yasaklananlar, Yakın Akraba Evlilikleri ve Sakat Doğan Çocuklar". **Diyanet İlmî Dergi**. Cilt.22, Sayı.4, Ekim-Kasım-Aralık 1986, ss.16-29.
- Şentürk, Ünal. "Aile Kurumuna Yönelik Güncel Riskler". **Aile ve Toplum Dergisi**. Cilt.4, Sayı.14 (Nisan-Mayıs-Haziran 2008), ss.7-31.
- Tan, Oğuzhan. "İslam Hukukunda Çocukluk Ve Çocuk Evliliği". **Cumhuriyet İlahiyat Dergisi**. Cilt.22, Sayı.2, Aralık 2018, ss.783-805.
- Turan, İbrahim. "Günümüz Aile Problemleri Çerçevesinde Kur'an'da Ebeveyn-Çocuk İlişkisi". **Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**. Sayı.35 (2013), ss.71-104.

- Ulaş, Semra. "İslâm'da Çok Kadınlı Evlilik". **İslami Araştırmalar**. Cilt.6, Sayı.1, 1992.
- Ünal, Vehbi. "Geleneksel Geniş Aileden Çekirdek Aileye Geçiş Sürecinde Boşanma Sorunu ve Din". **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**. Cilt.6, Sayı.26, ss.588-602.
- Yılmaz, Hüseyin. "Yaygın Din Eğitimi Kurumları ve Toplumsal Barış". **Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**. Cilt.5, Sayı.2, Aralık 2001, ss.329-356.
- Yiğit, Ayşegül. "Çocuğun Gelişim Özellikleri ve İletişim İlkeleri Doğrultusunda Ailede Din Eğitimi". **Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**. Sayı.22, 2006, ss.179-203.
- Yiğit, Metin. "İslam Hukuku'nda Boşanmayı Önleyici Tedbirler". **Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**. Cilt.19, Sayı.1, Haziran 2017, ss.1-20.
- Ziyalar, Neylân ve Selin Yılmaz. "Kadına Yönelik Şiddet", **Din ve Hayat Dergisi**. Sayı.15, Şubat 2012, ss.64-67.

Tezler

- Aksu, A. Betül. "Medya, Çocuk ve Din Eğitimi", **Yayınlanmamış Doktora Tezi**. Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2004.
- Ayan, Vahdet Mesut. "Televizyonda Yayınlanan Dini Programlarda Kadının Temsili", **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014.
- Bayer, Ali. "Değişen Toplumsal Yapıda Aile: Eşler Arası Şiddet ve Din İlişkisi Üzerine Bir Araştırma (Konya Örneği)", **Yayınlanmamış Doktora Tezi**. Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013.
- Bulut, Mehmet. "Diyanet İşleri Başkanlığının Yaygın Din Eğitimindeki Yeri", **Yayınlanmamış Doktora Tezi**. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1997.
- Can, Aytekin. "Okulöncesi Çocuklara Yönelik Televizyon Programları İçinde Çizgi Filmlerin Çocukların Gelişimine ve İletişimine Etkileri", **Yayınlanmamış Doktora Tezi**. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1995.
- Çelikkaya, Mehmet Fatih. "Seküler Bir Kutsal Oluşturma Aracı Olarak Medya ve Din İlişkisi", **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010.

- Çelikoğlu, Ceyhan. "Boşanmanın Çocukların Benlik Saygısına Etkisi", **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**. Hacettepe Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, 1997.
- Furat, Ayşe Zişan. "Yetişkinlerin Yaygın Din Eğitiminde Televizyonun Yeri ve Fonksiyonu (İstanbul Örneği) -Sır Dizileri ve Dini Programlar-", **Yayınlanmamış Doktora Tezi**. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008.
- Geçer, Ekmel. "Türk Televizyonlarında 2000-2005 Yılları Arasında Yayınlanan Popüler Kültür Programlarının Medyaya Yansıyış Biçimlerinin Psiko-Sosyal Açıdan Değerlendirilmesi", **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**. Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007.
- Geçer, Harun. "Kadını Çalışma Hayatına Girmesiyle Oluşan Aile İçi Roller Sistemindeki Değişim ve Din İlişkisi (Niğde Örneği)", **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**. Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2016.
- Gülmez, Çiğdem, "Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet, Ahlaki Çözölme ve Dindarlık", **Yayınlanmamış Doktora Tezi**. Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014.
- Gün, Ayşegül. "Yaygın Din Eğitimi Kapsamında Kadının Eğitimi", **Yayınlanmamış Doktora Tezi**. Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011.
- Karataş, Özge. "Görsel Medya Unsurlarının Aile Üzerine Etkileri -Ankara Mamak İlçesi Örneği-", **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2016.
- Kırhan, Aylin. "Üniversite Öğrencilerinin Tematik Televizyon Kanal Tercihleri Kullanımlar ve Doyumlar Kuramı-Sosyal Öğrenme Kuramı Çerçevesinde Maltepe Üniversitesi'nde Bir Çalışma", **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**. Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007.
- Okur, Sinan. "Ailede Din Eğitime Yönelik Bir Materyalin İncelenmesi: (Ev Okulu İlmihal Kitapları Örneği)", **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**. Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011.
- Şahin, Hasan. "Nikahta Rıza ve Cebir", **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008.
- Şahin, Hatice. "Kitle İletişim Araçlarında Ailenin ve Ataerkinin Yenide Üretimi (Örnek Olaylar: Zuhal Topal'la İzdivaç Programı ve Geniş Aile Dizisi)", **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**. Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011.
- Tanrıverdi, Ahmet Turgut. "Televizyonlarda Yayınlanan Dini Programların Üniversite Öğrencilerinin Tutum ve Davranışları İle İlişkisi: Adana Örneği", **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2016.

Turan, İbrahim. "Dini İçerikli Televizyon Programlarının Yetişkinler Üzerine Etkisi", **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**. Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2005.

Ülkü Çalışkan, Elçin. "Kitle İletişim Araçlarının Öğrencilerin Sınıf İçin Davranışlarına Etkisi Üzerine Öğretmen Görüşleri", **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011.

Yenen, İbrahim. "Televizyonda Yayınlanan Dini Programların izler kitlenin Dini Tutum ve Davranışları Üzerine Etkileri –Konya Örneği-", **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**. Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2005.

Tebliğler

Aktay, Yasin. "Moden Dünyada Ailenin Dönüşümü ve Muhtemel Geleceği Üzerine Mülâhazalar ve Geleneğe Dayalı Problemler", **Küreselleşen Dünyada Aile (2009 Yılı Kutlu Doğum Sempozyumu Tebliğ ve Müzakereleri)**. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları. Ağustos 2010, ss.177-188.

Apaydın, H. Yunus. "İslâm Hukukunda Aile", **Uluslararası Aile Sempozyumu**. İstanbul: Ensar Neşriyat. 02-04 Aralık 2005, ss.135-150.

Beder Şen, Rahime, Semra Demirkan ve Aysel Günindi Ersöz. "Türkiye'de Boşanma Nedenleri", **Küreselleşen Dünyada Aile (2009 Yılı Kutlu Doğum Sempozyumu Tebliğ ve Müzakereleri)**. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları. Ağustos 2010, ss.257-288.

Bostancı, Naci. "Televizyon Dilindeki İslam", **Çağımızda Sosyal Değişme ve İslam (2002 Yılı Kutlu Doğum Sempozyumu Tebliğ ve Müzakereleri)**. Ankara: 23-30 Mayıs 2002, ss.530-543.

Can, Burhanettin. " Aile Hayatında Fıtrat Düzeninin Bozulması Olarak Boşanmanın Artış Sebepleri ve Sonuçları", **Aile Sempozyumu Tebliğler**. Ankara: Medeniyet Vakfı Yayınları. 2015, ss.339-385.

Çakmak, Muharrem. "Mobil (Taşınabilir) Din Eğitimi ve Din Hizmetleri", **I. Din Hizmetleri Sempozyumu**. Ankara: TDV Yayınları. 3-4 Kasım 2007, ss.307-315.

Kanarya, Bayram. "Aile Kurumu İle İlgili Temel Problemler (Diyarbakır Örneği)", **Uluslararası Diyarbakır Sempozyumu (Cilt II)**. Diyarbakır: Diyarbakır Valiliği Kültür Sanat Yayınları. 02-05 Kasım 2016, ss.1425-1439.

Karataş, Mustafa. "Medya Vaizliği (Analitik Bir Yaklaşım)", **Vaaz ve Vaizlik Sempozyumu II**. Ankara: DİB Yayınları. 17-18 Aralık 2011, ss.297-310.

- Oyman, Nihat. "Yazılı ve Görsel Basında Din", **II. Uluslararası Türk Kültür Coğrafyasında Eğitim ve Sosyal Bilimler Sempozyumu**. Gaziantep: 5-7 Mayıs 2016, ss.910-933.
- Öcal, Mustafa. "Ailede Çocukların Dini ve Ahlaki Eğitimlerinde Karşılaşılan Problemlerin Başlıca Sebepleri ve Çözümü İçin Bazı Teklifler", **Aile ve Çocuk Sempozyumu**. Bursa: 4-6 Ekim 1991, ss.187-206.
- Ünal, İsmail Hakkı. "İslam Düşüncesinde Ailenin Dînî Temelleri", **Küreselleşen Dünyada Aile (2009 Yılı Kutlu Doğum Sempozyumu Tebliğ ve Müzakereleri)**. Ankara: TDV Yayınları. Ağustos 2010, ss.116-123.
- Vatandaş, Celalettin. "Sekam Araştırması Bağlamında Türkiye'de Aile Yapısı ve Problemleri", **Savrulan Dünyada Aile Sempozyumu**. İstanbul: SEKAM Yayınları. Mayıs 2016, ss.49-102.

İnternet Kaynakları

- Acar, H.İbrahim. "İddet", **DİA**. <https://islamansiklopedisi.org.tr/iddet> (19 Şubat 2019).
- Aktan, Hamza. "Kefaet", **DİA**. <https://islamansiklopedisi.org.tr/kefaet>, (15 Mayıs 2019)
- Civelek, Murat, "Öğrenme Psikolojisi", <https://alonot.com/forum/viewtopic.php?t=3142>, (05.03.2019).
- Diyanet İşleri Başkanlığı Görev ve Çalışma Yönergesi, <http://www.diyanet.gov.tr> (30 mart 2018)
- Erbay, Celal. "Nafaka", **DİA**. <https://islamansiklopedisi.org.tr/nafaka>, (10 Mart 2019)
- Etienne G. Krug - Linda L. Dahlberg vd. **World Report on Violence and Health**, Geneva: WHO, 2002, s.5.
https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/42495/9241545615_eng.pdf?sequence=1, (10.05.2019)
- Hatipoğlu, Nihat. "*Dini Programlar Neden Hedef Alınıyor*" <https://islamvemedya.com/televizyon-ve-din/530-hatipoglu-dini-programlar-neden-hedef-aliniyor.html>, (19 Eylül 2018)
- Hatipoğlu, Nihat. "Peygamberimiz Yaşasaydı Televizyona çıkar İslam'ı Anlatırdı", *Sabah*, 29 Temmuz 2007,
<https://www.sabah.com.tr/yasam/2011/07/29/peygamberimiz-yasasaydi-televizyona-cikar-islami-anlatirdi?paging=3>, (21 Eylül 2018).
- <http://aileegitimi.meb.gov.tr/menu.php?id=1&i=895367> (14.04.2019)
- <http://www.apa.org/topics/divorce/>, (20 Mart 2019)

<http://www.arselgroup.com.tr/t%C3%BCrkiye-de-yay%C4%B1n-yapan-televizyon-kanallar%C4%B1-listesi.html> (21 Ekim 2018).

<http://www.biyografya.com/biyografi/8874>, (25 Eylül 2018)

http://www.kuranikerim.com/m_diyamet_index.htm,

<http://www.medyafaresi.com/haber/18-haziran-persembe-tv-reytingleri/714310>,
(11 Ekim 2018)

<http://www.milliyet.com.tr/kadin-cinayetinin-altindan-nafaka-cikti-adana-yerelhaber-132899/>, (10 Şubat 2019).

<http://www.nihathatipoglu.com/biyografi.aspx>, (20 Eylül 2018)

<http://www.sahihhadisler.com/?pid=p&id=4035>

https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/42495/9241545615_eng.pdf?sequence=1, (10.05.2019)

<https://bengisemerci.com/cocuk-gelisiminde-oyunun-ve-oyuncagin-onemi/>
(15.03.2019).

<https://kuran.diyamet.gov.tr/Tefsir/>,

<https://kuran.diyamet.gov.tr/tefsir/Nisa-suresi/527/34-ayet-tefsiri> (09.01.2019).

<https://sorularlailamiyet.com/dinimizde-eslerin-kari-kocanin-birbirine-karsi-vazifeleri-sorumluluklari-nelerdir> (05 Kasım 2018).

<https://www.acev.org/ne-yapiyoruz/anne-babalar-icin/> (14.04.2019)

<https://www.aksam.com.tr/televizyon/ramazanda-hangi-kanalda-ne-var-hangi-hocalar-olacak-ramazan-ayi-tv-programlari/haber-735791>(25 Eylül 2018)

<https://www.biyografi.info/kisi/nihat-hatipoglu> (16 Nisan 2019)

<https://www.diyamet.gov.tr/tr-TR/Kurumsal/Detay/11167/diyametle-ilgili-daha-asilsiz-bir-haber-uretilemezdi>, (17 Şubat 2019).

<https://www.haberturk.com/cumhurbaskani-erdogan-6-universiteye-rektor-atadi-2295361> (16 Nisan 2019)

<https://www.nihathatipoglu.com/eserlerim-2.aspx>, (20 Eylül 2018)

<https://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k4676.html> (20 Ekim 2018).

<https://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k4721.html> (19 Şubat 2019).

<https://www.yekder.org/birimler/ailede-din-egitimi-programi> (14.04.2019)

<https://www.yok.gov.tr/kurumsal/yuksekogretim-kurulu-uyeleri/nihat-hatipoglu>
(16 Nisan 2019)

<https://www.youtube.com/watch?v=1vibOskuwk>, (20 Ocak 2019).

<https://www.youtube.com/watch?v=2OjIbOrUF4>, (18. Aralık 2018).

https://www.youtube.com/watch?v=1l8mzVrja_w, (05 Kasım 2018).

<https://www.youtube.com/watch?v=28DBsn4Vu64> (05 Kasım 2018).

<https://www.youtube.com/watch?v=28DBsn4Vu64>, (05 Kasım 2018).

<https://www.youtube.com/watch?v=-2hbE3mCjLo>, (05 Kasım 2018).

<https://www.youtube.com/watch?v=6FaZsiQqeQw>, (20 Ocak 2019).

<https://www.youtube.com/watch?v=6XSnjtVnQPs>, (05 Kasım 2018).

<https://www.youtube.com/watch?v=7qYnH-paay0> (19 Şubat 2019).

<https://www.youtube.com/watch?v=AjLXD3fEnEY> (06 Ocak 2019).

<https://www.youtube.com/watch?v=b7DYH-Sf00c> (05 Kasım 2018).

<https://www.youtube.com/watch?v=B7HhLujWqc0> (05 Kasım 2018).

https://www.youtube.com/watch?v=ByexC4NvM_A, (10 Mart 2019).

<https://www.youtube.com/watch?v=c7-1GR8hZOI> (19 Şubat 2019).

<https://www.youtube.com/watch?v=CijYXy9qBIU> (26 Ocak 2019).

<https://www.youtube.com/watch?v=ckxbWNsI5Wc>, (20 Ocak 2019).

<https://www.youtube.com/watch?v=CpshG2R8TXg>, (20 Mart 2019).

<https://www.youtube.com/watch?v=Ddvp7SihCX0>, (05 Kasım 2018).

<https://www.youtube.com/watch?v=dEx3KNPA73Y> (05 Kasım 2018).

<https://www.youtube.com/watch?v=eblpD2JvCfs>, (05 Şubat 2019).

<https://www.youtube.com/watch?v=EKAwARLeyAs> (19 Şubat 2019).

<https://www.youtube.com/watch?v=eWXYkV6o5rM>, (12 Şubat 2019).

<https://www.youtube.com/watch?v=ExaJPUOT6ZI>, (27 Şubat 2019).

<https://www.youtube.com/watch?v=eyshRJeSjNo>, (05 Kasım 2018).

<https://www.youtube.com/watch?v=fHoQfgYjMYw> (12 Şubat 2019).

<https://www.youtube.com/watch?v=fPJJ6GZPQGQ>, (05 Kasım 2018).

<https://www.youtube.com/watch?v=GCedAlpkS3M> (06 Ocak 2019)

<https://www.youtube.com/watch?v=GkidoVXXm9c>, (05 Kasım 2018).

<https://www.youtube.com/watch?v=glCv4HyVegg> (19 Şubat 2019).

<https://www.youtube.com/watch?v=H2mdUdgVSQc>, (20 Ocak 2019).

<https://www.youtube.com/watch?v=HccfkGPI6VE>, (05 Şubat 2019).

<https://www.youtube.com/watch?v=hFpwPiLfEd4>, (05 Şubat 2019).

<https://www.youtube.com/watch?v=Ir8etpE1hCo> (19 Şubat 2019).

<https://www.youtube.com/watch?v=iibCs9HrPdQ>, (20 Mart 2019).

<https://www.youtube.com/watch?v=ij5cEivkNAQ> (05 Kasım 2018).

https://www.youtube.com/watch?v=jB_O61vxwGs, (10 Mart 2019).

<https://www.youtube.com/watch?v=Jd4Gkh9T6DI>, (05.03.2019).

<https://www.youtube.com/watch?v=JyWPh4Gg2rI> (06 Kasım 2018).

https://www.youtube.com/watch?v=KeNwn_f7awE, (05.03.2019).

<https://www.youtube.com/watch?v=l2Toshfbs50> (05 Kasım 2018).

<https://www.youtube.com/watch?v=LstjSAC8NAU>, (05 Kasım 2018).

<https://www.youtube.com/watch?v=Ma5QA6ZEehg> (10 Şubat 2019).

<https://www.youtube.com/watch?v=NYX2bV-ITt0>. (05 Kasım 2018).

<https://www.youtube.com/watch?v=o0fg-RW2i1U>, (27 Şubat 2019).

<https://www.youtube.com/watch?v=p3W9WS4iXyI>, (28 Ocak 2019).

<https://www.youtube.com/watch?v=P7NMDMuxNdE> (05 Kasım 2018).

<https://www.youtube.com/watch?v=R2IB2pjRjX8>, (28 Ocak 2019).

<https://www.youtube.com/watch?v=SfwajYaJYwc>, (05 Kasım 2018).

<https://www.youtube.com/watch?v=uN3xCx7-gjE>, (05 Kasım 2018).

<https://www.youtube.com/watch?v=uSC8DktA9xA>, (05 Kasım 2018).
<https://www.youtube.com/watch?v=UXyG4zHXMeI>, (05 Kasım 2018).
https://www.youtube.com/watch?v=v_HkLI0IQYI (26 Ocak 2019).
<https://www.youtube.com/watch?v=VQ99IPjsCgE>, (18. Aralık 2018).
<https://www.youtube.com/watch?v=VwwPEUwjgEg>, (28 Ocak 2019).
<https://www.youtube.com/watch?v=wrorf5uifeI> (19 Şubat 2019).
<https://www.youtube.com/watch?v=wzBWiUlhIpU&pbjreload=10>, (10 Mart 2019).
<https://www.youtube.com/watch?v=XEjA3L8b0fI> (19 Şubat 2019).
<https://www.youtube.com/watch?v=Xf4w9KjeD74>, (05 Şubat 2019)
<https://www.youtube.com/watch?v=xQ7jBjTEBtg>, (10 Mart 2019).
<https://www.youtube.com/watch?v=ymKmTfW4wJo> (05 Kasım 2018).
<https://www.youtube.com/watch?v=YRfa9WPILhM> (06 Ocak 2019).
<https://www.youtube.com/watch?v=z93JJvaWzNw>. (26 Ocak 2019).
<https://www.youtube.com/watch?v=zt6bxqTpTss>, (05 Kasım 2018).
<https://www2.diyaret.gov.tr/DinHizmetleriGenelMudurlugu/Sayfalar/Gorevler.aspx>
(14.04.2019)

Kâmil Ali, Kevser ve Salim Öğüt. "Çok Evlilik" **DİA**,
<https://islamansiklopedisi.org.tr/cok-evlilik>, (16.05.2019)

Milli Eğitim Bakanlığı Yaygın Eğitim Kurumları Yönetmeliği, Tebliğler Dergisi.
Haziran 2010/2633.
http://www.hbo.gov.tr/assets/Docs/okumayazma/mevzuat/31092205_yayginegi_timkurumlarionetmeliigi.pdf

Özdiker, Cengiz. "Televizyonda Dinî Haber ve Yorumlar",
<http://www.dorduncukuvvetmedya.com/arastirma/cengiz3.htm>,
(18 Şubat 2018)

Resmi Gazete, 28 Mayıs 1995 — Sayı:22296, s.33,
<http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/22296.pdf>, (07Aralık 2018)

Resmi Gazete, Mayıs 1995 — Sayı:22275, s.9.
<http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/22275.pdf>, (07Aralık 2018)

TCK, 230. Madde, <https://www.turkhukuk sitesi.com/mevzuat.php?mid=5178>,
(15 Mayıs 2019)

TDK, "Aile", www.tdk.gov.tr, (28 Ekim 2018).

TDK. "Evlenmek", <http://www.tdk.gov.tr> (15 Kasım 2018).

Topbaş, Osman Nûri. "İslam'da anne-baba hakkı",
<http://www.islamveihsan.com/islamda-anne-baba-hakki.html>, (23 Ocak 2019).

Türk Medeni Kanunu, Madde,141. <https://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k4721.html>
(05 Mayıs 2019)